KANSAINVÄLINEN BESTSELLER

Eva Mozes Kor
Lisa Rojany Buccieri

AUSCHWITZIN KAKSOSET

MINERVA

Auschwitzin kaksoset

Eva Mozes Kor
Lisa Rojany Buccieri

AUSCHWITZIN KAKSOSET

Englannin kielestä suomentanut Sirpa Saari

minerva
Minerva Kustannus Oy
Helsinki

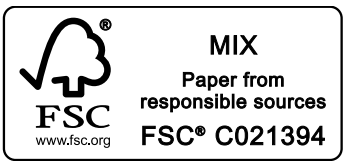

Englanninkielinen alkuperäisteos
Eva Mozes Kor & Lisa Rojany Buccieri: *The Twins of Auschwitz*

First published in Great Britain in 2020 by Monoray, an imprint of Octopus Publishing Group Ltd.

Published in the United States as SURVIVING THE ANGEL OF DEATH by Tanglewood Publishing, Inc.
Text copyright © Eva Mozes Kor and Lisa Rojany Buccieri, 2009, 2020
Additional text © Peggy Tierney 2020
Copyright © Octopus Publishing Group Ltd 2020

Suomenkielinen laitos
© Minerva Kustannus Oy, 2021
www.minervakustannus.fi
Suomennos: Sirpa Saari

Ulkoasu ja taitto: Taittopalvelu Yliveto Oy

ISBN 978-952-375-325-9
Painettu EU:ssa, Scandbooks 2021

Sisällys

Prologi 7

Auschwitzin kaksoset 11

Evan epilogi 167

Loppusanat, kirjoittanut Peggy Tierney 183

Kirjailijan huomioita 214

Kirjan tekijöistä 217

Kuvien käyttöoikeudet 219

Muuta lähdeaineistoa 222

Omistan tämän kirjan vanhemmilleni Jaffa ja Alexander Mozesille, sisarilleni Editille ja Alizille sekä kaksossisarelleni Miriam Mozes Zeigerille. Kirjani on myös kunnianosoitus keskitysleireiltä hengissä selvinneille lapsille sekä kaikille muillekin lapsille, jotka ovat laiminlyömisen tai kaltoinkohtelun seurauksena menettäneet lapsuutensa, perheensä sekä tunteen siitä, että he ylipäätään kuuluvat johonkin perheeseen. Lisäksi omistan kirjani pojalleni Alexille ja tyttärelleni Rinalle. He ovat suuri ylpeydenaiheeni ja tuovat elämääni paljon iloa ja haastetta.

EMK

Omistettu Olivialle, Chloelle ja Genevievelle, jotka antoivat tarkoituksen kaikelle, sekä Amanda-sisarelleni, joka pelasti henkeni.

LRB

Prologi

Junanvaunun ovet kiskaistiin auki ensimmäistä kertaa moneen päivään, ja auringonsäteet valaisivat meidät kuin taivaalta lankeava siunaus. Pieni karjavaunu, johon oli ahdettu kymmenittäin juutalaisia, oli kolistellut maaseudun halki päiväkausia yhä kauemmas Romaniassa sijaitsevasta kodistamme. Ihmiset tungeksivat epätoivoissaan ulos junasta.

Pidin lujasti kiinni kaksossisareni kädestä, kun meidät sysättiin asemalaiturille. En tiennyt, olisiko minun pitänyt iloita vapautuksesta vaiko pelätä tulevaa. Varhaisaamun kolea tuuli nipisteli paljaita sääriämme ja puhalsi läpi viininpunaisten mekkojemme ohuen kankaan.

Huomasin heti, että oli aikainen aamu, sillä aurinko oli hädin tuskin kohonnut horisontin ylle. Joka puolella näkyi korkeita piikkilanka-aitoja. Var-

tiotorneissa päivystävät SS-miehet nojasivat ulospäin ja tähtäsivät meitä aseillaan. Toisilla sotilailla oli vahtikoiria, jotka rähisivät ja tempoilivat hihnoissaan. Niiden suut vaahtosivat ja hampaat välkkyivät valkoisina ja terävinä. Koirat näyttivät ihan vesikauhuisilta. Olin kerran nähnyt kotitilallamme sellaisen. Sydämeni jyskytti.

Tunsin sisareni lämpimän ja hikisen kämmenen puristavan omaani. Äiti ja isä sekä kaksi vanhempaa sisartamme, Edit ja Aliz, seisoivat vieressämme. Kuulin äidin kuiskaavan isälle puoliääneen:

”Auschwitz? Mikä ihmeen Auschwitz? Emmekö olekaan Unkarissa?”

”Olemme Saksassa”, joku vastasi.

Olimme siis ylittäneet valtakunnanrajan ja saapuneet Saksan puolelle. Tai oikeastaan olimme Puolassa, jonka saksalaiset olivat vallanneet. Ja saksalaisten Puola oli se paikka, missä tuhoamisleirit sijaitsivat. Meitä ei ollutkaan kuljetettu unkarilaiselle työleirille tekemään töitä vaan saksalaiselle tuhoamisleirille kuolemaan. Ennen kuin ehdin sulatella uutista, minut kiskaistiin olkapäästä laiturin toiselle puolelle.

”*Schnell! Schnell!*” Nopeasti! Nopeasti! Sotilaat komensivat loputkin karjavaunuun jääneistä vangeista suurelle asemalaiturille.

Miriam painautui lähemmäksi minua ajelehtiessamme joukon mukana. Jäimme suurikokoisten aikuisten varjoon, mutta välillä saimme vilahduksen päivänvaloa vartijoiden kiskoessa ihmisiä kahteen eri ryhmään. Näytti ihan siltä, että vartijoilla olisi ollut vankien varalle jokin suunnitelma. Mutta mikä?

Meteli kasvoi. Vartijat kävivät ihmisiin käsiksi yhä hanakammin ja retuuttivat heitä erottelulaiturin oikealle tai vasemmalle puolelle. Koirat murisivat ja haukkuivat. Karjavaunusta viimeiseksi tulleet alkoivat itkeä ja huutaa yhteen ääneen. Ihmiset yrittivät löytää läheisiään jouduttuaan eroon toisistaan – miehet oli erotettu naisista ja lapset vanhemmistaan. Seurasi yleinen sekasorto, joka vain paheni pahenemistaan. Kaikki oli yhtä hullunmyllyä.

”*Zwillinge! Zwillinge!* Kaksosia! Onko kaksosia?” Ohitsemme kiiruhtava vartija pysähtyi eteemme. Hän jäi tuijottamaan Miriamia ja minua sekä vaatteitamme, jotka olivat tismalleen samanlaiset.

”Ovatko he kaksoset?” hän kysyi äidiltämme.

Äiti epäröi. ”Onko se hyvä asia?”

”On”, vartija vastasi.

”Kyllä, he ovat kaksoset”, äiti vastasi.

Vartija tarttui sanaakaan sanomatta Miriamiin ja minuun ja riuhtaisi meidät irti äitimme otteesta.

”Ei!”

”Äiti! Äiti! Ei!”

Miriam ja minä itkimme ja huusimme. Kurottelimme käsiämme kohti äitiä, joka yritti rimpuilla käsivarret levällään irti vartijan otteesta juostakseen meidän peräämme. Vartija kuitenkin paiskasi äidin tylysti laiturin toiselle puolelle.

Itkimme, kiljuimme ja anelimme vartijaa päästämään meidät, mutta äänemme hukkuivat yleiseen kaaokseen ja epätoivoon. Ei auttanut, vaikka kuinka huusimme. Koska meillä oli samanlaiset viininpunaiset mekot ja olimme identtiset kaksoset, erotuimme helposti likaisten, uupuneiden juutalaisvankien joukosta. Meidät oli valittu. Pian kohtaisimme kasvotusten Josef Mengelen, natsitohtorin, jota myös Kuoleman enkeliksi kutsuttiin. Juuri hän teki päätökset siitä, ketkä asemalaiturilla olleista saivat elää ja ketkä joutivat kuolla. Mutta silloin emme vielä tienneet sitä. Tiesimme vain, että olimme jääneet yhtäkkiä ypöyksin. Olimme vasta kymmenvuotiaita.

Emmekä näkisi äitiä, isää, Editiä ja Alizia enää koskaan.

Ensimmäinen luku

Miriam ja minä olimme identtiset kaksoset ja nelipäisen sisarusparvemme nuorimmaiset. Isosiskojeni kateutta henkivät kertomukset syntymästämme paljastivat kuulijalle välittömästi, että me kaksi olimme perheen lellikit. Ja mikä sen herttaisempaa kuin kaksi suloista kaksostyttöä?

Synnyimme tammikuun 31. päivänä vuonna 1934 pienessä Portz-nimisessä maalaiskylässä Romanian Transilvaniassa, lähellä Unkarin rajaa. Äitimme puki meidät jo vauvaikäisinä samanlaisiin vaatteisiin ja solmi kumpaisenkin hiuksiin samanlaisen valtavan rusetin, jotta kaikki arvaisivat perheen kuopusten olevan kaksoset. Joskus hän jopa asetti meidät istumaan kodin ikkunalaudalle; ohikulkijat luulivat meitä hienoiksi nukeiksi, vaikka katselivat kahta ihka elävää pikkutyttöä.

Itä-Eurooppa toisen maailmansodan alussa.

Olimme niin samannäköiset, että äidin täytyi kiinnittää meihin nimilaput erottaakseen meidät toisistamme. Kun tädit, sedät ja serkut tulivat meille kylään, he aloittivat heti arvuutteluleikin. ”Kumpikos teistä mahtaa olla Miriam? Entä kumpi on Eva?” setäni aprikoi aina pilke silmäkulmassaan. Useimmiten arvaus meni mönkään. Äitimme katseli ylpeänä hymyillen täydellisiä pikkunukkejaan isosiskojeni murjottaessa harmistuneina vieressä. Kun tulimme kouluikään, käytimme yhdennäköisyyttä hyväksemme tekemällä kaikenlaisia kepposia, mistä riitti meille monenmoista hupia. Nautimme omasta erityisasemastamme täysin rinnoin.

Vaikka isä oli tiukka ja varoitteli pyhiin kirjoituksiin vedoten meitä ja äitiä turhamaisuuden vaaroista, äiti halusi vaalia ulkoista olemustamme. Hän teetti vaatteemme mittatilaustyönä samaan tapaan kuin nykypäivän rikkaat, jotka hankkivat asunsa muotisuunnittelijoilta. Hän tilasi kankaat kaupungista ja vei sitten Miriamin ja minut sekä isosiskomme Editin ja Alizin ompelijattarelle, joka asui läheisessä Szeplakin kylässä. Ompelijattaren luona saimme tutkia sydämemme kyllyydestä aikakauslehtiä, joissa mallit esittelivät viimeisimpiä muotivirtauksia. Äidillä oli kuitenkin aina viimeinen sana, kun päätettiin leninkiemme mallista ja

väristä. Niihin aikoihinhan tytöillä oli aina leninki, ei koskaan housuja tai haalareita. Äiti valitsi Miriamille ja minulle aina viininpunaista, puuterinsinistä tai vaaleanpunaista. Kun mitat oli otettu, löimme lukkoon sovituspäivän, ja kun tulimme takaisin, ompelijattarella oli leningit valmiina viimeistelyä varten. Ne olivat joka kerta malliltaan ja väriltään täysin identtiset – täydellinen, yhteensopiva vaatepari.

Pystyimme hämäämään yhdennäköisyydellämme kaikkia muita paitsi isäämme, joka erotti meidät toisistamme luonteemme perusteella. Hän tunsi kehonkieleni ja eleeni ja arvasi, kumpi on Eva ja kumpi Miriam heti kun avasin suuni. Vaikka sisareni oli syntynyt ensimmäisenä, minä olin parivaljakon johtaja. Olin myös sanavalmiimpi. Jos meidän lasten piti suostutella isämme johonkin, isosiskoni Edit pisti minut asialle.

Isäni, joka oli vakaumuksellinen juutalainen, oli aina toivonut perheeseen poikaa, sillä niihin aikoihin vain pojat saivat osallistua jumalanpalvelukseen tai lausua *Kaddišin*, juutalaisten suruaikaan liittyvän rukouksen. Mutta isäni ei saanut koskaan poikaa, ainoastaan sisareni ja minut. Koska olin kaksosista nuorempi ja hänen viimeinen lapsensa, hän katsahti usein minuun ja sanoi: ”Sinusta olisi pitä-

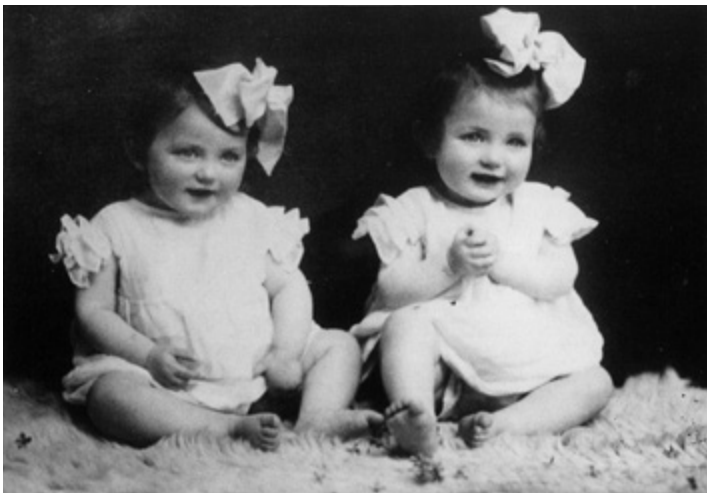

Eva ja Miriam Mozes vuonna 1935.

nyt tulla poika." Sillä hän tarkoitti varmaan sitä, että olin ollut hänen viimeinen mahdollisuutensa saada poika. Luonteenikin kyllä puhui saman asian puolesta: olin vahva, rohkea ja sisariani suorapuheisempi – eli todennäköisesti juuri sellainen, jollaiseksi hän oli tulevan poikansa kuvitellut.

Vahvan temperamenttini ansiosta pystyin erottautumaan sisaristani omana persoonanani, mutta luonteestani oli minulle myös haittaa. Isäni tuntui löytävän minusta pelkkiä vikoja; hän ei ollut minuun koskaan tyytyväinen. Riitelimme ja väittelimme usein, enkä antanut helpolla periksi. Minulle ei kelvannut vastaukseksi se, että isäni oli oikeassa, koska hän oli mies, isäni ja perheenpää. Siispä olimme jatkuvasti riidoissa.

Sain siis isältäni taatusti enemmän huomiota kuin Miriam tai vanhemmat sisareni, mutta huomio ei ollut aina toivotunlaista. En oppinut koskaan kaunistelemaan totuutta pienillä valkoisilla valheilla, mistä seurasi ongelmia. Muistankin hiiviskelleeni joskus varpaisillani ympäri taloa vältelläkseni isääni, sillä arvasin hänen kyllästyneen minuun ja suureen suuhuni.

Jälkeenpäin ymmärrän, että kahnaukset isäni kanssa olivat vain omiaan karaisemaan minua ja tekivät minusta entistä vahvemman. Opin uhmaa-

Evan vanhemmat Jaffa ja Alexander Mozes.

maan auktoriteetteja. Voimainmittelyt isäni kanssa valmistivat minua vaivihkaa siihen, mitä tuleman piti.

Äitini oli toista maata. Hän oli sen ajan mittapuulla naiseksi varsin sivistynyt, eiväthän tytöt niihin aikoihin välttämättä menneet kouluun lainkaan. Etenkin sitoutuneiden juutalaisten keskuudessa koulunkäynti ja opiskelu oli varattu pojille, ja tyttöjen ja naisten odotettiin huolehtivan lähinnä kodista ja perheestä. Äitini piti kuitenkin huolen siitä, että opimme lukemaan ja kirjoittamaan sekä hallitsimme myös matematiikkaa, historiaa ja kieliä. Samalla hän myös opetti meidät huolehtimaan muista yhteisömme jäsenistä.

Olimme kotikylämme Portzin ainut juutalaisperhe ja kaikkien kanssa hyvissä väleissä. Äitini kuuli kaikki kylän uutiset ja auttoi usein naapureitamme, erityisesti nuoria raskaana olevia naisia, jos tarve vaati. Hän vei naisille pientä syötävää ja auttoi heitä kotitöissä, jos he sairastuivat, sekä neuvoi heitä lastenkasvatuksessa ja luki heille käyttöohjeita tai sukulaisilta tulleita kirjeitä. Omalla esimerkillään hän opetti meitä avustamaan huonompiosaisia; menihän meillä taloudellisesti paremmin kuin monella muulla kotikylässämme.

Pian syntymämme jälkeen antisemitismi alkoi

kuitenkin saada jalansijaa Romaniassa, mikä tarkoitti, että suurin osa ympärillämme olevista ihmisistä ei pitänyt meistä – pelkästään siitä syystä, että olimme juutalaisia. Mutta me lapset emme tienneet antisemitismistä mitään ennen vuotta 1940, jolloin Unkarin armeija saapui alueelle.

Isäni kertoi minulle kerran, mitä hänelle tapahtui vuonna 1935, kun Miriam ja minä olimme vasta yksivuotiaita. Tuona vuonna Rautakaarti – väkivaltainen, antisemitistinen poliittinen puolue, joka hallitsi kylän virastoja, poliisivoimia ja sanomalehtiä – lietsoi juutalaisvihaa sepittämällä valheita juutalaisten pahuudesta ja siitä, miten nämä haluavat huijata kaikkia ja valloittaa maailman. Romanian rautakaartilaiset syyttivät isääni ja hänen Aaron-veljeään maksamattomista veroista ja pistivät nämä vankilaan. Syytös oli perätön; isäni ja setäni olivat maksaneet aina veronsa. Heidät oli otettu silmätikuksi ja vangittu ainoastaan sen vuoksi, että he olivat juutalaisia.

Vapauduttuaan vankilasta veljekset päättivät matkustaa Palestiinaan selvittämään, voisivatko he hankkia elantonsa siellä. Palestiinaksi kutsuttiin siihen aikaan Lähi-idässä sijaitsevaa aluetta, missä juutalaiset olivat asuneet Rooman valtakunnan aikana ennen diasporaa. Varsinkin vainojen aikaan

monet juutalaiset olivat mieltäneet Palestiinan varsinaiseksi kotimaakseen. Osa Palestiinasta varattiin juutalaisten maahanmuuttajien asuinalueeksi 1900-luvun alussa, ja vuonna 1948 tästä alueesta muodostettiin lopulta itsenäinen Israelin valtio.

Isäni ja Aaron-setä viipyivät Palestiinassa muutaman kuukauden ja palasivat sitten Romaniaan. Aaron ja hänen vaimonsa myivät maansa ja omaisuutensa ja alkoivat suunnitella muuttoa.

Isäni yritti saada äidinkin innostumaan Palestiinasta. ”Siellä meidän olisi hyvä olla”, hän sanoi. ”Olisi lämmintä ja paljon työtä tarjolla.”

”Ei”, äiti vastusteli. ”En voi muuttaa neljän pienen lapsen kanssa.”

”Kyllä meidän olisi parasta lähteä, ennen kuin elämämme käy täällä liian tukalaksi”, isäni intti. Hän oli huolissaan uutisista, joiden mukaan juutalaisten vainoaminen oli lisääntynyt sekä Romaniassa että muualla Euroopassa.

”Mitä minä sitten tekisin siellä? Kuinka me pärjäisimme? Eikä minua huvita asua millään aavikolla”, äiti sanoi. Ja kuten äideillä on joskus tapana, hän piti päänsä ja kieltäytyi ehdottomasti lähtemästä. Olen usein miettinyt, millainen elämästämme olisi tullut, jos hän olisi myöntynyt.

Asuimme mukavasti pienessä romanialaiskyläs-

sä. Meillä oli suuri maatila, jossa oli satoja hehtaareja peltoa – viljelimme vehnää, maissia, papuja ja perunoita. Meillä oli lehmiä ja lampaita, jotka tuottivat maitoa ja juustoa, sekä viinitarha, jonka rypäleistä valmistimme viiniä. Hedelmätarhastamme saimme omenoita, luumuja, persikoita sekä mehukkaita kirsikoita, joita oli kolmea eri väriä: punaisia, mustia ja valkoisia. Kesällä me tytöt askartelimme kirsikoista itsellemme sievät korvakorut. Leikimme olevamme hienoja, tyylikkäästi pukeutuneita rouvia. Äitiä ilahduttivat myös talon edessä oleva kukkatarha, takapihan kasvimaa sekä oman tilan lehmät, kanat ja hanhet.

Kaikkein eniten häntä vaivasi muutossa kuitenkin se, että hän olisi joutunut jättämään oman äitinsä Romaniaan. Myös me lapset kävimme mielellämme mummon ja vaarin luona. Koska äitini oli perheensä ainoa tytär, hän koki velvollisuudekseen huolehtia isoäiti Hershistä, joka tarvitsi heikon terveydentilansa vuoksi usein äitini apua.

”Sitä paitsi me olemme täällä täysin turvassa”, äitini totesi. Hänen mielestään huhut siitä, että saksalaiset sekä heidän uusi johtajansa Adolf Hitler vainoaisivat juutalaisia, olivat nimenomaan pelkkiä huhuja. Hän ei nähnyt mitään tarvetta sille, että pakenisimme Palestiinaan tai Amerikkaan, joita pi-

Portzin kylä Transilvaniassa.

dettiin juutalaisille turvallisina maina. Niinpä jäimme Portziin.

Portzin kylässä asuvat satakunta perhettä olivat suurimmaksi osaksi kristittyjä. Kylän pastorin tytär, Luci, oli paras kaverimme; sekä Miriam että minä leikimme mielellämme hänen kanssaan. Kesällä kiipeilimme hedelmätarhan puissa, luimme satuja ja esitimme näytelmiä pienessä omatekoisessa teatterissamme, jonka näyttämönä toimi kahden puun väliin pingotettu lakana. Talvella jopa autoimme Lucia koristelemaan joulukuusen, mitä isämme olisi kyllä paheksunut, joten emme kertoneet siitä hänelle.

Vaikka sieltä täältä alkoi kantautua huhuja juutalaisten pakkosiirroista työleireille, äiti ei uskonut meidän olevan vaarassa. Edes silloin, kun kuulimme kertomuksia uudenlaisista ghetoista, emme pitäneet uhkaa todellisena. Vaikka juutalaisilta riistettiin koko heidän omaisuutensa ja kaikki vapaudet ja heidät lähetettiin raatamaan työleireille kuin orjat ilman palkkaa, emme uskoneet, että meille voisi käydä niin. Emme koskaan uskoneet, että sellaista voisi tapahtua meidän pikkukylässämme.

Yksi varhaisista tähän asiaan liittyvistä muistikuvistani liittyy juutalaismiehiin, jotka saapuivat budapestiläisiltä työleireiltä meidän kyläämme.

Unkarin hallitus tapasi käyttää tämänkaltaista orjatyövoimaa rautateiden rakentamiseen. Kun urakka oli saatu valmiiksi, miehet vietiin takaisin leireille. Rakennusmiehillä ei kuitenkaan ollut minkäänlaista yösijaa, joten isäni antoi heidän nukkua karjasuojassamme. Joskus työläisten vaimot tulivat tapaamaan miehiään ja yöpyivät kodissamme. Vastineeksi tästä naiset toivat meille kaupungista lahjaksi paljon leluja, ja mikä parempaa, paljon kirjoja. Uppouduimme tuntikausiksi kirjojen maailmaan, ja saatoin lukea kokonaisen kirjan päivässä. Niiden ihmisten ansiosta lukemisesta tuli minulle jo lapsena rakas harrastus.

Luettuani myöhemmin tarkemmin asioista sain tietää, että Adolf Hitler oli noussut Saksassa valtaan natsipuolueen johtajana vuonna 1933. Hitler vihasi juutalaisia yhtä paljon kuin Romanian rautakaartilaiset, joten näiden antisemitististen ja rasististen ryhmittymien johtajat liittoutuivat keskenään. Juutalaisvihan lisäksi heitä yhdisti sotasuunnitelma koko Euroopan herruudesta. Vuonna 1939 natsi-Saksan joukot sitten hyökkäsivät Puolaan, mitä pidetään toisen maailmansodan alkamishetkenä. Myös unkarilaiset, Miklós Horthyn johtamina, luottivat Hitleriin ja ryhtyivät Saksan liittolaisiksi. Tämä kaikki tapahtui ympärillämme, mutta sil-

ti sen verran kaukana, että ainoastaan isämme oli huolestunut turvallisuudestamme.

Mutta kesällä 1940, kun Miriam ja minä olimme kuusivuotiaita, tilanne muuttui. Tuolloin Hitler luovutti Unkarille Transilvanian pohjoisosan, laajan maa-alueen, jonka asukkaista puolet oli unkarilaisia ja puolet romanialaisia. Kotikylämme sijaitsi juuri tällä alueella. Koska meidän kylässämme kaikki olivat romanialaisia, liikkeellä oli huhuja, joiden mukaan Unkarin armeija sytyttäisi kylämme tuleen ja tappaisi juutalaiset ja romanialaiset. Jopa kuusivuotiaskin ymmärsi, että olimme vaarassa.

Miriam, joka oli meistä kahdesta hiljaisempi, aisti pelokkuuteni. Se varmaankin näkyi kasvoiltani ja olemuksestani. Hän ei kuitenkaan koskaan valittanut, se ei ollut hänen tapaistaan.

Eräänä päivänä unkarilaiset sotilaat marssivat kotikyläämme komentavan upseerin johtaessa joukkojaan pitkästä, kiiltävän mustasta autosta käsin. Se oli vaikuttava näky, niin kuin ilmeisesti oli tarkoituskin. Kyläläisten oli ymmärrettävä, että armeija oli ottanut nyt vallan, ja meidän oli toivotettava sotilaat tervetulleiksi. Kuulimme heidän laulavan: ”Olemme Horthyn sotilaat, maailman komeimmat sotilaat.”

Sinä yönä vanhempani antoivat sotilaiden lei-

riytyä pihallemme. Komentava upseeri yöpyi vierashuoneessamme, ja äiti kohteli päällystön jäseniä kuin he olisivat olleet mieluisia vieraita: hän leipoi parhaimman kakkunsa ja kutsui heidät yhteiselle illalliselle perheemme kanssa. Muistan, että silloin puhuttiin paljon hyvästä ruoasta, ja Miriamista ja minusta oli jännittävää istua samassa pöydässä tärkeiden univormupukuisten miesten kanssa. Ilta oli miellyttävä, ja upseerit kehuivat äidin ruokia ja leivonnaisia. Ennen yöpuulle vetäytymistään he antoivat äidille kiitokseksi käsisuudelman – se oli monien eurooppalaisten ja unkarilaisten miesten suosima kohteliaisuudenosoitus niihin aikoihin. Vieraat lähtivät varhain seuraavana aamuna. Vanhempani näyttivät luottavaisilta.

”Näitkös?” äitini sanoi. ”Puheet siitä, että he tappaisivat juutalaisia, ovat pelkkää panettelua. Hehän ovat todellisia herrasmiehiä.”

”Miksi sellaisia tarinoita sitten sepitetään?” isä kysyi ilman että olisi odottanut vastausta tai eriäviä mielipiteitä. ”Taidat kuitenkin olla oikeassa. Eivät natsit tällaiseen pikkukylään tule”, hän lisäsi. Asia oli sillä selvä. Koska kerran isämmekin sanoi niin.

Mutta myöhään illalla vanhempani kuuntelivat vielä suljetun oven takana paristokäyttöistä radiota. Keskustellessaan uutisista he puhuivat jiddišiä, kiel-

Ylärivissä vasemmalta oikealle: Aliz, isä, Edit ja ystävä Luci. Keskellä Eva, äiti ja Miriam ja edessä Shmulik-serkku.

tä, jota me tyttäret emme ymmärtäneet. Mitä he olivat oikein kuulleet? Ja miksi se piti salata meiltä?

Painoin korvani ovea vasten ja yritin saada selvää puheesta. ”Kuka se Hitler oikein on?” kysyin, kun vanhempani astuivat ulos huoneesta.

Äiti ohitti kysymyksemme ja yritti hymysuin vakuutella meille: ”Älkää huolehtiko. Kaikki on hyvin.” Olimme kuitenkin onnistuneet kuulemaan radiolähetyksestä pätkiä, joissa Hitler paasasi kaikkien juutalaisten tappamisesta. Niin kuin me olisimme joitakin syöpäläisiä! Me *tunsimme*, että jokin oli vialla, eikä auttanut, vaikka vanhempamme kuinka rauhoittelivat meitä. Sitä paitsi heidän salaileva käytöksensä sai myös Miriamin ahdistumaan. Olimme siksi aina huolissamme, jopa ihan pikkulapsina. Juuri puhumattomuus – se, että asioista ei keskusteltu – herätti levottomuutta.

Vuoden 1940 syksyllä Miriam ja minä aloitimme koulun. Opiskelu oli erilaista kuin nykyään: meidän koulussamme kaikki oppilaat ykkösluokkalaisista nelosluokkalaisiin opiskelivat samassa luokkahuoneessa. Miriam ja minä olimme ainoat juutalaiset. Olimme myös ainoat kaksoset. Meidät oli puettu samanlaisiin vaatteisiin ja pitkät palmikkomme oli sidottu samanvärisellä rusetilla. Luokkatoverit, kuten aikaisemmin sukulaisemme, ar-

vuuttelivat, kumpi meistä on kumpi. Se oli heistä hauskaa.

Huomasimme myös, että natsit olivat lähettäneet kouluumme kaksi unkarilaista opettajaa. Yllätykseksemme opettajat olivat tuoneet mukanaan kirjoja, joissa herjattiin juutalaisia. Kirjoissa oli myös pilakuvia, joissa juutalaiset kuvattiin isonenäisiksi, möhömahaisiksi tomppeleiksi. Ja ihmeitten ihme, näimme ensimmäistä kertaa myös seinälle heijastettuja ”hyppiviä kuvia” – käytimme sitä nimitystä, sillä emme vielä tienneet, mitä elokuvat olivat. Muistan selvästi lyhytelokuvan, jonka nimi oli *Kuinka pyydystää ja tappaa juutalainen*. Näitä propagandafilmejä, jotka tyylillisesti muistuttivat nykypäivän mainoksia mutta olivat täynnä vihaa, näytettiin elokuvateattereissa ennen varsinaisen elokuvan alkua. Kuvitelkaa millaista olisi katsella ohjeita juutalaisten tappamisesta juuri ennen lasten piirrosfilmin alkua!

Propagandaelokuvat ja rasistiset kirjat tekivät koulussa tehtävänsä. Ystävämme, tai lapset, jotka olivat olleet ystäviämme, alkoivat kutsua meitä ”likaisiksi, haiseviksi jutkuiksi”. Nimittely suututti minua todella. Millä oikeudella he sanoivat meitä likaisiksi? Tiedän, että olin yhtä puhdas, ellen puhtaampikin, kuin he. Lapset alkoivat syljeskellä

päällemme ja löivät meitä joka käänteessä. Eräänä päivänä matematiikankirjastamme löytyi tällainen tehtävä: ”Jos sinulla on viisi juutalaista ja tapat heistä kolme, montako juutalaista jää jäljelle?”

Miriam ja minä järkytyimme, ja juoksimme itkien kotiin. Vaatteemme olivat sottaiset, sillä meidät oli jälleen kerran tönäisty kuralammikkoon, ja likaiset kasvomme olivat kyynelten juovittamat. ”Voi, olen pahoillani”, äiti sanoi halaten ja suukotellen meitä, ”mutta emme voi tälle mitään. Älkää huolehtiko. Muistakaa vain olla kilttejä tyttöjä. Rukoilkaa, lukekaa läksynne ja tehkää osuutenne kotitöistä.”

Eräänä päivänä vuonna 1941 pari poikaa teki jekun opettajalle, joka seisoi selin meihin päin. Koko luokka katseli hiiskahtamatta, kun pojat asettivat linnunmunia opettajan tuolille. Pidätimme hengitystämme, kun opettaja kääntyi ja istuutui. Sillä hetkellä, kun hänen takamuksensa painui tuolille, munat tietysti rikkoutuivat ja sotkivat opettajan uuden leningin.

”Likaiset jutkut tekivät sen!” yksi luokan pojista ilmoitti naama peruslukemilla.

”Niinkö? Tekö tämän teitte?” opettaja kysyi ja katsoi Miriamia ja minua.

”Ei, opettaja, emme tehneet!” Olimme kauhuis-

samme. Emme olleet koskaan käyttäytyneet huonosti tai tehneet opettajille jekkuja. Ja jos olisimme, vanhempamme olisivat totisesti antaneet meidän kuulla kunniamme. Sitä paitsi me pidimme koulusta ja halusimme oppia uusia asioita.

Ja sitten se tapahtui. ”Kylläpäs tekivät!” muut lapset huusivat. ”He ne olivat! Me näimme!” Vaikutti siltä, että koko luokka oli liittoutunut salaa meitä vastaan, ja tässä oli lopputulos.

Miriam ja minä yritimme väittää vastaan, mutta turhaan. Koska olimme juutalaisia, olimme syypäät.

Opettaja ei kysellyt enempää vaan pyysi meidät luokan eteen saamaan rangaistuksemme. Hän heitti kuivattuja maissinjyviä lattialle ja komensi meidät polvillemme osoittaen meitä sormellaan. Meidän piti seistä polvillamme maissinjyvien päällä koko lopputunti muiden katsellessa. Kovat jyväset painuivat paljaiden säärtemme ihoon. Mutta se ei oikeastaan ollut pahinta. Enemmän meitä satuttivat luokkatoveriemme tuijotus ja pilkka, omahyväinen virnuilu ja ilkeät ilmeet. Se oli loukkaavaa ja järkyttävää.

Kun saavuimme kotiin ja kerroimme tapahtumasta äidille, hän otti meidät itkien syliinsä ja sanoi: ”Voi lapsikultani, olen pahoillani. Olemme

juutalaisia emmekä muuksi muutu. Emme voi sille mitään." Äidin vastaus suututti minua enemmän kuin opettajan määräämä rangaistus. Minun olisi tehnyt mieli lyödä jotakuta, tai vaikka hakata ne maissinjyvät jauhoksi. Oliko äiti tosissaan?

Kun isä tuli illalla peltotöistä kotiin ja kuuli, miten meille oli käynyt, hän otti samanlaisen kannan kuin äiti: "Juutalaiset ovat luottaneet kahdentuhannen vuoden ajan siihen, että kunhan he vain yrittävät tulla toimeen muiden kanssa, he kyllä pärjäävät", hän sanoi. "Meidän täytyy pitää kiinni perinteistä. Yrittäkää kestää." Isä järkeili, etteivät natsit vaivautuisi etsimään meitä, koska asuimme niin syrjässä.

Häirintä jatkui tämän jälkeen iltapäivisin ja iltaisin. Teini-ikäiset pojat, jotka kuuluivat Unkarin natsipuolueeseen mutta eivät olleet täyttäneet vielä kahdeksaatoista, jotta voisivat astua asepalvelukseen, piirittivät usein kotiamme ja solvasivat meitä tuntikausia. "Likaiset jutkut!" he huusivat. "Vajaamieliset siat!" He rikkoivat ikkunamme heittelemällä niihin kiviä ja tomaatteja. Muut kyläläiset liittyivät joukkoon. Kiusaaminen saattoi jatkua kolmekin päivää peräjälkeen, emmekä uskaltaneet koko aikana poistua kotoamme.

"Isä", huusin, "mene ulos ja käske niiden lopet-

taa!" Halusin, että hän *tekisi* jotakin!

"Eva, emme mahda tälle mitään. Joten parasta vain sinnitellä."

Olin silloin vielä liian nuori ymmärtääkseni, mutta ilmeisesti vanhempani pelkäsivät, että jos he yrittäisivät pysäyttää nuoret pahantekijät tai hangoittelisivat vastaan, heidät pidätettäisiin ja joutuisimme eroon toisistamme. Ainakin perheemme sai vielä olla yhdessä.

Miriam ja minä käperryimme sänkyihimme sydän kurkussa. Sisaremme pysyttelivät poissa ikkunoiden lähettyviltä. Tiedän, että hekin pelkäsivät. Tilanne paheni koko ajan. Kesäkuussa 1941 Unkari liittyi toiseen maailmansotaan Saksan ja juutalaisvihamielisen Adolf Hitlerin liittolaisena. Muualla Euroopassa juutalaiset pakotettiin kiinnittämään päällysvaatteisiinsa keltainen daavidintähti, jotta kaikki tietäisivät heidän olevan juutalaisia. Meidän ei tarvinnut käyttää tähteä, mutta kaikki tiesivät muutenkin meidän olevan juutalaisia. Jouduimme yhä enemmän eristyksiin muista kyläläisistä.

Toisin kuin monet muut Euroopan juutalaislapset Miriam ja minä saimme yhä käydä samaa koulua ei-juutalaisten oppilaiden kanssa, vaikkakin koulunkäyntimme kävi jatkuvan kiusaamisen ja pilkanteon vuoksi yhä hankalammaksi. Vanhem-

mat sisaremme Edit ja Aliz olivat onnekkaampia, sillä he saivat opiskella lukiossa vaadittavia aineita – saksaa, kuvaamataitoa, musiikkia, matematiikkaa ja historiaa – luonamme asuvan juutalaisen kotiopettajan johdolla.

Syksyn kirkkauden himmetessä alkutalveksi päivät lyhenivät ja elinpiirimme supistui entisestään. Emme uskaltaneet leikkiä ulkona tai käydä kylällä entiseen tapaan. Vanhempamme eivät paljastaneet sisimpiä tuntojaan, mutta Miriam ja minä pelkäsimme hetki hetkeltä yhä enemmän.

Sitten eräänä yönä syyskuun loppupuolella vuonna 1943 äiti ja isä tulivat herättämään meitä. ”Eva! Miriam!” he kuiskasivat hätäisinä. ”Pukeutukaa nopeasti! Ja lämpimästi. Laittakaa yllenne niin paljon vaatetta kuin pystytte. Ja päällystakki ja saappaat. *Älkääkä* sytyttäkö tuota kynttilää! Ollaan pimeässä. Ja ihan hiljaa. Hiirenhiljaa.”

”Mi-mitä tämä on?” kysyin unenpöpperöisenä. ”Tehkää vain niin kuin käsketään!” isä murahti.

Puimme monta lämmintä vaatekertaa päällekkäin ja menimme keittiöön. Näimme takan hiilloksen valossa vanhempien sisartemme odottavan jo huoneessa. Heilläkin oli paksulti vaatetta yllään. Hämärässä heidän kasvonsa näyttivät kivettyneiltä.

Isä veti meidät lähelleen ja kuiskasi: ”Nyt meidän taitaa olla aika lähteä. Yritämme ylittää rajan ja päästä sille puolelle Romaniaa, joka ei ole Unkarin hallinnassa. Siellä olemme turvassa. Tulkaa perässä ja muistakaa: ei äännähdystäkään.”

Pujahdimme peräkanaa ulos pimeään, isä ensimmäisenä ja äiti viimeisenä. Oli kylmää ja tuulista. Mutta sillä hetkellä mielessäni takoi vain yksi ajatus: Olemme pulassa. Pahassa pulassa. Ja joudumme pakenemaan.

Kävelimme ääneti jonossa hedelmätarhan takareunalla olevalle portille. Aivan portin takana oli rautatiekiskot. Öisin ei kulkenut junia. Kuului vain sirkkojen siritystä ja satunnaisia yölintujen ääniä. Muuten oli aivan hiljaista. Jos kävelisimme kiskojen suuntaisesti tunnin verran, saapuisimme Romanian turvalliselle puolelle. Kun isä pääsi tontin rajalla olevalle portille, hän kumartui avaamaan salvan ja työnsi oven auki.

”Seis!” joku huusi. ”Yksikin askel, niin ammun!”

Unkarilainen Hitler-Jugendin edustaja osoitti meitä aseellaan. Maatilaamme oli vartioinut ryhmä teini-ikäisiä poikia, joilla oli unkarilaiset, hakaristein varustetut käsivarsinauhat ja päässään khakinväriset suikat. Poikien tarkoituksena oli ollut estää pakomatkamme. Voi vain arvailla, kuinka kauan he

olivat kotimme takana päivystäneet.

Me kuusi olimme kylän ainoat juutalaiset. Olimmeko me muka niin tärkeitä? Puristin Miriamin kättä ja vilkuilin syrjäsilmällä nuoria sotilaita uskaltamatta kääntää katsettani suoraan heihin. Isä sulki portin, ja pojat marssittivat meidät takaisin kotiimme.

Olimme menettäneet viimeisen pakomahdollisuutemme.

Toinen luku

Tammikuun 31. päivänä 1944 Miriam ja minä täytimme kymmenen vuotta. Äidilläni oli ollut aina tapana leipoa syntymäpäivien kunniaksi kakku ja tehdä tilaisuudesta hauska ja juhlava, mutta sinä vuonna syntymäpäivät jäivät viettämättä. Äitimme oli liian sairas. Lokakuussa eli pian sen jälkeen, kun nuoret natsit olivat estäneet pakomatkamme, hän sairastui lavantautiin ja oli vuoteenomana koko talven. Niihin aikoihin ei ollut sellaisia kuumetta ja kipua lievittäviä lääkkeitä, joita saa nykyään joka apteekista. Olimme huolissamme äidistä ja hänen toipumisestaan. Hän oli ollut aina niin vahva ja terve.

Eräs juutalaisrouva muutti naapurikylästä luoksemme asumaan. Hän hoiti äitiä ja huolehti kotiaskareista, mutta myös Edit, Aliz, Miriam ja minä

osallistuimme maatilan töihin tavallista ahkerammin. Natsit ja Unkarin viranomaiset pitivät meitä silmällä, mutta saimme poistua kotoamme emmekä olleet koskaan varsinaisessa kotiarestissa. Näytti siltä, että olimme turvassa. Kävimme jopa koulua, paitsi niinä harvoina päivinä, jolloin natsit eivät antaneet. Silloin olimme vanhempien sisarustemme tavoin kotiopetuksessa.

Elimme suhteellisen vapaata elämää, kunnes eräänä maaliskuisena aamuna tilanne muuttui. Kaksi unkarilaista santarmia ilmestyi etupihallemme. Pian he jo jyskyttivät oveamme.

”Kerätkää tavaranne! Teidät viedään siirtoleirille.” Se ei ollut pyyntö vaan käsky. ”Teillä on kaksi tuntia aikaa pakata.”

Äiti jaksoi hädin tuskin nousta sängystä. Isä ja vanhemmat sisarukseni alkoivat haalia kasaan ruokaa, lakanoita, vaatteita ja kaikkea, minkä he kokivat tarpeelliseksi. Miriam ja minä puimme yllemme samanlaiset mekkomme ja pakkasimme mukaan kaksi muuta identtistä vaatekertaa.

Kun poliisit marssittivat meidät ulos kodistamme, kaikki Portzin asukkaat tulivat seuraamaan lähtöämme. Naapurimme astuivat ulos taloistaan ja jäivät seisomaan kylää halkovan tien varrelle. Luokkatoverimme tuijottivat meitä. Kukaan ei yrittänyt

estellä santarmeja. Kukaan ei sanonut sanaakaan.

Se ei ollut minulle mikään yllätys. Sen jälkeen, kun muut olivat saaneet tietää yöllisestä pakoyrityksestämme, tilanteemme oli pahentunut. Kyläläisten ja heidän lastensa harjoittama kiusanteko oli lisääntynyt ja muuttunut ikävämmäksi.

Nyt jopa Luci, paras ystävämme, seisoi vain vaitonaisena paikallaan ja vältteli katsettamme. Kun ohitimme hänen kotinsa, hän ei sanonut olevansa pahoillaan tai antanut meille mitään läksiäislahjaa. Vilkaisin vielä häneen päin, mutta hän painoi katseensa alas. Jätimme tutun kotikylämme hiljaisuuden vallitessa.

Meidät sullottiin hevosvetoisiin umpivaunuihin, minkä jälkeen poliisit kuljettivat meidät noin viiden tunnin ajomatkan päässä olevaan Şimleu Silvaniein kaupunkiin. Perillä meidät vietiin ghettoon, jossa asui yli seitsemäntuhatta Transilvanian romanianpuoleiselta alueelta saapunutta juutalaista. Miriam ja minä olimme ihmeissämme. Kotikylämme naapurustoon kuului satakunta asukasta, mikä oli meistä jo paljon. Mutta seitsemäntuhatta ihmistä – ja kaikki juutalaisia! – oli enemmän kuin olimme eläissämme nähneet yhdellä kertaa.

Saimme myöhemmin tietää, että Reinhard Heydrich, kolmannen valtakunnan turvallisuuspal-

velun *Sicherheitsdienstin* päällikkö, oli antanut virallisen määräyksen, jonka mukaan kaikki ne juutalaiset, jotka asuivat natsien miehittämillä alueilla, tuli siirtää heille erityisesti varatuille alueille. Näitä erityisalueita kutsuttiin ghetoiksi. Ne olivat muurien, seinämien tai piikkilanka-aitojen ympäröimiä suljettuja alueita, jotka sijoitettiin kaikkein ränsistyneimpiin kaupunginosiin tai köyhimmälle maaseudulle. Juutalaisten poistuminen alueelta ilman erityislupaa oli kuolemanrangaistuksen uhalla kielletty.

Meidän ghettomme sijaitsi pellolla, jota ympäröi hätäisesti kyhätty piikkilanka-aita. Pellon keskellä virtasi Barcăujoki. Ainut näkyvissä oleva rakennus oli hylätty tiilitehdas, jonka leirin komendantti oli ottanut esikunnakseen. Alueella ei ollut telttoja, parakkeja tai mitään muitakaan rakennuksia, joihin juutalaiset olisivat voineet mennä suojaan tai nukkumaan. Komendantti kertoi, että meidät vietäisiin pian työleireille Unkariin ja että olisimme siellä sodan päättymiseen saakka. ”Kukaan ei tee teille mitään pahaa”, hän lupasi.

Miriam ja minä autoimme isää ja sisaruksiamme kyhäämään mukaan ottamistamme lakanoista ja huovista teltan kostealle maalle. Meidän huhkiessamme ja puuskuttaessamme työn touhussa ko-

mendantti saapasteli edestakaisin kädet lanteillaan ja kailotti: ”Tämäpä vasta ilo silmälle: Israelin lapset asustavat teltoissa kuin konsanaan Mooseksen aikoihin.” Hän räjähti nauruun aivan kuin olisi kertonut maailman hauskimman vitsin.

Koko perheemme majoittui samaan telttaan. Joka kerta kun taivas tummeni ja alkoi sataa, komendantti karjui kovaäänisestä: ”Purkakaa teltat! Pystyttäkää ne *toiselle* puolelle.” Määräykselle ei ollut mitään perustetta, se oli silkkaa pahansuopuutta. Kun olimme saaneet purettua telttamme, ylittäneet sillan ja pystyttäneet suojamme uudelleen mutaiseen maahan, olimme läpimärkiä.

Äiti oli yhä toipilaana, ja oleskelu kylmässä ilmassa ja sateessa vain pahensi hänen tilaansa. Miriam ja minä nukuimme yöt vieretysten ja saimme lämpöä ja lohtua toistemme läheisyydestä.

Jokainen perheenpää vietiin leirillä jossain vaiheessa keskusrakennukseen kuulusteltavaksi. Eräänä päivänä saksalaiset vartiomiehet tulivat hakemaan isääni. He uskoivat, että vanhemmillani oli piilossa kultaa ja hopeaa tai että he olivat kätkeneet arvoesineitä maatilallemme; nyt he halusivat tietää aarteiden tarkan sijainnin. Mutta isämme oli maanviljelijä, ja hänen ainoat rikkautensa olivat hänen omistamansa pellot ja niiden tuottama sato. Hän

kertoi vartijoille, ettei hänellä ollut muita hopeaesineitä kuin perheemme sapattikynttilänjalat. Neljän tai viiden tunnin kuluttua isä kannettiin paareilla telttaamme. Hänessä näkyi joka puolella verisiä ruoskanjälkiä. Vartijat olivat myös polttaneet hänen sormen- ja varpaankyntensä kynttilänliekillä. Toipumiseen meni monta päivää.

Miriam ja minä tunsimme itsemme avuttomiksi. Olimme lapsia, ja vanhempiemme olisi kuulunut pitää meistä huolta. Nyt he eivät kuitenkaan pystyneet tekemään mitään meidän hyväksemme. Emmekä me pystyneet auttamaan isäämme.

Isosiskomme Edit otti hoitaakseen ruoanlaiton. Lähtiessä meitä oli neuvottu varaamaan matkalle syötävää kahden viikon tarpeiksi, mutta äiti käski meidän tyttöjen ottaa mukaan niin paljon papuja, leipää ja makaroneja kuin vain suinkin jaksaisimme kantaa. Viikkojen kuluessa aloimme säännöstellä ruokaamme ja söimme papuja joka päivä. Joskus gheton reunamille saapui ei-juutalaisia ihmisiä, jotka heittivät aidan toiselle puolelle ruokaa ja muita elintarvikkeita, mutta en muista, päätyivätkö ne koskaan meidän suihimme.

Äidillemmekin oli lopulta käynyt selväksi, kuinka pahassa jamassa perheemme oli. Miriam ja minä valitimme meitä jatkuvasti piinaavasta vatsakivus-

ta ja siitä, että jouduimme nukkumaan märällä pellolla, mutta äiti ei kyennyt auttamaan meitä. Hän vain istui maassa ja käänteli päätään puolelta toiselle. ”Kaikki on minun syytäni”, hän toisteli. ”Meidän olisi pitänyt lähteä Palestiinaan.” Hänen silmänsä olivat painuneet sairauden jälkeen kuopalle, ja niiden ympärillä oli väsymyksen aiheuttamat tummat renkaat. Äitiä aivan selvästi vaivasi se, ettei hän ollut suostunut pakenemaan Palestiinaan Aaron-sedän vanavedessä silloin, kun se olisi vielä ollut mahdollista. Gheton puutteen ja kurjuuden keskellä hän sulkeutui yhä enemmän itseensä ja masentui.

Eräänä toukokuisena aamuna vuonna 1944 saksalaisvartijat kertoivat meille, että lähtisimme työleirille, joka oli heidän mukaansa Unkarissa. ”Se on teidän omaksi parhaaksenne. Jos teette töitä, säilytätte henkenne”, he lisäsivät. ”Perheet saavat olla yhdessä.” Olimme kuulleet aikuisten kertovan juoruja, joiden mukaan Saksaan siirretyt juutalaiset tapettaisiin. Ajattelimme, että jos päätyisimme Unkariin, kaikki olisi hyvin ja olisimme turvassa.

Vartijat käskivät meitä jättämään kaikki tavaramme ghettoon, sillä heidän mukaansa työleirillä meillä olisi kaikki tarvittava. Siitä huolimatta äiti ja vanhemmat sisaremme ottivat muutamia arvoesineitä mukaan teltastamme. Isä otti rukous-

kirjan. Miriam ja minä pukeuduimme viininpunaisiin mekkoihimme.

Sitten vartijat marssittivat meidät radanvarteen ja paimensivat meidät karjavaunuihin. He työnsivät ja tuuppivat meitä peremmälle, kunnes jokaiseen vaunuun oli ahdettu kahdeksastakymmenestä sataan henkeä. Vartijat määräsivät isämme meidän vaunumme vastuuhenkilöksi ja ilmoittivat, että jos yksikin vangeista karkaisi, isämme ammuttaisiin. Ovet paiskattiin kiinni ja teljettiin metallitangoilla. Vaunun katonrajassa oli molemmin puolin kaksi pientä ikkunaa, jotka oli peitetty piikkilangalla. Kuinka kukaan olisi voinut päästä sieltä karkuun?

Miriam ja minä pysyttelimme aivan vieretysten. Vaunussa ei ollut tilaa istuutua tai käydä pitkäkseen, ei edes meille lapsille. Vaikka olin vasta pikkutyttö, aavistin että jotain pahaa oli tapahtumassa. Jo se, että näin vanhempani niin voimattomina – vanhempani, jotka olivat aina suojelleet meitä mutta eivät enää kyenneetkään täyttämään tehtäväänsä – riitti riistämään turvallisuudentunteeni lopullisesti.

Juna kiisi eteenpäin päiväkausia. Kiskojen loputtoman kolkkeen keskeytti vain satunnainen pillin ujellus. Sen lisäksi, että emme päässeet istumaan tai makuulle, emme saaneet myöskään mitään syödäksemme tai juodaksemme, emmekä päässeet pesulle

Evan perheen matka Portzista Auschwitziin.

tai vessaan. Muistan, että minua janotti kovasti, ja suuni tuntui kuivalta ja tahmaiselta.

Kun juna pysähtyi ensimmäisenä päivänä tankkaamista varten, isämme pyysi vartijalta vettä. Vartija vaati vastineeksi viisi kultakelloa. Aikuiset keräsivät keskuudestaan kellot ja ojensivat ne vartijalle, joka sen jälkeen heitti ämpärillisen vettä piikkilankojen peittämää ikkuna-aukkoa kohti. Vesi roiskui ympäriinsä, mutta en muista kenenkään saaneen siitä juodakseen. Saatoin ehkä saada pisaran tai kaksi, mutta se ei vielä sammuttanut janoani. Toisena päivänä juna pysähtyi uudelleen, ja veden kanssa kävi kuten edelliselläkin kerralla.

Kolmannen päivän iltana karjavaunu pysähtyi jälleen, ja isäni pyysi unkariksi vartijalta vettä. Hänelle vastattiin saksaksi: *"Was? Was?"* Mitä? Mitä? Puhuja ei ollut ymmärtänyt isääni.

Silloin totuus valkeni meille: Emme olleetkaan enää Unkarissa. Olimme ylittäneet Puolan rajan ja saapuneet Saksan valtaamalle alueelle. Olimme kauhuissamme. Siihen asti meillä oli ollut vielä toivoa. Me kaikki, minä mukaan lukien, olimme ymmärtäneet, että niin kauan kuin olisimme Unkarissa, saattaisimme päätyä työleirille tekemään töitä. Mutta siihen mennessä kaikki tiesivät jo, että Saksa ja saksalaiset merkitsisivät meille juutalaisille kuo-

lemaa. Monet alkoivat rukoilla. Karjavaunu täyttyi aikuisten tukahdutetuista itkun tyrskähdyksistä. Lapset hätääntyivät huomatessaan aikuisten epätoivon. Siellä täällä joku yritti lausua ääneen hepreankielistä *Šema*-rukousta.

Juna lähti taas liikkeelle. Se lisäsi vauhtia ja porhalsi eteenpäin yhä nopeammin. Miriam ja minä olimme hiljaa. Olimme matkanneet kolme päivää ilman ruokaa ja juomaa.

Neljäntenä päivänä juna pysähtyi. Isä kutsui jälleen vartijaa pyytääkseen tältä vettä. Kukaan ei vastannut.

Ymmärsimme, että olimme saapuneet määränpäähämme. Nousin varpailleni nähdäkseni ulos ikkunasta. Taivas oli tumma. Ovet pysyivät teljettyinä, mutta kuulimme, miten ulkona huudeltiin saksankielisiä käskyjä. Sitä kesti pari tuntia.

Päivä alkoi viimein sarastaa, ja isän oli aika lausua aamurukouksensa. Hän otti esiin rukouskirjansa ja yritti selvittää, missä suunnassa oli itä, sillä juutalaiset rukoilevat aina Israeliin päin. Ihmettelin, miten isä pystyi rukoilemaan sellaisella hetkellä.

”Isä”, sanoin hänelle, ”emme tiedä, missä me olemme. Meille on valehdeltu. Ei tämä ole mikään työleiri.”

”Eva, meidän täytyy rukoilla Jumalalta armoa”, isä sanoi. ”Tulkaahan tänne.” Hän veti perheemme karjavaunun nurkkaan. Miriam ja minä painauduimme häntä vasten, samoin äitimme sekä vanhemmat sisaruksemme. Kuuntelimme hiljaa, mitä isällä oli sanottavanaan. ”Luvatkaa minulle, että jos selviätte hengissä tästä hirveästä sodasta, menette Palestiinaan – sinne, missä Aaron-setänne jo asuu ja missä juutalaiset saavat elää rauhassa.”

Isä ei ollut koskaan puhunut meille tytöille niin kunnioittavasti, aivan kuin olisimme olleet aikuisia. Miriam ja minä sekä vanhemmat sisaremme lupasimme täyttää hänen toiveensa.

Isä aloitti aamurukouksensa.

Saksankielinen huuto voimistui. Koirat haukkuivat joka puolella. Sitten karjavaunun ovet aukesivat kirskahtaen, ja SS-miehet komensivat kaikki ulos.

”*Schnell! Schnell!*” Nopeasti! Nopeasti!

Näin kaikkialla korkeita piikkilanka-aitoja ja sementtisiä vartiotorneja. Sotilaat kurkottelivat niistä ulospäin ja osoittivat meitä aseillaan. En tiedä, kuinka pääsimme karjavaunusta ulos, mutta pian seisoimme erottelulaiturilla suunniltamme kauhusta – kaksi samannäköistä kymmenvuotiasta pikkutyttöä viininpunaisissa mekoissaan.

Kolmas luku

Äiti tarttui Miriamia ja minua kädestä, ja asetuimme vierekkäin betoniselle laiturille. Vastaamme tulvi outo haju: epämiellyttävä katku, joka ei ollut minulle entuudestaan tuttu. Se muistutti hieman palaneiden kananhöyhenten hajua, johon olin tottunut kotitilallamme – kun kynimme kanoja, teimme loppusilauksen kärventämällä viimeiset pikkuhöyhenet avotulen yllä. Mutta tämä löyhkä oli kammottavampi ja tuntui suorastaan käsinkosketeltavalta. Se leijui kaikkialla eikä sitä päässyt karkuun missään. Silloin en vielä arvannut, mistä se tuli.

Asemalla vallitsi sekasorto. Ihmiset huusivat. Jotkut kiljuivat.

Epätietoisuutta.

Toivottomuutta.

Koirien haukuntaa.

Käskyjä.

Itkua. Loputonta itkua. Lapset itkivät vanhempiensa perään. Vanhemmat itkivät kadottamiaan pienokaisia. Jotkut itkivät pelosta ja hämmennyksestä. Toiset taas tiesivät jo varmuudella, että heidän painajaisensa oli käymässä toteen. Äänet sulautuivat toisiinsa ja muuttuivat yhdeksi yhteiseksi valitukseksi, johon kiteytyi koko ihmiselon syvin mahdollinen suru, kärsimys ja menetyksen tuska.

Minusta tuntui kuin olisin katsellut kaikkea ulkopuolisen silmin. Näin korkeita piikkilanka-aitoja, kirkkaita valonheittimiä ja rivikaupalla parakkirakennuksia. SS-miehet kuljeskelivat vankien joukossa aivan kuin olisivat etsineet jotakin.

Yhtäkkiä havahduin hämmennyksestäni. Vilkaisin ympärilleni ja huomasin vieressäni Miriamin vapisevan hahmon. Mutta missä isä oli? Entä vanhemmat sisarukseni Edit ja Aliz? Etsin heitä epätoivoisesti katseellani samalla kun tarrasin kauhuissani äitini ja kaksossisareni käteen. En nähnyt muita perheenjäseniäni. He olivat olleet neljän päivän ajan aivan lähelläni, mutta ihmetellessäni kaikkea näkemääni olin kadottanut heidät.

Enkä nähnyt heitä enää koskaan.

Pidin äitini kädestä lujasti kiinni. Ohitsemme viilettävä vartija kuulutti saksaksi: *"Zwillinge! Zwil-*

Auschwitzin erottelulaituri.

linge!" Kaksosia! Onko kaksosia? Sitten hän pysähtyi äkisti, pyörähti ympäri ja palasi takaisin. Hän jäi seisomaan eteemme ja siirsi katseensa vuoroin Miriamiin, vuoroin minuun, tutkaillen kasvojamme sekä viininpunaisia mekkojamme.

"Ovatko he kaksoset?" hän kysyi äidiltämme.

Äiti epäröi. "Onko se hyvä asia?"

"On", vartija vastasi.

"Kyllä, he ovat kaksoset", äiti vastasi.

Vartija tarttui sanaakaan sanomatta Miriamiin ja minuun ja riuhtaisi meidät irti äitimme otteesta.

Huusimme ja itkimme vartijan raahatessa meitä poispäin. Anelimme häntä päästämään meidät takaisin äitimme luokse, mutta hän ei piitannut pyynnöistämme. Hän kiskoi meidät rautatiekiskojen toiselle puolelle, pois erottelulaiturilta. Kääntäessäni päätäni näin itkevän äitini, joka ojenteli epätoivoisena käsiään meitä kohden. SS-mies tarttui äitiini ja sysäsi hänet toiseen suuntaan. Äitimme katosi ihmisjoukkoon.

Sen jälkeen tapahtumat etenivät nopeasti, hyvin nopeasti. Vartijat erottelivat laiturilla olevat ihmiset eri ryhmiin. Yhdessä ryhmässä oli nuoria miehiä ja naisia, toisessa lapsia ja vanhuksia. Miriam ja minä jouduimme ryhmään, jonka totesimme koostuvan kolmestatoista kaksosparista. Olimme tulleet

Sisäänkäynti Auschwitziin. Saksankielisen kyltin teksti "Arbeit macht frei" tarkoittaa suomeksi "työ vapauttaa".

samalla junalla: kaksikymmentäkuusi lasta, kaikki yhtä ymmällään ja peloissaan.

Vartija toi ryhmäämme erään äidin kaksosineen. Mutta minähän tunsin naisen! Hän oli rouva Csengeri, kauppiaan vaimo Şimleu Silvaniein kaupungista läheltä kotikyläämme. Rouva Csengerin tyttäret olivat kahdeksanvuotiaita, ja kun kävimme ostoksilla hänen kaupassaan, hän keskusteli äitimme kanssa usein kaksosten kasvatukseen liittyvistä pulmista. Rouva Csengeri tyttärineen jäi ryhmäämme. Mutta miksi vartijat olivat päästäneet tämän äidin kaksostensa mukaan mutta eivät meidän äitiämme? En kuitenkaan ehtinyt pohtia asiaa sen pidempään, sillä pian alkoi taas tapahtua.

Puolen tunnin päästä eräs SS-mies johdatti meidät lähellä piikkilanka-aitaa olevaan suureen rakennukseen. Heti kun olimme astuneet sisään, meidät määrättiin riisuutumaan. Minulle tuli taas tyhjä olo, niin kuin en olisi ollut lainkaan omassa kehossani. Tämänhän oli pakko olla painajaisunta, eikö niin? Kohta uni loppuisi, avaisin silmäni ja äiti olisi lohduttamassa minua, eikö niin? Mutta se ei ollut unta.

Kaikkien tukka leikattiin lyhyeksi. Parturi selitti, että olimme etuoikeutettuja ja saimme erikoiskohtelua: meiltä ei viety sentään kaikkia hiuksia. On-

neksi osasin hieman saksaa, joten ymmärsin suurimman osan siitä, mitä meille sanottiin. Mutta kun pitkät palmikkomme putosivat lattialle, en kokenut olevani kovinkaan etuoikeutettu.

Seuraavaksi menimme suihkuun. Vaatteemme oli desinfioitu jonkinlaisella täidentorjunta-aineella, ja ne tuotiin meille takaisin. Se, että saimme käyttää omia vaatteitamme, oli toinen kaksosille myönnetty etuoikeus, jota muilla vangeilla ei ollut. Miriam ja minä puimme yllemme omat mekkomme, mutta desinfioinnin yhteydessä niiden selkäpuolelle oli maalattu suuret punaiset rastit. Aloin välittömästi inhota niitä. Mekkoon pukeutuminen ei tuntunut enää miltään etuoikeudelta. Rasti oli sama asia kuin ne keltaiset tähdet, joita juutalaisten täytyi käyttää ghetossa. Se oli merkki, jonka avulla natsit tunnistaisivat meidät ja joka estäisi meitä pakenemasta. Sillä hetkellä päätin, että en tekisi mitään, mitä vartijat käskevät. Pistäisin hanttiin niin paljon kuin mahdollista.

Huoltokeskuksessa vangit saivat käsivarteensa tatuoinnin. Katsoimme, kun vangit menivät paikalle vuoron perään ja heitä pyydettiin ojentamaan kätensä. Sitten käsivarresta otettiin tiukka ote, ja vangin ihoon kaiverrettiin tatuointikoneella numerot, mikä aiheutti kovaa kipua.

Minä en suostuisi. En olisi mikään lauman perässä kulkeva lammas. Kun minun vuoroni tuli, potkin ja taistelin vastaan. Vartija tarttui lujasti käsivarteeni. Tuntiessani, miten ihoni kiristyi hänen otteessaan, päättäväisyyteni hieman karisi. ”Äiti!” parkaisin.

”Liikkumatta!” vartija komensi.

Puraisin miestä käsivarteen. ”Tahdon äidin!”

”Saat nähdä hänet huomenna.”

Tiesin, että hän valehteli. Minut oli juuri repäisty irti äidistäni, joten miksi meidän annettaisiin tavata toisemme heti seuraavana päivänä? Kun tatuoija kuumensi kynältä näyttävän laitteen terää liekin yllä ja kastoi sen siniseen musteeseen, tarvittiin neljä ihmistä pitämään minua paikallani. Sitten tulikuuma terä painui vasemman käsivarteni ihoon ja alkoi polttaa siihen numeroani A-7063.

”Lopettakaa!” kiljuin. ”Se sattuu!”

Rimpuilin ja tappelin vastaan niin kovasti, ettei minua saatu pidettyä täysin liikkumattomana. Vastaanhangoitteluni vuoksi numerot käsivarressani ovat suttuiset.

Seuraavaksi tatuoitiin Miriam. Hän ei pannut vastaan yhtä paljon. Hänen numeronsa oli A-7064. Siitä sai hyvin selvää.

Kun meitä lähdettiin viemään leirin poikki pa-

Auschwitzin piikkilanka-aitaa ja parakkeja.

Kuva leirin sisältä.

rakkiin, jossa jatkossa asuisimme, käsivartemme tuntuivat kipeiltä ja turvonneilta. Näimme matkalla luurankoja muistuttavia ihmisiä, joita vartioivat SS-miehet ja valtavan kokoiset koirat. Vangit olivat palaamassa töistä. Mutta mitä ihmeen työtä he oikein tekivät, kun he olivat niin laihoja? Olivatko he sairaita? Vai eivätkö he saaneet ruokaa? Joka puolella leijui sama iljettävä kärventyneiden kananhöyhenten katku, ja kaikki näytti synkältä, harmaalta ja elottomalta. Uhkaavalta. En muista nähneeni missään nurmikkoa, puita tai kukkia.

Saavuimme lopulta asuinparakkiimme. Se sijaitsi Auschwitzin rinnakkaisleirissä Birkenaussa, josta käytettiin myös nimeä Auschwitz II. Parakkimme oli suunniteltu alun perin hevostalliksi. Se oli siivoton, ja siellä haisi vielä pahemmalta kuin ulkona. Seinien alaosissa ei ollut lainkaan ikkunoita, joista olisi saanut valoa tai raitista ilmaa, ikkunoita oli vain ylhäällä katonrajassa, minkä vuoksi ilma oli tunkkainen. Rakennuksen keskelle oli aseteltu kahteen riviin tiiliä; viritelmä toimitti jonkinlaisen penkin virkaa. Perimmäisenä oli kolmireikäinen käymälä, joka lukeutui myös kaksosille varattuihin erioikeuksiin; meidän ei tarvinnut mennä ulkona olevaan yleiseen käymälään. Parakissa asui muutama sata kaksosta, jotka olivat iältään kahdesta

kuuteentoista vuotta. Näimme siellä myös rouva Csengerin tyttäret, mutta emme puhuneet toisillemme siinä vaiheessa.

Ensimmäisenä iltana eräät unkarilaiset kaksoset, jotka olivat asuneet leirillä jo jonkin aikaa, esittelivät meille kolmikerroksiset sänkymme. Miriam ja minä saimme alapetin.

Kun iltaruoka saapui, kaikki muut lapset ryntäsivät ovelle. Ateria koostui kuuden senttimetrin viipaleesta tummaa leipää ja rusehtavasta nesteestä, jota kutsuttiin kahvinkorvikkeeksi. Miriam ja minä katsoimme toisiamme. ”Emme voi syödä tätä”, sanoin toiselle unkarilaisista kaksostytöistä.

”Sen kummempaa ette saa ennen huomista”, hän ilmoitti. ”Joten parasta vain pistellä poskeen.”

”Se ei ole kosheria”, sanoin. Söimme kotitilallamme pelkästään juutalaisten säädösten mukaan valmistettua kosher-ruokaa, jonka isä siunasi ennen jokaista ateriaa.

Kaksoset nauroivat meille, mutta se ei ollut ystävällistä naurua, vaan ennemminkin kylläpä-te-olette-tyhmiä-tyylistä ilkkumista. Ja he hotkaisivat ahnaasti suihinsa leivän, jonka Miriam ja minä heille tarjosimme.

”Ylimääräinen leipä kelpaa kyllä”, he sanoivat, ”mutta teidän kahden on opittava syömään kaikkea,

jos haluatte selvitä hengissä. Täällä ei nirsoilla eikä jäädä murehtimaan, onko jokin kosheria vai ei."

Aterian jälkeen unkarilaiskaksoset ja pari muuta lasta perehdyttivät meidät leirielämään. "Olette Birkenaussa", he kertoivat. "Se on osa Auschwitzia, mutta kolmen kilometrin päässä pääleiristä. Auschwitzissa on yksi kaasukammio ja yksi krematorio."

Miriam sanoi: "En tajua."

Minä kysyin: "Mikä se kaasukammio on? Entä krematorio?"

"Tulkaa perässä, niin näette."

Kaksoset johdattivat meidät parakin takaosassa olevalle ovelle, mistä valvoja ei nähnyt meitä. Katsoimme taivaalle. Birkenaun yllä kohoavista savupiipuista näkyi liekkejä. Koko leiri oli savun verhoama, ja ilmassa leijui tuhkaa. Näytti siltä kuin lähellä olisi ollut tulivuorenpurkaus – savu oli niin sankka. Vastaamme tulvi tuttu, iljettävä lemu.

Vaikka minua pelotti kysyä, kuulin ääneni sanovan: "Mitä siellä vielä näin myöhään illalla poltetaan?"

"Ihmisiä", yksi tytöistä vastasi.

"Eihän ihmisiä polteta!" parahdin. "Älä pelleile."

"Kyllä natsit polttavat. He haluavat polttaa kaikki juutalaiset."

Joku toinen jatkoi: ”Näitkö, miten natsit jakoivat aamulla junasta tulleet ihmiset kahteen ryhmään? Toista ryhmää poltetaan todennäköisesti juuri nyt. Jos olet natsien mielestä tarpeeksi nuori ja vahva työntekoon, saat elää. Loput viedään kaasukammioihin ja kaasutetaan kuoliaaksi.”

Ajattelin äitiä, joka oli heikossa kunnossa pitkän sairastamisen jälkeen.

Ajattelin isääni, joka puristi kädessään rukouskirjaansa.

Ajattelin kahta vanhempaa sisartani.

Syvällä sisimmässäni tiesin, että heidät oli sysätty kaasukammioon johtavalle linjalle. Ymmärsin sen selittämättäkin. Kaikesta huolimatta uskalsin toivoa, että he olisivat vielä elossa. Olivathan he kuitenkin vanhempia ja viisaampia kuin Miriam ja minä.

”Mutta mehän olemme lapsia”, sanoin. ”Meistä ei ole työntekoon, mutta olemme silti elossa.”

”Toistaiseksi”, vastasi yksi kaksosista. ”Ja se johtuu ainoastaan siitä, että olemme kaksosia ja meitä käytetään tohtori Mengelen johtamiin tutkimuksiin. Hän tulee huomenna heti nimenhuudon jälkeen tänne.”

Kysyin ääni värähtäen: ”Mihin tutkimuksiin?”

Lea, kaksitoistavuotias kaksostyttö, käski meitä

olemaan huolehtimatta ja menemään nukkumaan.

Muut lapset nukkuivat päivävaatteissaan ja kengät jalassa, ja niin teimme Miriam ja minäkin. Makasimme puusängyssä olevalla olkipatjalla identtisissä mekoissamme. Vaikka minua väsytti, en saanut unta. Kääntäessäni taas kylkeä huomasin jonkin liikkuvan lattialla. "Täällä on hiiriä!" Kiljahdus livahti suustani ennen kuin ehdin hillitsemään itseäni.

"Hiljaa!" joku komensi. "Eivätkä ne mitään hiiriä ole, ne ovat rottia. Eivät ne pure sinua, ellei sinulla ole ruokaa sängyssä. Nuku nyt vain." Olin nähnyt kotitilallamme hiiriä, mutta ne eivät olleet läheskään sellaisia kuin nämä rotat. Nämä otukset olivat pienen kissan kokoisia.

Minulle tuli vessahätä, samoin Miriamille. Rottien vuoksi laskimme jalkamme lattialle hitaasti ja varoen. Kopistelimme kengillämme lattiaa pelottaaksemme oliot tiehensä. Sitten säntäsimme vauhdilla parakin toiseen päähän. Käymälä oli noin neljä metriä kanttiinsa, siinä oli tummat puuseinät ja sementtilattia. Se ei muistuttanut nykyaikaisia vessoja; lattiassa oli pelkästään reiät, joiden päälle kyykistyttiin tekemään tarpeet. Paikka oli vieläkin hirveämpi kuin muu osa parakista. Joka puolella näkyi oksennusta ja ulosteita, jotka eivät olleet osuneet

lattiassa oleviin reikiin. Haju oli kuvottava.

Astuimme sisään, ja jähmetyin paikalleni. Saastaisella lattialla lojui kolmen lapsen alastomat ruumiit. En ollut nähnyt kuollutta ihmistä koskaan aikaisemmin, mutta siinä lapset nyt makasivat – kovalla, kylmällä, löyhkäävällä lattialla – kuolleina. Samalla hetkellä oivalsin, että niin voisi käydä myös Miriamille ja minulle. Lupasin hiljaa mielessäni tekeväni kaikkeni, ettei Miriamin ja minun tarvitsisi kohdata samanlaista loppua kuin niiden lapsien.

Olisimme vahvempia, fiksumpia tai *mitä tahansa se sitten vaatisikaan*, kunhan emme vain joutuisi kokemaan sellaista kohtaloa.

Siitä hetkestä eteenpäin vaalin mielessäni kuvaa Miriamista ja minusta kävelemässä ulos leiriltä hengissä. En päästänyt pelkoa tai epäilystä voitolle. Aina kun pahat ajatukset yrittivät saada jalansijaa, pakotin ne pois mielestäni. Lähdettyäni käymälästä keskitin kaikki voimavarani pelkästään yhteen asiaan: siihen, kuinka selviäisin vielä yhden päivän hengissä siinä hirveässä paikassa.

Neljäs luku

Aamulla ujelsi pilli. Oli yhä pimeää. ”Ylös! Ylös!” kailotti parakin valvoja, *Pflegerin* eli hoitaja, joka piti meistä huolta. Hänellä oli valkoinen takki. ”Valmistautukaa!” hän komensi.

Miriam ja minä emme olleet vielä selvillä päiväjärjestyksestä. Pitelimme toisiamme kädestä ja katselimme, miten vanhemmat tytöt auttoivat parakin pienimpiä valmistautumaan nimenhuutoon. Järjestäydyimme pihalle viiden lapsen riveihin, jotta meidät saataisiin lasketuksi. Nimenhuuto kesti puolesta tunnista tuntiin. En muista, että yksikään lapsi olisi istunut alas tai itkenyt. Jopa kaksivuotiaat sinnittelivät hiljaa paikoillaan. Kaikki taisivat ymmärtää vaistomaisesti, että henkemme riippui yhteistyön sujuvuudesta.

Nimenhuudon jälkeen palasimme sisälle siivoa-

maan parakkia. Edellisiltana näkemämme kolme ruumista eivät olleet enää käymälän lattialla. Meille kerrottiin, että kuolemantapauksen sattuessa vainajan kanssa samassa kerrossängyssä nukkuvat toiset lapset eivät pysty käymään levolle ruumiin viereen, joten he siirtävät sen käymälään ja pitävät kuolleen lapsen vaatteet itsellään.

Tällä välin aikuiset olivat kuitenkin siirtäneet näkemämme ruumiit takaisin omiin sänkyihinsä, sillä lapset piti laskea joka päivä, olivatpa he eläviä tai kuolleita. Tohtori Mengele tiesi, kuinka monta kaksosta hänellä oli, eikä yhdestäkään ruumiista voitu hankkiutua eroon ilman asianmukaista protokollaa.

Parakin edessä seisoi ensimmäisenä aamunamme SS-vartija. Pian tämä nainen karjui meille: ”Tohtori Mengele on tulossa!” Valvojat näyttivät hermostuneilta, heitä selvästi jännitti tärkeän henkilön kohtaaminen. Miriam ja minä seisoimme asennossa liikahtamatta. Uskalsimme tuskin hengittää.

Tohtori Josef Mengele astui sisään. Hänellä oli yllään tyylikäs SS-univormu, pitkävartiset, kiiltävän mustat ratsastussaappaat sekä valkoiset hansikkaat, ja hän piteli kädessään komentajansauvaa. Huomioni kiinnittyi ensin hänen komeaan ulkomuotoonsa; hän oli aivan kuin filmitähti. Mengele asteli

seurueensa kera parakin läpi ja laski jokaisessa kerrossängyssä olevat kaksoset. Saimme myöhemmin tietää, että mukana oli tuolloin eräs König-niminen lääkäri, tulkkina toiminut tyttö sekä useita SS-vartijoita ja -avustajia. Mengelellä oli tarkastuskierroksilla aina vähintään kahdeksan hengen seurue mukanaan.

Kun tohtori Mengele näki vuoteet, joissa edellä mainitut kolme ruumista makasivat, hän raivostui. ”Miksi te annoitte näiden lasten kuolla?” hän karjui hoitajalle ja vartijoille. ”Minulla ei ole varaa menettää yhtäkään lasta!”

Hoitaja ja valvojat alkoivat vapista.

Mengele jatkoi laskemista, kunnes saapui minun ja Miriamin kohdalle. Hän pysähtyi ja katsoi meitä. Jähmetyin kauhusta. Sitten hän jatkoi eteenpäin. Toiset lapset kertoivat, että Mengele oli ollut erottelulaiturilla edellisenä päivänä, kun me saavuimme leirille. Juuri hän valikoi vangit eri ryhmiin heilauttamalla sauvaansa puolelta toiselle. Oikea puoli tarkoitti kaasukammiota, vasen puoli leiriä ja pakkotyötä.

Mengelen lähdettyä parakista saimme aamun ruoka-annoksemme. Miriam ja minä joimme kahvinkorviketta, vaikka se maistui hirveälle. Mutta ainakin se oli valmistettu keitetystä vedestä; saimme

myöhemmin kuulla, että vesi oli siten turvallista emmekä saisi siitä punatautia eli loputonta ripulia.

Sitten marssimme viiden lapsen ryhmissä Birkenausta Auschwitzin tutkimushuoneisiin. Astuimme sisään suureen, kaksikerroksiseen tiilirakennukseen. Miriamin ja minun täytyi riisua mekkomme, alusvaatteemme ja kenkämme. Paikalla oli noin 20–30 kaksosparia, sekä tyttöjä että poikia. Aluksi näky oli minusta pelottava.

Kuulin myöhemmin, että poikakaksoset asuivat omassa parakissaan ja että heillä oli paremmat olot kuin meillä. Heidän valvojanaan toimi Mengelen valitsema Zvi Spiegel -niminen nuori juutalaisvanki, joka oli entinen tšekkiarmeijan upseeri. Zvi oli ottanut tehtäväkseen pienten poikakaksosten auttamisen. Hän oli onnistunut vakuuttamaan Mengelen siitä, että kaksosille kannattaisi antaa parempaa ruokaa ja että heidän elinolosuhteitaan pitäisi muutenkin kohentaa; Mengele todennäköisesti laskeskeli saavansa sillä tapaa parempia koekaniineja. Joka tapauksessa Zvi, josta käytettiin myös nimitystä ”Kaksospappa”, lohdutti poikia, antoi heille erilaisia pelejä pitääkseen heidän mielensä virkeänä sekä opetti heille hieman maantietoa ja matematiikkaa. Päiväsaikaan hän antoi poikien potkia rääsyistä kyhättyä jalkapalloa, jotta he

pysyisivät paremmassa fyysisessä kunnossa. Jotta jokainen tulisi huomioiduksi omana itsenään, hän myös neuvoi poikia opettelemaan toistensa nimet.

Meidän parakissamme ei ollut vastaavanlaista äitihahmoa, joka olisi ohjannut meitä ja auttanut meitä muodostamaan ystävyyssuhteita. En mennyt yhdenkään toisen tytön luokse kysymään tämän nimeä enkä kertonut kenellekään omaani. Olimme ypöyksin, pelkkiä numeroilla merkittyjä kaksosia, joista jokainen yritti säilyttää oman henkensä. Minun ei tarvinnut ajatella ketään muuta kuin Miriamia.

Huomasin, että tiilirakennukseen tuoduista kaksosista suurin osa oli identtisiä kuten Miriam ja minä, mutta eivät kaikki. Sain myöhemmin tietää, että tohtori Mengele oli erityisen kiinnostunut juuri kaksosuudesta. Kokeiden yhtenä tavoitteena oli keksiä, kuinka synnyttää maailmaan suuret joukot vaaleatukkaisia, sinisilmäisiä lapsia, joiden avulla Saksan väkiluku saataisiin nousuun. Hitler kutsui arjalaisia – vaaleatukkaisia, sinisilmäisiä, vaaleaihoisia saksalaisia – ”herraroduksi”, ja me olimme hänen koekaniinejaan. Tutkiessaan muita luonnollisia ”poikkeamia” ja yrittäessään selvittää, kuinka estää geneettiset mutaatiot, Mengele turvautui myös kääpiöihin, eri tavoin vammaisiin ihmisiin sekä ro-

maneihin. Kääpiöt asuivat meidän lähellämme olevassa parakissa, ja näimme heidän joskus kävelevän leirin poikki.

Istuimme kaikki ilkialastomina penkeillä. Mukana oli myös poikia. Oli hyvin kylmä. Emme päässeet piiloon minnekään, ja oli kiusallista istua siinä ilman vaatteita. Jotkut tytöistä ristivät jalkansa ja peittelivät itseään käsillään. Toiset vapisivat pelosta vartijoiden naureskellessa ja osoitellessa heitä sormellaan. Minulle alastomuus oli yksi leirin nöyryyttävimmistä asioista.

Tohtori Mengele pistäytyi välillä huoneessa antamassa ohjeita. Toiset valkotakkiset lääkärit ja hoitajat, jotka olivat meidän laillamme leirillä vankeina, tarkkailivat meitä ja tekivät muistiinpanoja.

Ensiksi he mittasivat päätäni instrumentilla, jota sanotaan mittaharpiksi. Se koostuu kahdesta metalliosasta, jotka puristetaan kalloa vasten. Lääkäri ilmoitti lukemat apulaiselle, joka kirjasi tiedot muistiin.

He mittasivat myös korvalehtemme, nenänselkämme ja huulemme ja tarkistivat silmiemme leveyden, muodon ja värin. He vertasivat Miriamin silmien sinistä sävyä minun silmieni sävyyn erityisen silmävärikartan avulla.

He tekivät aina vain uusia mittauksia. Yhä

uudestaan. Yhden korvalehden tutkimiseen saattoi mennä kolmesta neljään tuntia. Joka kerta kun lääkärit mittasivat minua, he tekivät saman mittauksen myös Miriamille nähdäkseen, millä tavalla olimme samanlaisia ja missä kohdin poikkesimme toisistamme. Kuvaaja otti valokuvia, taiteilija piirsi luonnoksia ja teknikot ottivat röntgenkuvia, viisi tai kuusi kerrallaan.

Seuraavaksi he esittivät meille kysymyksiä ja antoivat meille pieniä tehtäviä. Unkaria ja saksaa puhuva vanki toimi tulkkina. Jos minä tein jotakin, Miriam teki saman perässä. ”Joka kerta kun matkin sinua”, Miriam kuiskasi, ”he kirjoittavat jotain muistiin. He haluavat selvittää, kumpi meistä on johtaja.” Ja totta kai se olin minä, kuten olin ollut siihenkin asti. Tarkkailtuaan meitä edellisenä päivänä huoltokeskuksessa ja nähtyään, miten ärhäkkäästi vastustin tatuointia, he tiesivät myös, että olin parivaljakkomme kovanaama.

Viivyimme tutkimushuoneessa kuudesta kahdeksaan tuntia. Inhosin joka sekuntia. Lopulta saimme pukea vaatteet yllemme, ja meidät vietiin takaisin parakkiimme iltaruoalle. Se oli onnettoman pieni annos hyvin tummaa leipää, noin kuuden sentin pala.

Iltapäivällä valvova hoitajamme opetti meil-

le saksankielisen laulun. Se meni näin: ”Olen pieni saksalaislapsi, ja jos en, niin phyi!” Hän komensi meidät piiriin ja määräsi yhden tytöistä seisomaan piirin keskelle. Sitten meidän täytyi kävellä tytön ympäri ja laulaa: ”Phyi, phyi, phyi!”

”Likaiset, saastaiset juutalaiset!” hoitaja huusi meille. ”Siat!” Hän rakasti sitä laulua, sillä siinä sanottiin, että me lapset olimme inhottavia. Vihasimme tätä hoitajaa. Kutsuimme häntä Käärmeeksi hänen selkänsä takana. Hänellä oli paksut sääret ja pitkä musta tukka, jota hän piti palmikolla. Hän nälvi meitä jatkuvasti. ”Mitä te oikein luulette olevanne?” hän tivasi.

Emme vastanneet, eikä hän sitä kyllä odottanutkaan. ”Pidättekö itseänne fiksuina, koska olette vielä hengissä?” Käärme kysyi. ”No, pian te kuolette. Tapamme teidät kaikki.”

Pari ensimmäistä päivää Miriam ja minä itkimme itkemistämme. Pian kuitenkin huomasimme, ettei siitä ollut mitään hyötyä. Useimmiten olomme oli vain turta.

Tärkeintä oli selvitä hengissä. Tiesimme, että olimme elossa kokeiden vuoksi. Koska syntymäämme liittyi onnekas sattuma.

Koska kuuluimme Mengelen kaksosiin.

VIIDES LUKU

Eläminen Auschwitzissa oli kuin olisi joutunut auto-onnettomuuteen joka ikinen päivä. Joka päivä tapahtui jotain hirveää.

Kaksi viikkoa saapumisemme jälkeen minun ja Miriamin hiukset ajeltiin kokonaan pois. Olimme saaneet päätäitä, kuten kaikki muutkin parakkimme kaksoset. Minulle kerrottiin, että päätäit laskevat munansa ihmisten hiuksiin ja tarttuvat ihmisestä toiseen. Niistä pääsee eroon ainoastaan käyttämällä erikoisshampoota tai tekemällä kemiallisen käsittelyn ja kampaamalla hiukset päivittäin tiheäpiikkisellä täikammalla. Meillä ei ollut mitään näistä apukeinoista, joten täit levisivät lapsesta toiseen ja meidän vaatteisiimme ja sänkyihin. Niitä oli kaikkialla. Täit ja kirput pesivät peitteissämme, olkipatjoissamme ja mekoissamme. Raavimme it-

seämme jatkuvasti. Vaikka hiuksemme oli keritty, täitä oli silti. Miriam ja minä nypimme niitä toisistamme tuon tuosta ja yritimme liiskata ne hengiltä sormiemme välissä.

Kaksosilla oli oikeus käydä kerran viikossa suihkussa. Kaikki saivat oman saippuapalansa. Riisuuduimme suuressa suihkutilassa ja laitoimme vaatteemme pinoon, josta ne vietiin desinfioitavaksi. Sain myöhemmin tietää, että natseilla oli tälle desinfiointiaineelle, Zyklon B:lle, myös toinen käyttötarkoitus: vetysyanidia ja diatomiittia sisältävää tuotetta, jota saatiin leirille siniharmaiden pellettien muodossa, käytettiin lukemattomien ihmisten surmaamiseen kaasukammioissa. Juuri tämän kaasun haju sekä siihen yhdistyvä palavien luiden ja ihmislihan käry saivat aikaan ensimmäisenä päivänä havaitsemani kuvottavan löyhkän. Sellaista hajua ei unohda koskaan.

Miriam ja minä pysyttelimme lähellä toisiamme kuten aina. Ennen peseytymistä jouduimme seisomaan matalassa altaassa, jossa oli vaaleaa nestettä. Se kirveli jalkoja ja jätti niihin punaisia laikkuja. Joskus hoitajat kuurasivat tukkamme ja vartalomme, ja desinfiointiainetta meni silmiini. Suihkussa oli yhtaikaa neljä- tai viisikymmentä kaksosta. Tohtori Mengele halusi meidän olevan puhtaita. Joskus

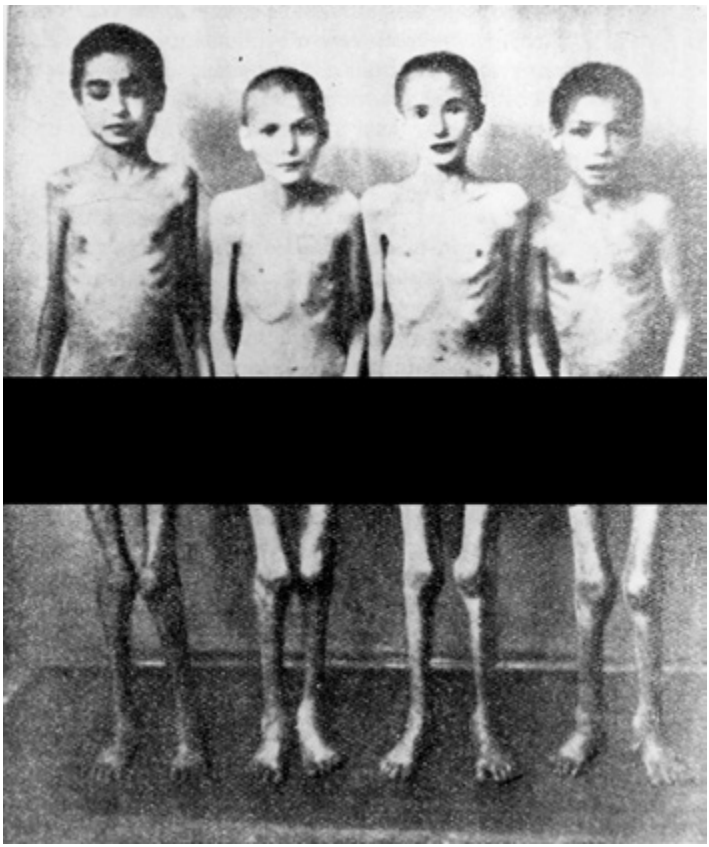

Kaksosia Auschwitzin tutkimuslaboratoriossa.

hän määräsi apulaisensa siivoamaan parakkimme, mutta se oli hyödytöntä: täit ja lika palasivat aina takaisin, niiden kanssa piti vain oppia elämään.

Kerran näimme suihkussa myös poikia. Muistan katselleeni heitä ja ajatelleeni: ”Ovatpa he laihoja. Onneksi minä en näytä tuollaiselta.” Vaikka todennäköisesti olin aivan samanlainen. Kuten myös Miriam. Hänen silmänsä olivat kuopalla, ja olisin voinut laskea jokaisen luun hänen kehostaan. Mutta itse en kokenut olevani laiha ja surkea. Halusin tuntea itseni vahvaksi.

Tohtori Mengele oli laatinut meille aikataulun. Kolmena päivänä viikossa meidät pakotettiin kävelemään Auschwitzin puolelle laboratorioon, missä meille tehtiin perusteellisia tutkimuksia. Olimme niiden jälkeen täysin uuvuksissa. Kolmena muuna päivänä meistä otettiin Birkenaussa verinäytteitä. Päivät sulautuivat toisiinsa. Mengele saapui joka päivä nimenhuudon jälkeen tarkastamaan parakkimme. Hän kutsui meitä hymyillen omiksi lapsikseen: *meine Kinder*. Jotkut lapsista pitivät hänestä ja kutsuivat häntä Mengele-sedäksi. Minä en. Pelkäsin häntä. Tiesin jo silloin, ettei hän kantanut meistä huolta samaan tapaan kuin oikeat lääkärit.

Tiistaisin, torstaisin ja lauantaisin menimme näytteenottolaboratorioon. Miriam ja minä istuim-

Josef Mengele.

me penkillä toisten kaksostyttöjen seurassa. Kumpaankin olkavarteemme kiinnitettiin ohuet, joustavat kuminauhat. Minun parissani työskenteli kaksi henkilöä samanaikaisesti. Toinen lääkäreistä tökkäsi vasempaan käsivarteeni neulan ottaakseen minusta verinäytteen. Hän otti verta ensin yhden näyteputkilon verran ja pisti sitten heti uudestaan. Näin toiset kädet, jotka kuljettivat pois kirkkaanpunaiset putkilot. Muistan pohtineeni, kuinka paljon minusta voisi ottaa verta ilman että menehtyisin. Samaan aikaan toinen lääkäri antoi minulle jonkinlaisen pistoksen oikeaan käsivarteen. Hän iski minuun viisi piikkiä peräjälkeen ensimmäisen ollessa vielä kiinni ihossani. Mitä hän oikein ruiskutti jäljellä olevaan vereeni?

Vihasin niitä pistoksia. En kuitenkaan suostunut itkemään, sillä en halunnut natsien huomaavan, että minuun sattui. Sinnittelin katsomalla poispäin ja laskemalla pistoksia, kunnes tilanne oli ohi.

Palatessamme parakkiimme Miriam ja minä emme jutelleet pistoksista. Ajattelin, että ne olivat se hinta, joka meidän oli maksettava henkiinjäämisestämme. Luovutimme heille veremme, kehomme, ylpeytemme ja itsekunnioituksemme, ja vastineeksi siitä he antoivat meidän elää vielä yhden päivän. En muista yhdenkään kaksosen kieltäytyneen yhteistyöstä.

Silloin emme tienneet, mikä kokeiden tarkoitus oli tai mitä meihin ruiskutettiin. Myöhemmin saimme selville, että tohtori Mengele tartutti joihinkin kaksosiin tarkoituksella tulirokon kaltaisia hengenvaarallisia tauteja ja antoi heille sitten erilaisia ruiskeita nähdäkseen, paransivatko ne taudin. Joillakin pistoksilla taas yritettiin muuttaa uhrien silmien väriä. Monia vuosia vapautumisemme jälkeen vanhemmat tytöt kertoivat Mengelen tehneen laboratoriossa verensiirtoja, joissa tyttöihin oli siirretty poikien verta ja poikiin puolestaan tyttöjen verta. Toimenpiteen tarkoituksena oli ollut yrittää muuttaa lasten sukupuoli. Moni yksityiskohta selvisi minulle vasta neljänkymmenen vuoden päästä. Kuulin esimerkiksi teini-ikäisistä kaksospojista, joilta leikattiin irti osa sukuelimistä Mengelen etsiessä keinoa muuttaa heidät tytöiksi. Yksi näistä pojista kuoli sänkyynsä kaksosveljensä viereen. Myöhemmin veli kertoi: ”Tunsin, miten veljeni keho kylmeni.”

Niihin aikoihin huhuttiin, että kuusi laboratorioon viedyistä kaksospareista olisi menehtynyt. Henkilökohtaisesti en joutunut koskaan todistamaan kenenkään kuolemaa; tiesin vain, että jotkut kaksosista olivat kadonneet. Ennen pitkää sain kyläkin kuulla huhujen pitävän paikkansa – kakso-

sia todellakin menehtyi joihinkin kokeisiin. Mutta silloin meille kerrottiin vain, että he olivat ”sairastuneet vakavasti”. Sitten Mengele korvasi heidät uusilla kaksosilla, joita saapui kuljetusjunissa. Sillä tavalla suhtauduttiin jopa Auschwitzin etuoikeutetuimpiin vankeihin. Edes Mengelen lempilapsilla ei ollut ihmisarvoa. Olimme korvattavissa. Kertakäyttöisiä.

Kaikki ei kuitenkaan ollut korvattavissa: kun sievät, identtiset mekkomme rispaantuivat lopulta käyttökelvottomiksi, saimme tilalle aikuisten naisten vaatteet, jotka olivat meille aivan liian isot. Miriam ja minä jouduimme sitomaan naruja vyötäisillemme, jotta mekot olisivat pysyneet päällä. Sujautimme niiden miehustan sisään kaikkea tarpeellista, kuten metallikupin tai edelliseltä illalta säästämämme leipäpalan.

Aamulla ennen nimenhuutoa sekä niinä päivinä, jolloin menimme näytteidenottolaboratorioon, avustimme nuorempien lasten hoidossa. Parakkimme ulkopuolella oli aidattu piha-alue, jossa leikimme yhdessä. Vanhemmat tytöt myös opettivat Miriamin ja minut neulomaan. Kiskoimme ensin piikkilanka-aidasta rautalanganpätkiä ja hakkasimme niitä kiveä vasten saadaksemme piikit löystymään ja irtoamaan. Se oli hidasta puuhaa. Sitten

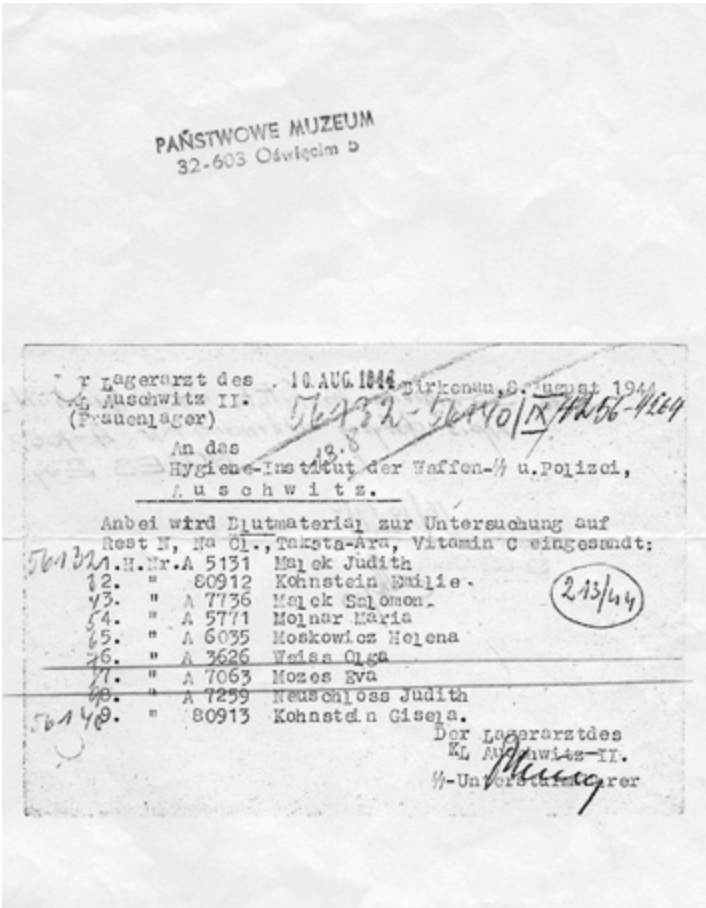
PAŃSTWOWE MUZEUM
32-603 Oświęcim

Der Lagerarzt des KL Auschwitz II. (Frauenlager)

10. AUG. 1944

Birkenau, 8. August 1944

An das Hygiene-Institut der Waffen-SS u. Polizei, Auschwitz.

Anbei wird Blutmaterial zur Untersuchung auf Rest N, Na Cl., Takata-Ara, Vitamin C eingesandt:

561321	U.H.-Nr.	A 5131	Malek Judith
12.	"	80912	Kohnstein Emilie.
13.	"	A 7736	Malek Salomon.
14.	"	A 5771	Molnar Maria
15.	"	A 6035	Moskowicz Helena
16.	"	A 3626	Weiss Olga
17.	"	A 7063	Mozes Eva
18.	"	A 7259	Neuschloss Judith
561319.	"	80913	Kohnstein Gisela.

213/44

Der Lagerarztdes KL Auschwitz-II.

SS-Untersturmführer

Alkuperäisdokumentti, jonka mukaan Evan verinäytteestä tutkittiin urea, natrium, globuliini ja C-vitamiini. Toisten dokumenttien mukaan näytteistä tutkittiin myös syfilis ja tulirokko.

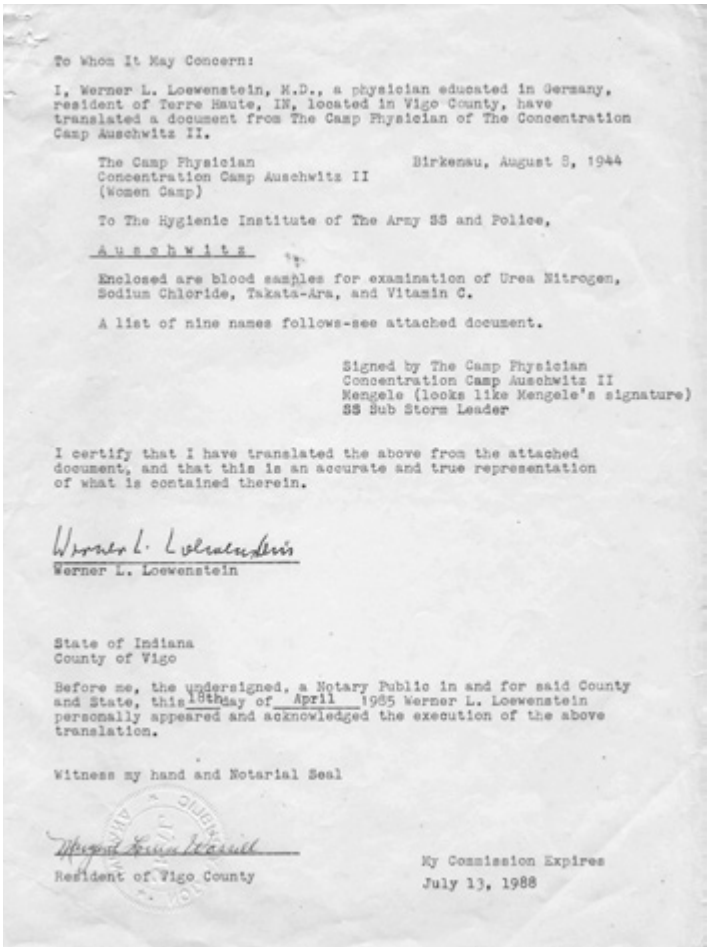

To Whom It May Concern:

I, Werner L. Loewenstein, M.D., a physician educated in Germany, resident of Terre Haute, IN, located in Vigo County, have translated a document from The Camp Physician of The Concentration Camp Auschwitz II.

The Camp Physician
Concentration Camp Auschwitz II
(Women Camp)

Birkenau, August 5, 1944

To The Hygienic Institute of The Army SS and Police,

Auschwitz

Enclosed are blood samples for examination of Urea Nitrogen, Sodium Chloride, Takata-Ara, and Vitamin C.

A list of nine names follows-see attached document.

Signed by The Camp Physician
Concentration Camp Auschwitz II
Mengele (looks like Mengele's signature)
SS Sub Storm Leader

I certify that I have translated the above from the attached document, and that this is an accurate and true representation of what is contained therein.

Werner L. Loewenstein

Werner L. Loewenstein

State of Indiana
County of Vigo

Before me, the undersigned, a Notary Public in and for said County and State, this 18th day of April 1985 Werner L. Loewenstein personally appeared and acknowledged the execution of the above translation.

Witness my hand and Notarial Seal

Resident of Vigo County

My Commission Expires
July 13, 1988

Edellisen sivun dokumentti käännettynä englanniksi.

teroitimme rautalanganpätkien päät kiviä vasten – ja olimme onnistuneet valmistamaan itsellemme neulepuikot! Yhdellä kaksosista oli vanha villapaita, jonka purimme. Otimme langan talteen ja jokainen tyttö sai neuloa vuorollaan niin kauan kuin lankaa riitti. Sitten seuraava tyttö purki valmiin työn ja aloitti alusta. Lopputulos – pipo, kaulaliina tai sukat – ei ollut meille pääasia. Tärkeintä oli, että pystyimme neuloessa siirtämään ajatuksemme pois ikävistä asioista.

Vaara ja kuolema olivat kuitenkin aina läsnä. Kun olimme eräänä päivänä ulkona, ohitsemme ajoivat kärryt, joihin oli lastattu ruumiita. Juoksimme aidalle nähdäksemme, tunnistaisimmeko yhtään ruumista.

Yksi tytöistä huusi: ”Äiti! Tuo on minun äitini!” ja puhkesi kyyneliin. Kärryjen jatkaessa matkaa hänen nyyhkytyksensä kasvoi tuskaiseksi valitukseksi. Minun kävi häntä sääliksi, mutta en tiennyt mitä sanoa.

Sillä hetkellä oivalsin, että meidänkin äitimme oli kenties kulkenut ohitsemme ruumiskärryissä, mutta emme olleet vain huomanneet häntä. Näimme samanlaisia kärryjä joka päivä. Joskus kaikki niissä olevat vangit olivat kuolleita, joskus jotkut olivat vielä elossa; niin tai näin, heitä oltiin joka ta-

pauksessa kuljettamassa kohti viimeistä leposijaansa.

Siihen mennessä olin lakannut ajattelemasta perhettäni. Ehkä se johtui iltaisin syömästämme leivästä, jonka kerrottiin sisältävän sahanpurujen lisäksi myös bromidi-nimistä jauhetta, joka toimi jonkinlaisena rauhoittavana lääkkeenä ja sai meidät unohtamaan koti-ikävämme. Mutta olipa syy mikä hyvänsä, en säälitellyt itseäni, Miriamia tai ylipäätään ketään muutakaan. En ajatellut olevani uhri, sillä se olisi tietänyt loppuani. Asia oli niin yksinkertainen. En suostunut ajattelemaan muuta kuin pelastumista.

Miriam ja minä nukuimme yöt samassa kerrossängyssä kahden muun kaksosparin kanssa. Käperryimme lähelle toisiamme, mutta emme jutelleet tai kuiskutelleet keskenämme. Jos olisin kertonut Miriamille, kuinka nälkäinen ja surkea olo minulla oli, se olisi vain pahentanut asiaa. Valvoessani pimeässä kuulin joskus pillin ujelluksen tai ohi ajavan auton tai moottoripyörän äänen. Välillä hiljaisuuden keskeyttivät marssiaskelten kopina, ihmisten vaikerointi, oksennuksen äänet, itku ja koirien haukunta – leirin äänimaailma oli kuin suunnatonta inhimillistä kärsimystä säestävä moniääninen orkesteri.

Kun valvojamme nukkuivat, vanha perhetuttumme naapurikylästämme, rouva Csengeri, livahti joskus parakkiimme tapaamaan kaksostyttäriään. Hän oli fiksu, sanavalmis nainen. Saavuttuaan Auschwitziin hän oli onnistunut vakuuttamaan tohtori Mengelen siitä, että voisi olla tälle avuksi antamalla tietoja kaksosistaan, joten hän oli saanut luvan majoittua naisten parakkiin. Rouva Csengeri toi lapsilleen ruokaa, alusvaatteita ja hattuja, eli asioita, joita hän oli onnistunut ”järjestämään”. ”Järjestäminen” tarkoitti leirikielellä natseilta varastamista. Olin kateellinen Csengerin tytöille siitä, että heillä oli yhä äiti, joka oli elossa ja huolehti heistä; Miriamilla ja minulla oli vain toisemme.

En kuitenkaan saanut enää ajatella äitiä, isää tai vanhempia sisariamme. Minun täytyi huolehtia Miriamista ja itsestäni. Toistin mielessäni yhä uudestaan:

Vielä yksi päivä.

Vielä yksi koe.

Vielä yksi ruiske.

Ja kunpa emme vain *ikinä*, *missään nimessä*, sairastuisi.

Kuudes luku

Eräänä heinäkuisena lauantaina minulle annettiin laboratoriossa ruiske, joka mitä todennäköisimmin sisälsi jonkinlaisen taudinsiemenen. Ruiske annettiin ainoastaan minulle, ei sisarelleni. Vuosia myöhemmin Miriam ja minä arvelimme natsien valinneen minut, koska he olivat meitä tarkkailtuaan päätelleet minun olevan vahvempi.

En ollut osannut odottaa, että ruiske sairastuttaisi minut. Seuraavana yönä minulle kuitenkin nousi korkea kuume. Päässäni jyskytti ja ihoani kuumotti. Vapisin niin, etten pystynyt uupumuksestani huolimatta nukkumaan. Herätin Miriamin.

”Olen t-tosi s-s-sairas”, kuiskasin hampaat kalisten hänen korvaansa.

Sisareni oli heti hereillä ja huolestui. ”Mitä me teemme?”

”En t-t-t-tiedä”, vastasin. ”Y-y-y-yritetään salata t-t-tämä ja esitetään että olen k-k-kunnossa.”

Kun seisoimme maanantaiaamuna ulkona odottamassa nimenhuutoa, minua pyörrytti. Käsivarteni ja sääreni olivat punaisten laikkujen peitossa ja turvonneet kooltaan kaksinkertaisiksi. Ne olivat niin kipeät, että luulin räjähtäväni. Vilunväreet puistattivat kehoani. Aurinko lämmitti hiukan, ja yritin epätoivoisesti olla tärisemättä, jotta hoitajat, *Pflegerinnen*, eivät huomaisi sairastumistani. En halunnut joutua sairastupaan. Sinne oli viety parakistamme jo kaksi lasta, eikä kumpikaan ollut tullut takaisin. Sitten heidän kaksossisarensakin vietiin, eivätkä hekään palanneet. Oletimme, että yhden sairastuttua myös toinen kaksosista surmattiin. En antaisi saman tapahtua Miriamille ja minulle. Jos minä sattuisin kuolemaan, miksi hänenkin pitäisi?

Juuri ennen nimenhuudon alkua ilmahälytyssireenit aloittivat kovan, läpitunkevan ujelluksensa: kohta meitä pommitettaisiin. Keskitysleirin yllä kaarteli lentokone, jonka toiseen siipeen oli maalattu Amerikan lippu. Katselin riemuissani, miten SS-miehet säntäsivät pommisuojiin. Ajattelin itsekseni: ”Katsokaapa nyt, miten natsit, koko maailman rehvakkaimmat kovanaamat, luikkivat pakoon kuin mitkäkin jänishousut!” Tunnistin tähtilipun, koska

isämme sisar asui Ohion Clevelandissa ja oli lähettänyt meille ennen sotaa kirjeitä, joiden postimerkeissä oli Amerikan lipun kuva. Lentokone laskeutui matalammalle ja muodosti leirin ympärille keltaisen savurenkaan. Siinä vaiheessa tiesimme jo, että renkaan sisäpuolta ei pommitettaisi. Sitten saapui lisää koneita, ja kuulimme pommien räjähtelevän kaukaisuudessa. Amerikkalaiset lentokoneet antoivat meille toivoa. Ne tarkoittivat, että apua oli tulossa. Pian meidät vapautettaisiin, ja pääsisimme kotiin – jos vain selviäisimme hengissä siihen saakka. Taputimme käsiämme: hetki oli meille ikimuistoinen.

Kun menimme seuraavan kerran tutkimuslaboratorioon, lääkärit eivät vaivautuneet tutkimaan minua lainkaan. He vain kuuluttivat numeroni ja mittasivat lämpöni. Tiesin olevani pulassa. Heti sen jälkeen kaksi *Pflegeriniä* lastasi minut maastoautoon ja kuljetti minut pois. En saanut tavata Miriamia ennen lähtöäni. Jouduimme ensimmäistä kertaa leirillä eroon toisistamme. Siihen saakka olimme saaneet olla yhdessä – meillä oli ollut joku, johon luottaa ja josta todella välittää – emmekä olleet kokeneet olevamme täysin yksin.

Hoitajat veivät minut sairastupaan eli rakennukseen numero 21. Se oli kaasukammion ja loi-

muavien savupiippujen lähellä sijaitseva saastainen parakki. Ilma löyhkäsi mädäntyneeltä. Kolmikerroksisissa sängyissä lojui ihmisiä, jotka olivat hädin tuskin hengissä. Toinen toistaan seuraavat rivit muodostivat ihmismeren, jossa jokainen yksilö teki hidasta kuolemaa. Kaikki olivat aikuisia. Kun kävelin heidän ohitseen, he kurottelivat luisevia sormiaan minua kohti:

”Auta!”

”Vettä! Vettä!”

”Ruokaa! Edes jotain!”

”Auta minua!”

Kaikki tuntuivat valittavan, eikä kukaan pystynyt liikkumaan. Näytti siltä kuin ojentuvia käsiä olisi ollut enemmän kuin sängyissä makaavia ihmisiä. Muistan lukeneeni Raamatusta kuolemanlaaksosta; sairastupamme vaikutti juuri sellaiselta paikalta. En ollut nähnyt eläissäni mitään niin hirveää.

Minut majoitettiin samaan huoneeseen Vera- ja Tamara-nimisten vanhempien tyttöjen kanssa. Molemmat olivat kaksosia, jotka olivat erossa toisesta puoliskostaan. Heillä oli vesirokko, eivätkä he olleet kovin sairaita. Huoneemme oli pieni, mutta saimme jakaa sen vain kolmistaan – myös se oli yksi kaksosille myönnetyistä erioikeuksista.

Illallisaika tuli ja meni. Emme saaneet ruoka-annostamme.

”Miksi emme saa ruokaamme?” kysyin. ”Meidän pitäisi saada leipää.”

Vera vastasi: ”Kukaan ei saa täällä mitään, koska ihmiset tuodaan tänne kuolemaan tai viedään täältä kaasukammioon.”

”Eikä kuoleville kannata haaskata ruokaa”, lisäsi Tamara.

En saa kuolla, sanoin itselleni. Enkä aio kuolla.

Sinä iltana olin liian sairas ollakseni nälkäinen.

Oli vaikea saada unta ilman Miriamin läheisyyttä. Kuulin pimeässä ihmisten vaikeroivan ja huutavan tuskissaan. Ne äänet syöpyivät mieleeni. En ollut koskaan kuullut sellaista itkua, valitusta ja parkua.

Seuraavana päivänä saapui kuorma-auto. Sairaimmat vangit heitettiin auton lavalle suoraan kaasukammioon vietäviksi. Jotkut kiljuivat ja yrittivät rimpuilla pakoon huomatessaan, että olivat päätyneet ruumiskasan päälle.

”Joudunkohan minäkin kaasukammioon?” pohdin. Kaasukammiohan oli aivan lähellä, ja sen vieressä oli krematorio, joka tuprutti ympäröivään ilmaan palavan ihmislihan, hiusten ja luiden löyhkää. Se oli hyvin todennäköinen päätepiste kenel-

le tahansa leirillä olevalle, ja aivan erityisesti meille, jotka olimme joutuneet sairastupaan. Kuorma-autot saapuivat kahdesti viikossa. Kuulin vuosia myöhemmin, että ryhmä työntekijöitä otti talteen kuolleiden korut ja kiskoi vainajilta kultahampaat juuri ennen kuin ruumiit heitettiin polttouuneihin. Natsit keräsivät vainajilta päivittäin keskimäärin 34 kiloa kultaa. Rikastuminen oli helppoa.

Seuraavana aamuna Mengele ja neljä muuta lääkäriä tulivat katsomaan minua. He keskustelivat tapauksestani aivan kuin olisimme olleet tavanomaisessa sairaalassa. Vaikka he puhuivat saksaa, ymmärsin paljon heidän puheistaan. Tohtori Mengele nauroi itsetyytyväisenä ja kommentoi tapaustani: ”Sääli, niin nuori ja vain kaksi viikkoa elinaikaa.”

Ihmettelin, mistä hän sen muka tiesi, sillä minusta ei ollut otettu mitään näytteitä myrkkypistoksen jälkeen. Sittemmin olen saanut selville, että Mengele tiesi kyllä, mikä tauti minuun oli tartutettu ja kuinka se etenisi. Kyseessä saattoi olla beriberi tai pilkkukuume. En ole kuitenkaan koskaan saanut täyttä varmuutta asiasta.

Maatessani sängyssä ja kuunnellessani Mengeleä ja muita lääkäreitä yritin olla paljastamatta, että ymmärsin heidän puheensa. Mietin itsekseni: ”En

ole kuollut enkä suostu kuolemaan. Päihitän nuo lääkärit, todistan Mengelen erehtyneen ja pääsen täältä vielä elävänä ulos." Mutta kaikkein tärkeintä olisi päästä takaisin Miriamin luo.

Ensimmäisten päivien aikana minulla oli hyvin korkea kuume, mutta kukaan ei tuonut minulle vettä, ruokaa tai lääkettä. Hoitajat vain mittasivat kuumeeni. Minulla oli hirvittävä jano, ja suutani kuivasi niin, että minusta tuntui, etten voisi kohta enää hengittää.

Parakin toisessa päässä oli vesihana. Muistan, miten liu'uin alas sängystäni, avasin oven ja lähdin hivuttautumaan lattiaa pitkin kohti vesihanaa. Karhea sementti raapi ihoani ja tuntui jääkylmältä vatsaani vasten. Kurotin käsiäni eteenpäin ja raahauduin nelinkontin hitaasti hanaa kohden. Lattia oli likainen ja limainen. Välillä pyörryin, mutta tultuani taas tajuihini jatkoin etenemistä sentti kerrallaan.

Kyllä minä vielä tästä paranen, toistin itselleni.

Minun on pakko selvitä. Minun on jäätävä henkiin.

Jano oli musertava. Oudointa on, että en muista ollenkaan juoneeni vettä. Varmastikin join, sillä en olisi mitenkään muuten voinut selvitä hengissä. En edes muista, kuinka pääsin takaisin huoneeseeni ja

omaan sänkyyni. Kahden viikon ajan minä kuitenkin raahauduin joka yö vesihanalle.

Oltuani viikon ajan sairastuvassa Miriam sai tietää, etten ollut saanut lainkaan ruokaa. Rouva Csengeri, vanha perhetuttavamme, oli kertonut hänelle. Vieraillessaan kaksostyttäriensä luona rouva Csengeri livahti parakista toiseen ja toimi samalla viestinviejänä. Miriam alkoi pistää oman leipäannoksensa syrjään minua varten ja antoi sen rouva Csengerin kuljetettavaksi. Millainen tahdonvoima Miriamilla olikaan – voitteko kuvitella, että kymmenvuotias päättää olla syömättä viikon! Pieni pikkusiskoltani saatu leivänpalanen auttoi minua pysymään hengissä ja sai minut yhä vakuuttuneemmaksi siitä, että näkisimme vielä toisemme. Ja kuin ihmeen kaupalla kuumeeni laskikin kahden viikon kuluttua. Tunsin vahvistuvani.

Eräänä yönä heräsin ja näin osastonvalvojamme hoikan tumman siluetin. Hän pistäytyi joskus öisin salaa huoneessamme ja toi meille ruokaa. ”Tässä on teille vähän leipää”, hän sanoi hiljaa ja jätti leivänpalan sängylleni. ”Jos joku saa tietää tästä, minua rangaistaan.” Kerran hän jopa antoi Veralle, Tamaralle ja minulle palan syntymäpäiväkakustaan. Sepä vasta herkkua! Kakku oli niin hyvää ja makeaa. Söimme palan ahmien ja nuolimme lopuksi

sormemme sekä paperin, johon kakku oli kääritty. Jopa Auschwitzista löytyi inhimillisiä olentoja.

Jälkeenpäin ajateltuna en kuitenkaan ymmärrä, miksi nainen ei antanut minulle vettä silloin, kun olin sairaana. Arvaukseni on, että hän säästi vaivannäkönsä niille, jotka hänen mielestään näyttivät tarpeeksi vahvoilta selviytyäkseen hengissä.

Voimieni palautuessa halusin päästä sairastuvasta pois niin pian kuin mahdollista, mutta minulla oli yhä kuumetta. Tohtori Mengele saapui tiiminsä kera tarkistamaan kuumekäyräni kahdesti päivässä. Jotta pääsisin takaisin kaksosten parakkiin, minun täytyisi pystyä osoittamaan lääkäreille, että kuumeeni oli laskussa. Siispä kehitin juonen.

Vera ja Tamara näyttivät minulle, kuinka kuumemittaria luettiin. Kun hoitaja, joka hänkin oli vanki, saapui huoneeseen ja laittoi kuumemittarin kainalooni, hän käski minua pitämään mittarin paikallaan siihen saakka, kunnes palaisi takaisin. Naisen lähdettyä otin kuitenkin kuumemittarin esiin, luin tuloksen ja ravistelin lukemaa hieman alaspäin. Sitten laitoin mittarin takaisin niin, että sen pää pilkisti esiin selkäpuoleltani eikä se rekisteröisi muutosta. Kun hoitaja tuli takaisin, hän tarkisti lukeman ja kirjasi sen muistiin. Minun täytyi kuitenkin olla varovainen ja alentaa lukemaa vain vä-

hän kerrallaan, jotta toipumiseni ei alkaisi epäilyttää Mengeleä. Juoni toimi! Kolmen viikon kuluttua pääsin pois.

Olin onnellinen päästyäni taas sisareni seuraan. Tiesin paranevani, kun saisimme olla yhdessä. Mutta Miriamin olemus sai minut järkyttymään. Hän vain istui ja tuijotti kaukaisuuteen tyhjä katse silmissään. Hän näytti heikolta ja apaattiselta.

”Mikä hätänä?” kysyin Miriamilta. ”Mitä sinulle on tapahtunut? Mitä ne oikein tekivät sinulle?”

”Ei mitään”, Miriam sanoi. ”Anna minun olla. En voi puhua siitä.”

Tajusin heti, että Miriam oli ottanut eromme todella raskaasti. Hän oli luullut, että en palaisi. Ajatus yksin jäämisestä oli saanut hänet luopumaan toivosta. Leirikielellä ilmaistuna hänestä oli tullut *Muselmann*, zombie, joka oli kadottanut elämänhalunsa.

Lähtöni jälkeen Miriam ei ollut käynyt kahteen viikkoon laboratoriossa. Häntä oli pidetty eristyksissä, ja SS-miehet olivat vartioineet häntä lakkaamatta. Aluksi Miriam ei tiennyt, mitä minulle oli tapahtunut, mutta hän todennäköisesti aavisti vartijoiden odottavan jotakin. Kun minä en kuollutkaan, kuten Mengele oli suunnitellut, Miriam vietiin laboratorioon, missä hänelle annettiin useita ruiskeita. Ne tekivät Miriamin sairaaksi ja estivät

hänen munuaisiaan kasvamasta – ne jäivät pysyvästi kymmenvuotiaan lapsen munuaisten kokoisiksi. En saanut koskaan tietää, mikä sisarelleni tehdyn kokeen perimmäinen tarkoitus oli.

Sen verran sain kuitenkin Mengelen suunnitelmista selville, että minun oli ollut tarkoitus kuolla sairauteen, joka minuun tartutettiin. Tohtori Miklós Nyiszli, juutalainen vanki ja patologi, kertoi myöhemmin julkaistuissa muistelmissaan Mengelen määränneen patologit tekemään toistuvasti ruumiinavauksia kaksosille, joiden kuolemat olivat ajoittuneet vain muutaman tunnin päähän toisistaan. Tilanne oli ainutlaatuinen: patologien oli mahdollista tutkia tietyn sairauden vaikutuksia ihmiskehoon vertaamalla toisiinsa kahta täysin identtistä ruumista, joista toisella oli tietty sairaus, toisella ei. Jos minä olisin kuollut sairastuvassa, Miriam olisi kiidätetty laboratorioon ja surmattu sydämeen pistetyllä kloroformiruiskeella. Meille olisi tehty samanaikaiset ruumiinavaukset, ja sairauden vaurioittamia elimiäni olisi verrattu Miriamin vastaaviin terveisiin elimiin. Jos niistä olisi löytynyt jotain tieteellisesti mielenkiintoista, Mengele olisi tutkinut ne itse ja lähettänyt ne Berliinin antropologiseen instituuttiin paketissa, jonka päällä olisi lukenut: ”Sotamateriaalia – kiireellinen.”

Mutta sitten minä, kymmenvuotias tyttö, onnistuinkin päihittämään Mengelen jäämällä henkiin hänen kokeestaan. Seuraavaksi minun täytyi kuitenkin keskittyä sisareni hyvinvointiin. Minulla ei yksinkertaisesti ollut varaa menettää häntä. Kuinka tehtävässäni onnistuisin, olikin sitten toinen juttu.

Seitsemäs luku

Auschwitz-Birkenaussa ei koskaan tiennyt, mitä seuraava päivä toisi tullessaan. Yritimme pysyä hengissä, mikä jo sinänsä oli haaste. Miriam oli huonossa kunnossa. Meitä kaikkia piinaavan punataudin ja siihen liittyvän ripulin lisäksi häntä vaivasi jokin muukin. Miriam oli menettänyt elämänhalunsa. Minun oli keksittävä, miten saisin hänet tervehtymään. Osaksi hänen huonovointisuutensa johtui pistoksista, joita hänelle oli annettu minun poissa ollessani.

Leirillä puhuttiin yleisesti, että perunoista saisi voimia ja ne parantaisivat punataudin. Auschwitzissa vangeilla oli tapana ”järjestää” kaikenlaista selvitäkseen hengissä natsien kynsistä. Järjestämistä, eli natseilta varastamista, pidettiin leirillä sankarillisena tekona. Ongelmani oli, etten ollut vielä eläissä-

ni varastanut mitään muuta kuin yhden pienen kasarin.

Olin tehnyt ensimmäisen varkauteni, kun olimme olleet marssimassa viiden hengen riveissä suihkuun. Matkan varrella olin huomannut, että ohittaisimme kohta röykkiöksi kootun kasan pannuja ja kattiloita. Hivuttauduin rivini keskeltä ryhmän ulkoreunalle, otin pienen sivuaskeleen, sieppasin kasarin ja sujautin sen mekkoni väljän miehustan sisään. Sitten marssin eteenpäin kuin mitään ei olisi tapahtunut. Jos meitä seurannut vartija näkikin tekoni, hän ei sanonut mitään.

Huhujen mukaan varkaudesta kiinni jääneet hirtettäisiin, samoin kuin kaikki pakoa yrittäneet. Natsit olivat määränneet meidät katselemaan tällaisia hirttäjäisiä aiemmin. He käskivät meidän katsella tarkasti, jotta muistaisimme, miten käy niille, jotka varastavat tai yrittävät karata. Muistan ajatelleeni silloin: ”Niinpä, elämähän on täällä niin ihanaa. Miksi ihmeessä kukaan yrittäisi karata?”

Päätin kuitenkin vakaasti, että keksisin jonkin tavan hankkia Miriamille perunoita, jotta hän tervehtyisi. En ollut varma, mitä perunavarkaudesta seuraisi, mutta tiesin, että saattaisin hyvinkin menettää henkeni. Rakennus 11:n edessä seisoi hirsipuu. Senkin uhalla, että kiinnijäämisestä seuraisi

hirttotuomio, riski oli kuitenkin pakko ottaa – Miriamin vuoksi. En voisi antaa Miriamin kuolla.

Parakkimme toiset kaksoset keittivät öisin perunoita, joten kysyin heiltä, mistä niitä saisi. He sanoivat, että ainut paikka olisi keittiö, joten ilmoittauduin vapaaehtoiseksi ruoankantajaksi. Se tarkoitti, että olisin toinen niistä kahdesta lapsesta, jotka raahasivat roskatynnyrin kokoisen keittosammion leirin perukoilta meidän parakkiimme. Keittiöön oli kahdenkymmenen minuutin kävelymatka, ja paluumatka painavan säiliön kanssa kesti vielä pidempään. Kun tarjouduin työhön ensimmäistä kertaa, minua ei valittu. Yritin kuitenkin seuraavana päivänä uudestaan, ja silloin tärppäsi. Noudin yhdessä toisen kaksostytön kanssa päivän keittomme – se oli vetistä lientä, jossa uiskenteli siellä täällä pieniä perunanpaloja.

Saavuttuani keittiöön huomasin heti pitkän metallipöydän, jonka päällä oli pannuja ja kattiloita. Pöydän alla oli kaksi perunasäkkiä. Epäröin hetken. Jos jäisin kiinni, voisin menettää henkeni, mutta jos en edes yrittäisi, Miriam kuolisi.

Kumarruin alas ja vilkaisin ympärilleni nähdäkseni, tarkkailtiinko minua. Sydämeni hakkasi niin lujaa, että tunsin sykkeen korvissani. Pistin käteni säkkiin ja nappasin kaksi perunaa. Samassa joku

tarttui minua niskasta ja kiskaisi minut ylös. Se oli keittäjä, lihava naisvanki, jolla oli päässään raidallinen huivi.

”Ei noin saa tehdä!” hän karjui päin kasvojani.

”Tehdä mitä?” Tapitin häntä silmät suurina viattoman näköisenä.

”Varastaminen ei täällä vetele. Pistä ne takaisin.”

Pudotin perunat takaisin säkkiin. Odotin, että minut raahattaisiin hirsipuulle saman tien, mutta niin ei käynyt. Olin vähällä purskahtaa nauruun helpotuksesta, kun huomasin, että selviäisin pelkillä toruilla. Olin vastikään oivaltanut, mitä Mengelen kaksosina eläminen tarkoitti: niin kauan kuin Mengele halusi meidän säilyttävän henkemme, kukaan ei uskaltanut tehdä meille mitään. Mengele tarvitsi meitä kokeisiinsa.

Olin silti vielä huolissani siitä, että keittäjä raportoisi varkausyrityksestäni *Blockowalle*, parakkimme valvojalle, eikä minun annettaisi enää toimia ruoankantajana. Mutta kun tarjouduin seuraavana päivänä vapaaehtoiseksi, minut valittiin jälleen.

Sillä kertaa perunoiden pihistäminen oli helpompaa, enkä jäänyt kiinni. En ollut läheskään yhtä hermostunut, sillä tiesin, että rangaistukseni olisi pahimmillaankin pelkkä nuhtelu. Kun pääsin pöydän alla olevien säkkien luokse, sieppasin nopeas-

ti kolme perunaa ja piilotin ne mekkoni alle. Kukaan ei nähnyt. Onnistuin! Pieni perunakätköni oli yksi elämäni suurimmista aarteista. Maltoin tuskin odottaa iltaa.

Kaikki perunankeiton kaltaiset salaiset toimet täytyi hoitaa yöllä sen jälkeen, kun *Blockowa* ja apulaisvalvoja olivat menneet nukkumaan parakin etuosassa oleviin pieniin huoneisiinsa. Yksi kaksosista oli tuonut mukanaan puuhiiliä, jotka hän oli ”järjestänyt” aiemmin päivällä. Parakkimme keskellä kulkevan tiilipenkin toisessa päässä oli liesi, johon teimme pienen tulen. Yksi lapsista seisoi vartiossa *Blockowan* suljetun oven takana siltä varalta, että tämä heräisi. Pari muuta tyttöä vartioi parakin sisäänkäynnillä ja kopisteli jaloillaan, jos joku lähestyi rakennusta. Keitimme ruokiamme pimeässä vuoron perään.

Minulla oli oma pieni kasarini, jossa keitin hankkimani perunat – kuorineen ja multineen päivineen. Ja sitten Miriam ja minä herkuttelimme! Meillä ei ollut suolaa eikä voita, mutta perunat maistuivat erinomaisilta ilmankin. Ne lämmittivät vatsaa ja kohensivat mielialaamme. Olisin halunnut antaa Miriamille koko annoksen, mutta olin itsekin nääntymäisilläni nälkään ja tarvitsin voimia pystyäkseni huolehtimaan meistä molemmista.

Tarjouduin sen jälkeen joka päivä keittosammion kantajaksi, tosin minut valittiin vain kerran tai kaksi viikossa. Mutta opin kerta kerralta paremmaksi ”järjestäjäksi”. Otin aina perunoita yli päivän tarpeen, joten Miriam ja minä pystyimme syömään perunoita kolmesti viikossa.

Joskus myös rouva Csengeri livahti yöllä parakkiimme keittämään kaksostyttärilleen hankkimiaan perunoita. Kun yksi sai keitoksensa valmiiksi, toinen otti hänen paikkansa lieden ääreltä. Olimme muodostaneet oman pikku prikaatimme, jonka puitteissa meillä oli aina vartijoita vahtivuorossa huolehtimassa, ettemme jäisi kiinni.

Kaikki tunsivat säännöt ja tiesivät, miten toimia. Olimme kaikki pelkkää luuta ja nahkaa, ja näläntunne oli jatkuva, mutta emme silti yrittäneet varastaa ruokaa toisiltamme.

Perunat, jotka toin Miriamille, toimivat lääkkeen lailla. Hän tervehtyi ja vahvistui ja oli taas itsekin halukas taistelemaan henkiinjäämisensä puolesta. Rohkenen silti väittää – eikä sisareni olisi tämän sanomisesta pahastunut – että ilman minua hän olisi menehtynyt. Miriamista huolehtiminen vahvisti myös minua, sillä se teki minusta päättäväisemmän. Koska olimme kaksoset, tarrasimme kiinni toinen toisiimme. Koska olimme sisarukset,

pystyimme luottamaan toisiimme. Ja koska olimme samaa perhettä, emme antaneet periksi.

Auschwitzissa oli helppoa kuolla. Sen sijaan henkiinjääminen oli kokopäiväistä työtä.

Kahdeksas luku

Kun kesä 1944 taittui syksyyn, asiat alkoivat muuttua. Taivaalla jyristeli yhä tiuhempaan pommikoneita, joiden tähtäimessä olivat tehtaat ja natsien esikunta. Joskus yhden päivän aikana oli kaksi tai kolmekin ilmahyökkäystä. Vaikka meillä ei ollut radiota emmekä kuulleet uutisia, tiesimme, että ystävällismieliset joukot olivat tulossa pelastamaan meidät. Minun täytyisi pitää kaksossisareni ja itseni hengissä siihen saakka. Se oli nyt tärkein tehtäväni, ja tunsin olevani vastuussa hänestä. Mutta olosuhteet leirillä eivät olleet kohentuneet. Oikeastaan ne olivat menneet huonompaan suuntaan.

Lokakuun seitsemäntenä päivänä heräsimme valtavaan räjähdykseen. Sireenit ulvoivat. Koirat haukkuivat. Mitä oli tekeillä? Saimme myöhemmin tietää, että *Sonderkommandon* juutalaisvangit, joi-

den tehtävänä oli ollut polttaa pakon edessä toveriensa ruumiita, olivat nousseet kapinaan ja räjäyttäneet Birkenaun krematorio IV:n. Ryhmä natsien räjähdetehtaassa työskenteleviä juutalaistyttöjä oli salakuljettanut räjähteet kapinallisille. *Sonderkommandon* miehet olivat päättäneet kuolla mieluummin taistelussa kuin kaasukammioissa. Lisäksi he halusivat tällä tavoin kostaa ystäviensä ja perheenjäsentensä kuoleman.

Liikkeellä oli huhuja, joiden mukaan liittoutuneiden joukot – Yhdysvaltain, Britannian ja Neuvostoliiton armeijat – olivat lähestymässä, minkä vuoksi SS-joukot surmaisivat kaikki leirillä olevat vangit. Kaikesta huolimatta tohtori Mengele jatkoi vielä kokeitaan toivoen, että tekisi jonkin merkittävän lääketieteellisen löydöksen.

Niihin aikoihin emme vielä tienneet, että tohtori Mengele oli saanut natsien ylimmältä johdolta määräyksen ”likvidoida” romanileiri, jonka yli kahdestatuhannesta vangista valtaosa oli naisia ja lapsia. Vaikka Mengele oli yrittänyt säästää romanit tutkimuksiaan varten, hän noudatti ohjeita. Vangit vietiin kaasukammioihin tapettaviksi ja sen jälkeen tuhkattaviksi.

Minut ja Miriam sekä kaikki muut kaksoset meidän parakistamme marssitettiin romanileirille,

joka oli nyt tyhjillään. Vangit olivat jättäneet jälkeensä peitteitä ja värikkäitä seinämaalauksia. Emme tienneet, miksi natsit olivat siirtäneet meidät juuri sille leirille, mutta se sijaitsi epäilyttävästi kaasukammion ja krematorion lähellä. Vangit alkoivat puhua keskenään, että me olisimme seuraavat kaasutettavat.

Seistessämme ensimmäisenä päivänä nimenhuudossa sää oli kylmä, ja maassa näkyi siellä täällä lunta. Yksi vangeista oli kadonnut, joten jouduimme seisomaan paikoillamme aamuviidestä kello neljään iltapäivällä. Se oli pisin nimenhuuto, jossa olimme leirillä olleet. Krematorion paksu löyhkä sekoittui kylmänkosteaan sumuun. Minun ja sisareni jalat paleltuivat. Emme saaneet koskaan tietää, minne puuttuva vanki oli paennut.

Vietimme seuraavat viikot krematorion varjostamalla entisellä romanileirillä peläten koko ajan, että meidät vietäisiin tapettaviksi. Emme saaneet koskaan tietää, miksi niin ei käynyt. Ehkä meidät pelasti Berliinistä tullut käsky lopettaa juutalaisten kaasuttaminen; natsienhan täytyi jo tuolloin tietää, että he olivat häviämässä sodan. Ehkä he halusivat kätkeä todisteet hirmuteoistaan.

Tammikuun alussa vuonna 1945 SS-joukot alkoivat määrätä vankeja parakeista pakkomarsseil-

le. ”*Raus! Raus!* Ulos! Ulos!” he huusivat. ”Kaikki ulos! Siirrämme teidät muualle oman turvallisuutenne tähden.” Kuulimme, että tuhansia vankeja oli siirretty keskemmälle Saksaa.

”Minä en lähde”, sanoin Miriamille. ”Minä en lähde millekään marssille.” Päättelin, että koska natsit eivät olleet kohdelleet meitä erityisen ystävällisesti voiton puolella ollessaan, he eivät varmastikaan olisi yhtään sen kiltimpiä jäätyään alakynteen. Jäimme leirille.

Yllätyksekseni kukaan ei tullut etsimään meitä. Natseilla oli niin kiire saada kaikki ulos, etteivät he vaivautuneet tarkistamaan jokaista parakkia. Jotkut toisetkin kaksoset sekä rouva Csengeri tyttärineen olivat jääneet leirille. En silloin vielä tiennyt, että moni muukin vanki oli tehnyt saman ratkaisun.

Kun heräsimme seuraavana aamuna, huomasimme, että olimme myöhästyneet nimenhuudosta. Sitten selvisi, että natsit olivat lähteneet… tai siltä ainakin näytti. Emme nähneet vartijoita, SS-miehiä emmekä tohtori Mengeleä.

Voi sitä riemua! Natsit olivat poissa! Saimme olla keskenämme. Aluksi aikani kului siihen, että yritin löytää sisarelleni ja itselleni hengenpitimiksi ruokaa, vettä ja huopia.

Yksi miesvangeista oli leikannut piikkilanka-aitaan aukon, jotta pääsisimme siirtymään leiriltä toiselle. Lähdin yhdessä kahden muun tytön kanssa vaeltelemaan alueelta toiselle ja etsimään käyttökelpoista tavaraa. Tarvitsin kipeästi uudet jalkineet, sillä minulla oli yhä jalassani samat kengät, jotka minulla oli ollut Auschwitziin tullessani. Niiden pohjat irvistelivät ja olivat irtoamaisillaan. Olin sitonut ne kiinni narulla, mutta siitä huolimatta kengillä oli vaikea kävellä. Miriamin jalkineet olivat paremmassa kunnossa, sillä hän oli jäänyt aina parakkiin vartioimaan vähäistä omaisuuttamme siinä vaiheessa, kun minä lähdin ”järjestelemään” asioita.

Menin toisten tyttöjen kanssa suureen rakennukseen, jossa natsit säilyttivät vangeilta ottamiaan vaatteita, kenkiä ja huopia. Natsit kutsuivat paikkaa ”Kanadaksi” – ehkä he pitivät Kanadaa jonkinlaisena yltäkylläisyyden tyyssijana. Tavarapinot ylsivät kattoon saakka. Pengoin pitkään kenkäkasaa, mutta en löytänyt mitään itselleni sopivaa. Päädyin lopulta pariin, joka oli minulle kaksi numeroa liian suuri. Täytin kenkien kärkeen jäävän tyhjän tilan kangasmytyillä, jotka olin solminut kasaan narulla. Ainakin jalkani pysyisivät nyt lämpiminä. Otin mukaani myös pari takkia ja huopaa ja vein ne parakkiimme, missä pukeuduimme lämpimästi.

Eräänä iltapäivänä menin leirin keittiöön pihistämään ruokaa. Pari lasta ja muutama aikuinen oli jo paikalla etsimässä leipää. Juuri kun olin saanut käsiini neljä tai viisi limppua, kuulin yllättäen auton hurinaa. ”Natsit ovat lähteneet, kuka tänne nyt on tulossa?” ihmettelin. Juoksimme ulos katsomaan. Pihalla oli Jeepin näköinen auto, josta hyppäsi ulos neljä natsia konekiväärit ojossa. He alkoivat tulittaa joka suuntaan.

Muistan nähneeni metrin tai parin päässä aseenpiipun, joka osoitti suoraan päätäni kohden, mutta sitten pyörryin.

Kun tulin tajuihini, luulin olevani kuollut. Joka puolella lojui ruumiita.

Selvä. Olimme siis kaikki kuolleet, ajattelin. Sitten liikutin käsiäni. Ja jalkojani. Kosketin vieressä makaavaa ihmistä, mutta hän ei hievahtanutkaan. Hän tuntui kylmältä. Ahaa! *Hän* oli siis kuollut, en minä!

Nousin seisomaan kiitollisena siitä, että olin elossa. Minulla oli varmaankin ollut apunani suojelusenkeli, joka oli saanut minut pyörtymään juuri oikealla hetkellä ennen kuin luodit osuivat päähäni, sillä itse en olisi ehtinyt tehdä mitään pelastaakseni henkeni.

Kiiruhdin takaisin parakkiimme. ”Miriam?” huusin rynnätessäni sisään.

Hän oli turvassa. ”Mitä tapahtui?” hän kysyi silmät säikähdyksestä selällään.

”Natsit tulivat takaisin!” vastasin ja lisäsin: ”Minkähän takia he oikein palasivat? He melkein ampuivat minut!” Kerroin Miriamille, mitä oli tapahtunut ja kuinka kauhuissani olin ollut. ”Meillä ei ole nyt leipää. En voinut muuta kuin juosta henkeni edestä.”

”Voi, Eva”, hän sanoi, ”mitä jos sinä olisit kuollut?”

Emme puhuneet siitä ”mitä jos” -tilanteesta enempää. Syleilimme vain toisiamme pitkään.

Yöllä heräsimme savuun ja kuumuuteen. Liekit nuolivat rakennuksen kattoa, ja polte huokui jo seinien läpi. Parakkimme oli tulessa! Keräsimme tavaramme ja juoksimme ulos. Natsit olivat palanneet leirille eivätkä enää piileskelleet. He yrittivät todennäköisesti tuhota rikoksiinsa liittyvän todistusaineiston.

Taivas oli liekkien punertama niin pitkälle kuin silmä kantoi. SS-miehet olivat räjäyttäneet krematorion ja Kanadaksi kutsumansa rakennuksen. Kipinöiden ja tuhkan seassa lenteli paitoja ja mekkoja. Samaan aikaan hyökkäsivät myös liittoutuneet,

joiden tiputtamat pommit valaisivat taivaan. Koko maailma näytti olevan tulessa.

Tuhannet vangit vyöryivät ulos parakkirivistöistä. Keittiössä näkemäni SS-miehet määräsivät meidät marssiriviin. ”Kaikki, jotka eivät marssi tarpeeksi nopeasti, ammutaan!” vartija karjui. Hän ampui summamutikassa varoituslaukauksia ihmisjoukkoon.

”Miriam, pysy vierelläni”, kuiskasin. Emme tienneet, minne meitä oltiin viemässä. Pidin sisartani lujasti kädestä. Hivuttauduimme ryhmän keskelle. Siellä olisi turvallisempaa kuin edessä tai takana, missä saattaisimme herättää huomiota. Jos sotilaat alkaisivat ampua, ympärillämme olisi muita ihmisiä suojana.

Ajauduimme eteenpäin muiden mukana. Meitä tönittiin ja tuupittiin, eikä meidän ollut helppoa pysytellä ryhmän keskellä. SS-miehet ammuskelivat sattumanvaraisesti väkijoukkoon paimentaessaan ryhmää eteenpäin. Pelkomme kasvoi ihmisten kaatuillessa kuolleina maahan ympäriltämme. Mukana olivat kaikki ne lapset ja vanhukset, joita ei ollut viety pois jo aiemmin. Saimme myöhemmin tietää, että sinä iltana Birkenausta lähteneellä marssilla oli meidät mukaan lukien 8 200 ihmistä. Matka naapurileiriin Auschwitziin kesti tunnin, ja sen aikana kuoli 1 200 ihmistä. Vain 7 000 pääsi perille.

Saavuimme ihmisvirran kuljettamina vihdoin Auschwitziin. Oli keskiyö, mutta tiilirakennuksia valaisivat edelleen kirkkaat kohdelamput. Ihmiset eivät tienneet, mitä seuraavaksi tapahtuisi, ja alkoivat tungeksia edessään olevaan kaksikerroksiseen rakennukseen. Myös Miriam ja minä ryntäsimme parakkeja kohti päästäksemme suojaan.

SS-vartijat katosivat selittämättömästi paikalta.

Ja sitten – en muista, kuinka se tapahtui – kadotin ihmisvilinässä kaksossisareni.

”Miriam?” kutsuin häntä. ”Miriam! Miriam! Missä sinä olet?”

Pyörähdin hädissäni ympäri yhä uudestaan. En nähnyt häntä missään, en missään!

Olin joutumassa paniikkiin. Sydän laukkasi rinnassani hurjana, hengitykseni kulki vain nopeina pieninä ryöpsähdyksinä ja kasvojani kuumotti kylmästä säästä huolimatta. Pelokkaasti sinne tänne pälyilevät silmäni täyttyivät kyynelistä.

”Mitä jos Miriam päätyy johonkin toiseen parakkiin?” mietin.

”Mitä jos hänet kuljetetaan jonnekin?”

”Mitä jos hän satuttaa itsensä?”

”Mitä jos hän kuolee? Kuka osaa tulla kertomaan siitä minulle?”

”Mitä jos en näe häntä enää koskaan?”

Jätin kaksikerroksisen rakennuksen ja säntäilin puolijuoksua parakista toiseen huutaen sisareni nimeä. ”Miriam! MIR-IAM! MI-RI-AM!”

Kysyin kaikilta mahdollisilta vastaantulijoilta, olivatko he nähneet tyttöä, joka näytti täsmälleen samanlaiselta kuin minä. ”Hänen nimensä on Miriam”, kerroin heille, ”Miriam Mozes. Voi, auttakaa minua, oletteko nähneet tyttöä nimeltä Miriam?”

Jotkut ystävälliset ihmiset huomasivat epätoivoni ja paniikkini. He yrittivät auttaa huutamalla kanssani: ”Miriam Mozes! Miriam Mozes!” Mutta vaikka kuinka huusin ja juoksin ympäriinsä, en löytänyt häntä.

Kun Miriam ei vastannut, minua auttaneet ihmiset luovuttivat. ”Mutta jatka vain etsimistä”, he kannustivat minua säälivin katsein. He olivat itsekin uupumuksesta lamaantuneita. ”Pakkohan hänen jossain on olla.”

”Miriam! Miriam!” Ei mennyt puoltakaan minuuttia, ettenkö olisi huutanut sisareni nimeä.

Näin joidenkin ihmisten silmissä sääliä ja huolta, mutta toiset taas eivät piitanneet minusta eivätkä jaksaneet vaivautua etsintöihin puolestani. Moni heistä oli kokenut kovia, eikä heiltä riittänyt enää myötätuntoa muille. ”Vai että siskoasi etsit! Entäs sitten? Minulla ei ole ketään.”

Minun olisi tehnyt mieli huutaa heille, ettei Miriam ollut pelkkä sisko. Hän oli osa minua. Emme selviäisi hengissä ilman toisiamme! En jäänyt kuitenkaan murehtimaan näitä toivonsa menettäneitä sieluja. Minun oli pakko löytää Miriam. Pakko.

Jatkoin etsintää. "Miriam! Miriam!" huusin, vaikka ääneni kuulosti yhä käheämmältä ja heiveröisemmältä. Minulla oli nälkä ja minua väsytti. En kuitenkaan voinut levätä. Minun oli pakko jatkaa. Vaelsin kauhuissani rakennuksesta toiseen, mutta näin kaikkialla vain riutuneita ihmisiä, joiden säälittäviä kehoja peittivät ohuet vanginvaatteet. Heitä oli paljon, ja minusta he kaikki näyttivät samanlaisilta, koska kukaan heistä ei ollut Miriam. Mitä hänelle oli voinut tapahtua? Jouduimme eroon toisistamme, kun ryntäsimme turvaan parakkeihin. Se tapahtui yhdessä silmänräpäyksessä. Miksi olimme olleet niin huolimattomia? Jatkoin etsintöjä.

Laahustin eteenpäin yrittäen saada lisäpuhtia käsivarsieni edestakaisesta liikkeestä. En ajatellut nälkää enkä vatsassani jäytävää kipua. Suutani kuivasi niin, että kieleni takertui kitalakeen, mutta en antanut sen haitata. "Miriam! Miriam Mozes! Miriam!"

Paniikissa sekunnit, minuutit ja tunnit sulautuivat toisiinsa. Olin varmaan etsinyt jo kokonaisen

vuorokauden enkä ollut vieläkään löytänyt sisartani. Eihän hän ollut voinut noin vain kadota! Kieltäydyin uskomasta sitä. Minne hän oli oikein joutunut?

Uupumuksen ja epätoivon sekaisessa sumussa kokeilin vielä yhtä sisäänkäyntiä.

”Miriam! Miriam Mozes! Miri…”

Törmäsin suunnilleen itseni kokoiseen henkilöön. ”Anteeksi!” Olin juuri jatkamaisillani matkaa, kun oivalsin henkilön olevan Miriam. ”Miriam! MIRIAM!” Lankesimme toistemme syliin. ”Missä sinä olet oikein ollut? Olen etsinyt vaikka kuinka kauan! Mitä tapahtui?”

”Minähän tässä olen etsinyt *sinua*!” hän huudahti. ”Mitä sinulle tapahtui?”

Syleilimme ja suukottelimme toisiamme. Istahdimme lattialle lepäämään pitäen yhä kiinni toisistamme. ”Eva, mihin sinä oikein jouduit?” hän kysyi kyynelten läpi. ”Meidän ei olisi pitänyt ryntäillä sillä tavalla. Luulin jo, etten näkisi sinua enää koskaan.”

”Minä en uskaltanut edes ajatella sellaista. Minun oli pakko löytää sinut!” Sitten kerroin, miltä minusta oli oikeasti tuntunut: ”Olin niin epätoivoinen.”

Syleilin häntä uudelleen. Ihme oli tapahtunut!

En ole koskaan elämässäni kokenut niin suurta rakkauden ja helpotuksen tunnetta. Vetäydyin hetkeksi taaksepäin nähdäkseni sisareni kasvot ja kiedoin sitten käteni uudestaan hänen ympärilleen, puristaen häntä lujasti itseäni vasten. Vuorokausi, jonka olin käyttänyt hänen etsimiseensä, oli tuntunut ikuisuudelta. Mitä pidempään pidin häntä sylissäni, sitä varmempi olin, ettemme eroaisi enää koskaan. ”Olen niin iloinen, että löysin sinut”, sanoin hänelle pystymättä täysin ilmaisemaan onneni määrää.

Miriam ojensi kätensä. ”Katso!” hän sanoi. Hänen kädessään oli suklaapala. ”Joku tuntematon antoi tämän minulle, kun etsin sinua.”

Katselin suklaapalaa silmät ymmyrkäisinä. Miriam tarjosi sitä minulle.

Taitoin palasen puoliksi, ja maistelimme herkkua yhdessä jälleennäkemisen kunniaksi.

”Tästä lähtien pidät aina kädestäni kiinni”, sanoin. ”Älä päästä ikinä irti.”

Miriam oli samaa mieltä. ”Niin, emme saa enää koskaan joutua eroon toisistamme.”

”Tämä on meidän onnenparakkimme!” sanoin.

”Otetaan sitten tässä pienet nokkaunet”, Miriam sanoi ja nojautui seinää vasten. ”Olen aivan poikki.”

Painauduimme käsi kädessä toisiamme vasten ja suljimme väsyneet silmämme. Riippumatta siitä, mitä seuraavaksi tapahtuisi, meillä olisi aina toisemme.

YHDEKSÄS LUKU

Seuraavat yhdeksän päivää Miriam ja minä saimme tulla toimeen omillamme kuten kaikki muutkin. Onnenparakissamme asusti meidän lisäksemme muita kaksosia sekä aikuisia naisia. Päivän tärkein tehtäväni oli etsiä ruokaa Miriamille ja minulle. Miriamin jaloissa oli paleltumia romanileirillä pidetyn ylipitkän nimenhuudon jäljiltä, joten hän vartioi huopiamme ja astioitamme sillä aikaa, kun minä ja kaksi muuta tyttöä olimme ryöstöretkellä.

Murtauduimme natsien varastotiloihin ja SS-miesten asuinrakennuksiin. Kaksi kertaa kävimme myös esikuntarakennuksessa; se oli kaunis talo, jossa oli kauniit huonekalut. Ennen sitä en edes tiennyt sellaisen paikan olemassaolosta. Keskellä natsien kuolemanleiriäkin oli mahdollista asua yllellisesti.

Ruokasalin pöydälle oli katettu ateria, joka näytti tavattoman herkulliselta. Ruoka näytti siltä kuin se olisi juuri valmistettu – sattuipa mukavasti! Mutta itse asiassa se näytti liiankin hyvältä. Miksi natsit olisivat jättäneet hyvän aterian syömättä? Oliko siinä jotain vikaa? Sieppasin nälkäisenä pari herkkupalaa käteeni, mutta juuri kun olin pistämäisilläni ne suuhuni, epäröin ja laitoin ne takaisin. Kun mainitsin asiasta myöhemmin parakissa, minulle kerrottiin, että natsit olivat jättäneet tarkoituksella esille myrkytettyä ruokaa, jotta minunlaiseni vangit söisivät sitä ja kuolisivat.

Erään toisen kerran me tytöt löysimme valtavat määrät tölkitettyä hapankaalia. Söimme kaalin, ja koska meillä ei ollut juomavettä eikä ulkona ollut lunta sulatettavaksi, joimme myös hapankaalin liemen. Keittiöstä löytyi lisäksi leipää. Se oli yhtä juhlaa.

Siihen mennessä olimme kehittyneet jo varsin taitaviksi ruokavarkaiksi. Olin pihistänyt itselleni myös huivin, josta tuli meidän arvokkain apuvälineemme. Kun esimerkiksi löysimme kellarista valtavan kasan jauhoja, levitin neliön muotoisen huivini lattialle, laitoimme sen päälle jauhoja ja teimme huivista nyytin, jolla kuljetimme jauhot parakkiimme. Siellä sekoitimme jauhoihin hieman nestet-

tä ja paistoimme taikinasta lieden päällä leivän. Se muistutti happamatonta leipää, jota juutalaiset söivät Raamatun mukaan Egyptistä paetessaan, jolloin heillä ei ollut kiireessä aikaa antaa leivän kohota. Saimme siis syödä keskitysleirillä juutalaisten perinteistä *matsa*-leipää.

Ruokaa oli edelleenkin hyvin niukalti. Muistan katselleeni sisartani ja ajatelleeni: ”Hän muistuttaa luurankoa. Näytänköhän minäkin samanlaiselta?” Aina kun löysimme syötävää, ahmimme kaiken heti suihimme. Tähteitä ei jäänyt. Silloin emme tienneet, että ruoan ahmiminen nälkiintyneenä on vaarallista. Joidenkin tyttöjen vatsat turposivat, ja yksi parhaista varastelukavereistani kuoli syötyään liikaa.

Yhtenä aamuna lähdin erään toisen kaksosparin kanssa leirin lähellä virtaavalle Veikseljoelle. Olimme varustautuneet muutamalla tyhjällä pullolla ja kanisterilla, ja suunnittelimme hakkaavamme jäähän avannon ja täyttävämme säilytysastiat raikkaalla vedellä.

Seistessäni rannalla näin joen toisella puolella itseni ikäisen tytön. Tytön tukka oli palmikolla ja hänellä oli yllään sievä, puhdas mekko ja takki. Hänen selässään oli koulureppu, joten päättelin hänen olevan koulumatkalla.

Jähmetyin niille sijoilleni. En voinut käsittää, että maailmasta löytyi vielä paikkoja, joissa käytiin koulua, ihmiset näyttivät puhtailta ja tyttöjen palmikot oli solmittu siististi nauhoilla! Joskus minäkin olin kävellyt kouluun samalla tavalla kuin tuo tyttö, rusetti hiuksiini kiinnitettynä. Olin kuvitellut, että kaikki muutkin olisivat keskitysleireillä kuten mekin. Ymmärsin olleeni väärässä.

Tyttö tuijotti minua. Omat risaiset vaatteeni kuhisivat täitä, ja takkini ja kenkäni olivat monta kokoa liian suuret. Näin nälkää ja jouduin syömään ja juomaan mitä käsiini sain. En tiedä, mitä tyttö ajatteli, mutta katsoessani häntä tunsin vihan leimahtavan sisälläni. Minusta tuntui, että Miriamia ja minua oli petetty. Emme me olleet tehneet mitään väärää. Olimme samanlaisia pikkutyttöjä kuin tuo rannalla seisova vieras lapsi. Miksi me olimme siinä jamassa kuin olimme, ja tuo toinen tyttö näytti niin puhtaalta ja sievältä ja sai elää täysin normaalia elämää? En voinut käsittää sitä, ja se oli minusta niin väärin. Mutta siinä me nyt olimme, tuntematon tyttö ja minä.

Minusta tuntui kuin olisimme seisseet siinä pidempäänkin, mutta sitten tyttö kohensi reppuaan ja lähti kävelemään poispäin. Jäin seuraamaan hänen kulkuaan ja katsoin sitten tyhjää kohtaa, jossa

hän oli juuri seissyt. Enkä ymmärtänyt enää mitään.

Tunsin vatsani kurnivan ja muistin taas nälkäni ja janoni. Etsin paksun puunoksan ja hakkasin sillä tarmokkaasti jäätä, kunnes sain tehtyä tarpeeksi suuren reiän. Laskin pullon veteen, kallistin sitä hieman ja katselin pinnalle nousevia kuplia veden täyttäessä pullon. Kuva rannalla seisseestä tytöstä ei jättänyt minua rauhaan – kuten eivät myöskään kysymykset leirin ulkopuolisesta maailmasta.

Täytettyämme pullomme palasimme leirille. Teimme siellä tulen ja keitimme veden, jotta siinä olevat bakteerit tuhoutuisivat. Kävimme joella vielä useita kertoja, mutta en nähnyt tyttöä enää toista kertaa.

Emme voineet jättää leiriä, sillä sen ympärillä taisteltiin jatkuvasti. Luoteja sateli joka suunnasta, ja ne olisivat voineet osua kehen tahansa. Olimme keskellä sotatannerta. Opimme erottamaan epämääräisen metelin keskeltä konekiväärin säksätyksen ja varomaan sitä. Tietynlainen ujeltava ääni taas tarkoitti, että kranaatti oli tulossa leirin suuntaan ja meidän piti hakeutua suojaan. Bunkkereista, joihin SS-miehet olivat paenneet jätettyään meidät parakkeihimme, näkyi tulituksen aikaansaamia valonvälähdyksiä.

Niihin aikoihin huhuttiin, että koko leiri oltai-

siin aikeissa räjäyttää – parakit, kaasukammiot ja krematoriot tuhottaisiin, jotta natsien rikoksista ei jäisi jäljelle todistusaineistoa. SS-joukot pakottivat kuusikymmentätuhatta vankia kuolemanmarsseille. Miriam ja minä sekä monet muut kaksoset piilottelimme edelleen onnenparakissamme. Leirille oli jäänyt myös tuhansia muita vankeja, jotka olivat liian vanhoja tai sairaita lähteäkseen.

Erään silminnäkijätodistajan mukaan tohtori Mengele oli piipahtanut tammikuun 18. päivän iltana vuonna 1945 vielä viimeistä kertaa laboratoriossa, jossa meitä kaksosia oli mittailtu, piikitetty ja leikelty lukemattomia kertoja. Hän oli ottanut mukaansa kaksi laatikollista papereita, joissa oli tiedot niistä noin kolmestatuhannesta kaksosesta, joille hän oli suorittanut kokeita Auschwitzissa. Sitten hän oli lastannut laatikot ulkona odottavaan autoon ja ajanut pois liittyäkseen pakosalle lähteneiden natsisotilaiden joukkoon.

Pommitus ja ammuskelu jatkuivat noin yhdeksän päivää. Tykistötulen jylinä helisytti parakkimme ikkunoita. Leirin aikuiset arvelivat, että pääsisimme pian pois. Koittaisi vapaus. Miriam ja minä emme ymmärtäneet, mitä se tarkoitti. Piileskelimme sisällä ja odotimme.

Tammikuun 27. päivän aamuna meteli lakka-

si. Ensimmäistä kertaa moneen viikkoon oli aivan hiljaista. Toivoimme, että se tarkoittaisi vapautusta, vaikka emme tienneet, mitä siitä seuraisi. Kaikki parakin asukkaat etsiytyivät ikkunoiden ääreen.

Ulkona oli sankka lumipyry. Se oli uutta, sillä siihen saakka mielikuvani leiristä oli aina ollut harmaa: rakennukset, tiet, ihmiset ja heidän vaatteensa olivat kauttaaltaan likaisia ja harmaita. Muistoissani leirin yllä roikkuu myös aina savuverho.

Myöhemmin samana päivänä, ehkä kolmelta tai neljältä iltapäivällä, yksi naisvangeista juoksi parakin eteen ja alkoi huutaa: ”Olemme vapaita! Olemme vapaita!”

Vapaita? Mitä hän sillä tarkoitti?

Kaikki juoksivat ovelle. Seisoin ylimmällä portaalla suurten lumihiutaleiden putoillessa hiuksilleni. En nähnyt paria metriä pidemmälle. Pyry oli jatkunut koko päivän ja peittänyt likaisenharmaan Auschwitzin valkoiseen lumiverhoon.

”Etkö näe, keitä tänne on tulossa?” eräs vanhemmista tytöistä kysyi.

Yritin tähytä tuiskuavan lumen lävitse. ”En”, sanoin silmiäni siristellen.

Sitten näin miehet.

Pyryn keskeltä ilmestyi esiin neuvostoliittolaisia sotilaita, joiden viitat ja asepuvut olivat lumen

peitossa. He olivat noin kymmenen metrin päässä ja kahlasivat lumessa sanaakaan sanomatta meitä kohden.

Lähempää katsottuna miehet näyttivät hymyilevän. Mutta oliko se oikeaa hymyä vai pahantahtoista virnuilua? Yritin saada selvää. Kyllä, he hymyilivät. Oikeaa hymyä. Ilo ja toivo täyttivät mielemme. Olimme turvassa. Olimme vapaita!

Juoksimme itkien ja nauraen sotilaiden luokse.

Joukosta kohosi huuto: ”Olemme vapaita!” Nauru ja helpotuksen itku sekoittuivat keskenään ja vaihtuivat yleiseen riemuun.

Myös sotilaat nauroivat ja syleilivät meitä. Joillakin heistä oli kyyneliä silmissään. He tarjosivat meille suklaata ja keksejä – mitä herkkua!

Ne olivat ensimmäiset maistiaisemme vapaudesta. Olin päättänyt ensimmäisenä yönä leirin käymälässä, että kävelisin vielä leiriltä hengissä ulos Miriam vierelläni. Nyt päätökseni oli muuttumassa todeksi.

Kymmenes luku

Kiedoin käsivarteni neuvostosotilaan kaulaan, ja hän nosti minut syliinsä. Tarrasin kiinni häneen Miriamin seistessä vierellämme. Vangit syleilivät ja suutelivat toisiaan ja huusivat: ”Olemme vapaita!”

Sotilaat jatkoivat juhlimista illalla parakissa. He tanssivat naisten kanssa ja joivat miesten kanssa votkaa suoraan pullosta. Kaikki nauroivat ja lauloivat. Meillä oli myös orkesteri: yksi soitti haitaria ja muut rummuttivat kattiloita lusikoilla. Osa lapsista tanssi mukana; he pomppivat ylös alas lattialla, sängyillä ja aikuisten päällä. En ollut koskaan nähnyt niin paljon iloa, enkä varsinkaan kuolemanleirillämme.

Miriam ja minä istuimme sängyllämme ja katselimme harvinaislaatuista ilakointia. Se oli elämäniloa aidoimmillaan. Näky oli sykähdyttävä.

”Olemme vapaita”, pohdiskelin puoliääneen, nyökytellen päätäni musiikin tahtiin.

”Niin, hyvästi hirveät *Pflegerinnen*!”

”Eikä tarvitse sanoa enää *Heil, Doktor Mengele*!”

”Ei enää kokeita!”

”Ei pistoksia!”

”Ei hirttäjäisiä!”

”Ei enää…”

Kilpailimme siitä, kumpi keksisi pidemmän listan asioita, joita emme jäisi kaipaamaan vapaudessa.

”Saamme tehdä mitä huvittaa!” Miriam huudahti. Hänen pienille kasvoilleen levisi tyytyväinen ilme.

Se sai minut säpsähtämään. *Saamme tehdä mitä huvittaa*.

Katselin muiden riemua, mutta en oikeasti nähnyt mitään. Kuulin soiton ja laulun, mutta en enää kuunnellut.

Saamme tehdä mitä huvittaa. Mitä ikinä haluamme. Olemme vapaita.

Mieleeni tulvi muistoja kotoa. Kuulin korvissani maatilan ääniä: joku pilkkoi puita, kanat kotkottivat, lehmät ammuivat. Tunsin puutarhassa kypsyvien hedelmien tuoksun. En tiedä, kuinka kauan vain istuin ajatuksiini vaipuneena.

Etummaisina kävelevät lapset ovat
Eva (vasemmalla) ja Miriam (oikealla).

Miriam keskeytti mietteeni. ”Mikä sinun on, Eva?” Hän ravisteli käsivarttani. ”Eva! Mikä on?”

Käännyin Miriamiin päin ja muistin taas, missä olin. ”Ajattelin kotia”, totesin. ”Haluan lähteä kotiin.”

Miriam tutkaili ilmettäni. ”Selvä. Olemme vapaita. Lähdetään vain.”

Kokosimme vähäisen omaisuutemme ja piilotimme kaiken patjan alle ja vaatteittemme kätköihin. Nukuimme sinä yönä sikeästi, sillä meillä oli suunnitelma: lähtisimme kotiin niin pian kuin mahdollista.

Seuraavana päivänä luoksemme tuli ryhmä neuvostosotilaita. He pyysivät Miriamia ja minua sekä muita eloon jääneitä lapsia, joista suurin osa oli kaksosia, pukemaan omien vaatteittemme päälle raidalliset vanginvaatteet. Koska olimme Mengelen kaksosia, emme olleet joutuneet käyttämään Auschwitz-univormua sitä ennen. Minulla oli jo ennestään kaksi takkia päällekkäin, koska oli niin kylmä. Kuljetimme myös takkien ja mekkojen alla koko senhetkistä omaisuuttamme: ruokaa, astioita, huopia ja kaikenlaisia pikkuaarteitamme.

Seisoimme jonon etunenässä ja pitelimme toisiamme kädestä, kun sotilaat marssittivat meidät

ulos parakeista korkeiden piikkilanka-aitojen välistä. Vierellämme käveli sairaanhoitaja, joka kantoi sylissään pientä lasta. Valtavankokoiset kamerat kuvasivat meitä pitkään ja hartaasti. Katsoin kameramiestä ja ihmettelin, miksi meitä piti kuvata.

”Olemmeko me jotain filmitähtiä?” ihmettelin. Olin silti hyvin vaikuttunut kaikesta. Miriam ja minä emme olleet nähneet muita elokuvia kuin ne Shirley Temple -elokuvat, jotka olimme aikoinamme käyneet äidin kanssa katsomassa kaupungissa.

Kun olimme kävelleet piikkilanka-aitojen välisen kulkuväylän päästä päähän, kameramies komensi meidät yllättäen takaisin parakkiin. Sitten meidän piti marssia uudestaan ulos. Sama toistui useaan kertaan. Rivikaupalla kaksosia käveli yhdessä nunnien, sairaanhoitajien ja sotilaiden kera sisään ja ulos parakista, kunnes kameramies oli tyytyväinen. Vuosia myöhemmin sain tietää, että hän oli halunnut tallentaa kyseisen kohtauksen osaksi propagandafilmiä, jonka avulla näytettäisiin muulle maailmalle, miten Neuvostoliiton armeija pelasti juutalaislapset fasistien kynsistä.

Niin Miriam ja minä kävelimme käsi kädessä, raidalliset vanginasut yllämme, ulos Auschwitzista. Olimme selvinneet hengissä. Olimme silloin yksitoistavuotiaita.

Jäljelle jäi enää yksi kysymys: kuinka me tarkalleen ottaen pääsisimme kotiin?

Yhdestoista luku

Joka puolella näkyi lähtövalmisteluita tekeviä vankeja, jotka sitten vain kävelivät ulos leiriltä. Mutta minä en tiennyt, mihin suuntaan lähteä. Minulla ei ollut aavistustakaan siitä, missä me olimme, enhän niihin aikoihin edes tiennyt Puola- tai Neuvostoliitto-nimisten valtioiden olemassaolosta. Olin käynyt koulua pienessä romanialaiskylässä, eikä siellä ollut opetettu maantietoa.

Miriam ja minä jäimme vielä kahdeksi viikoksi Auschwitziin, kuten monet muutkin entisistä vangeista. Aluksi meillä ei ollut tarpeeksi syötävää, joten menin taas kellariin ja aloin täyttää huiviani jauhoilla.

"Njet! Njet!" huusi neuvostoliittolainen sotilas ja ampui laukauksen.

Pudotin jauhot säikähtäneenä lattialle, ryntäsin

ulos ja juoksin Miriamin luo. Myöhemmin ymmärsin, ettei sotilas ollut tähdännyt minua samalla tavalla kuin natsit. Hän oli halunnut vain pelotella. Neuvostojoukot olivat ottaneet leirin hallintaansa ja yrittivät pitää järjestystä yllä.

En kuitenkaan muista varastaneeni ruokaa sen jälkeen. Sotilaat antoivat meille hyvänmakuista keittoa, jossa oli papuja. Kun Miriam ja minä aloimme syödä, emme olisi millään malttaneet lopettaa. Siinä vaiheessa olimme kuitenkin jo kuulleet, että liika ahmiminen olisi pahasta, joten pidimme toisiamme silmällä. Emme halunneet kuolla ylensyöntiin kuten jotkut leirin kaksosista.

Parin viikon kuluttua pääsimme vihdoin lähtemään Auschwitzista. Meidät vietiin hevoskärryillä orpokotiin, joka toimi Puolan Katowicessa sijaitsevassa luostarissa. Kuulimme myöhemmin, että järjestelystä olivat vastanneet Punaisen Ristin ja juutalaisten pakolaisjärjestöjen kanssa yhteistyötä tehneet neuvostoliittolaiset.

Saavuttuamme luostariin meidät vietiin uuteen majapaikkaamme. Olin aivan ihmeissäni. Miriamille ja minulle oli varattu oma, viihtyisä huone. Ja huoneessa oli kaksi sänkyä, joissa oli puhtaat, valkeat lakanat. Lakanat! En ollut nähnyt valkoisia lakanoita miltei vuoteen. Minulle tuli vaivautunut

olo, sillä kukaan ei ollut ehtinyt viedä meitä kylpyyn; olimme likaisia ja kuhisimme täitä. En voisi mitenkään asettua nukkumaan niin puhtaaseen sänkyyn.

Tuijotin lakanoita pitkään. Otin ne illalla pois sängystä ja nukuin pelkällä patjalla. En halunnut liata sänkyä. Se tuntui niin väärältä.

Nunnat olivat tuoneet huoneeseemme myös sieviä leluja, mutta tulin niistä vain vihaiseksi. Lelut ovat lapsia varten. Olin jo yhdentoista, enkä osannut enää leikkiä. Ennemminkin olisin kaivannut lämpöä ja hellää huolenpitoa. Auschwitzissa olimme joutuneet taistelemaan henkemme puolesta. Nyt olisin vain halunnut päästä kotiin. Nunnat eivät tienneet, kuinka toimia kanssamme. He pitivät meitä orpoina.

Otin asian puheeksi. ”Olemme kaksoset. Tämä tässä on Miriam, ja minä olen Eva Mozes. Isäni nimi on Alexander ja äitini Jaffa. Olemme kotoisin Portzista.” Puhuimme nunnille unkaria, koska emme osanneet puolaa. Meillä oli tulkki, joka käänsi puheemme, mutta keskustelu eteni hitaasti.

”Missä teidän vanhempanne ovat?” nunnat kysyivät.

”En tiedä.”

”Kuka teistä pitää huolta?”

”En tiedä, mutta haluamme mennä kotiin”, kerroin heille.

Tähän nunnat vastasivat: ”Emme saa päästää sellaisia lapsia lähtemään, joilla ei ole vanhempia.”

”Mutta onhan meillä vanhemmat”, sanoin.

”Missä?”

”Minun täytyy mennä ensin kotiin selvittämään, ovatko he palanneet leiriltä”, sanoin. Koska kerran olimme itsekin onnistuneet pääsemään turvaan, uskalsin toivoa, että löytäisimme vielä äidin, isän ja sisaremme.

Nunnat sanoivat, ettemme voisi lähteä, ellei meillä olisi aikuista, joka pitäisi meistä huolta. Joten meidän oli pakko jäädä orpokotiin.

Minusta ei tuntunut mukavalta asua katolisessa luostarissa. Joka puolella oli ristejä, krusifikseja ja kuvia Neitsyt Mariasta ja Jeesus-lapsesta, mikä oli meille aivan vierasta. Olisin halunnut päästä johonkin kotoisammalta tuntuvaan paikkaan. Ihmettelin mitä isäni, joka oli harras juutalainen, olisi ajatellut nähdessään minun ja Miriamin asuvan luostarissa. Nunnat eivät yrittäneet käännyttää meitä tai tehdä mitään muutakaan sen suuntaista, mutta paikka vain yksinkertaisesti tuntui meistä oudolta.

Kuulimme samassa luostarissa asuvilta vanhemmilta tytöiltä, jotka olivat myös selviytyneet

Auschwitzista, että voisimme matkustaa Katowicen kaupungissa raitiovaunulla ilman matkalippua. Riittäisi, kun näyttäisimme käsivarressamme olevaa tatuointia. Tytöt sanoivat, ettei meidän tarvitsisi osata puolaa eikä ylipäätään sanoa mitään. Se oli helpottava tieto, sillä puhuimme lähinnä vain unkaria.

Niinpä sitten menimme kaupunkiin ja huomasimme, että tytöt olivat puhuneet totta: saimme matkustaa raitiovaunulla ilmaiseksi. Miriam ja minä ajoimme edestakaisin kaupungin yhdeltä laidalta toiselle. Olimme vapaita, tunsimme tuulenvireen kasvoillamme ja saimme päättää itse tekemisistämme – se oli silkkaa riemua.

Kuulin muilta tytöiltä, että joitakin Auschwitzista selvinneitä pidettiin Katowicen tilapäisleirillä ja että siellä asustaisi myös meidän perhetuttavamme rouva Csengeri kaksostyttärineen. Mieleeni juolahti idea, jonka avulla voisimme päästä pois luostarista.

”Arvaa mitä, Miriam”, sanoin. ”Lähdemme tapaamaan rouva Csengeriä.”

”Minkä tähden?” Miriam kysyi.

”Lähde nyt vain.”

Nousimme raitiovaunuun ja ajoimme leirille. Kun tapasimme rouva Csengerin, aloin välittömästi puhua pulputtaa. ”Olit äidin ystävä”, sanoin.

”Emme halua asua luostarissa, mutta meitä ei päästetä sieltä pois, koska emme tiedä, missä vanhempamme ovat.”

”Tiedän”, hän vastasi. ”Mutta miksi te tulitte sitä minulle kertomaan?”

Olin hetken aikaa hiljaa, mutta tokaisin sitten kiertelemättä: ”Allekirjoittaisitko sellaisen paperin, jossa sanot, että olet meidän tätimme, ja viet sitten meidät pois luostarista, jotta voimme mennä kotiin?”

Rouva Csengeri ei sanonut ensin mitään. Lopulta hän vastasi: ”Hyvä on. Lähden kanssanne luostariin ja allekirjoitan ne paperit.” Hän vaikeni hetkeksi ja lisäsi: ”Ja sitten lähdemme kotiin.”

Olin onnesta ymmyrkäisenä.

Maaliskuussa 1945 muutimme samalle leirille rouva Csengerin ja tämän tyttärien kanssa. Miriam ja minä jaoimme huoneen erään rouva Goldenthalin ja tämän kolmen lapsen kanssa.

Rouva Goldenthalilla oli kaksospojat, Alex ja Erno, jotka olivat meidän kanssamme samanikäiset. Hekin olivat olleet Auschwitzissa tohtori Mengelen koekaniineina. Rouva Goldenthal oli jäänyt poikiensa luokse leirille, ja myöhemmin sain tietää, että hän oli kuljettanut myös nuorimman lapsensa Margaritan leirille salaa pitkän hameensa kätköis-

sä. Tupatarkastusten ajaksi äiti oli kätkenyt lapsensa patjan alle. Muut naisvangit olivat auttaneet perhettä piilotteluoperaatiossa.

Nyt rouvat Goldenthal ja Csengeri pitivät huolta meistä kaikista. He kylvettivät meidät ja keittivät vaatteemme, ja pääsimme eroon täistä. Rouva Csengeri ompeli Miriamille ja minulle mekot suurista neuvostoarmeijan sotilastakeista, minkä ansiosta tunsin itseni jälleen tavalliseksi pikkutytöksi. Hän sai myös hankittua meille parempaa ruokaa. Miriamista ja minusta alkoi melkein tuntua siltä, että meillä oli oma perhe; olihan meillä taas aikuisia, jotka pitivät meistä huolta.

Saimme leirin ylläpidosta vastaavilta neuvostosotilailta leipää sekä puolen ruplan viikkorahan, jonka saimme käyttää mihin halusimme. Joskus Miriam ja minä menimme kaupungin torille ja ostimme sieltä omenan. Leirillä meille tarjottiin tavallista perusruokaa, kuten leipää, perunavelliä ja lihaa, joka täytti kyllä vatsamme, mutta omena oli harvinaisempaa herkkua, jonka eteen kannatti nähdä vaivaa.

Eräänä aamuna, kun olimme olleet leirillä puolitoista kuukautta, rouva Csengeri herätti minut sikeästä unesta. ”Pakatkaapa tavaranne”, hän sanoi, ”sillä nyt lähdetään.” Teimme työtä käskettyä. Sit-

ten Miriam ja minä – yllämme samanlaiset khakinväriset mekkomme – nousimme junaan pienen matkaseurueemme kera. Minulla ei ollut mitään tietoa määränpäästä, mutta tiesin varsin hyvin, minne olisin halunnut mennä. Olisin halunnut vain löytää vanhempani tai jonkun lähisukulaiseni. Ja päästä kotiin.

Kahdestoista luku

Neuvostosotilaat huolehtivat järjestelyistä, kun Miriam ja minä aloitimme kotimatkamme yhdessä rouva Csengerin, rouva Goldenthalin ja heidän lastensa kanssa. Matkustimme nytkin karjavaunussa, mutta se oli aivan toisenlaista kuin menomatkallamme Auschwitziin. Junaa ei ollut ahdettu täpötäyteen, ja vaunuissa oli kerrossängyt, joissa oli mukavat pienet patjat. Meistä oli hauskaa istua yläpetillä ja katsella ulos ikkunoista, jotka eivät sillä kertaa olleet piikkilankojen peitossa. Yöllä saimme käyttöömme niin monta peitettä kuin halusimme. Miriam ja minä käperryimme vierekkäin sänkyymme. Emme puhuneet vieläkään tuntemuksistamme tai siitä, mitä meille oli tapahtunut. Painauduimme vain tyytyväisinä toisiamme vasten.

Päiväsaikaan junan ovet jätettiin auki. Miriam ja

minä istuimme usein oviaukolla ja roikotimme jalkojamme ulkona. Juna mateli kiskoilla niin verkkaisesti, että sen rinnalla olisi melkein voinut juosta. Tuuli puhalsi kasvoillemme, ja ilma tuoksui miellyttävän raikkaalta. Ihastelimme ohitse lipuvia niittyjä ja kukkuloita. Oli kevät, kukat kukkivat ja linnut visersivät.

Enää meillä ei ollut hätää. Olimme vapaita.

Joskus juna pysähtyi viideksi tai kuudeksi tunniksi. Nousimme silloin kyydistä, ja rouva Csengeri asetti maahan kaksi tiiltä tulisijaksi, sytytti tulen ja keitti meille kattilassa ruokaa. Saimme neuvostosotilailta leipää ja muona-annoksia, mutta olimme ottaneet mukaan myös omia eväitä. Minun ei tarvinnut enää huolehtia meidän ruokkimisestamme. Rouva Csengeri oli ottanut sen asian nurkumatta hoitaakseen. Kun konduktööri ilmoitti junan olevan lähdössä, hyppäsimme taas kyytiin.

Etenimme kohti Romaniaa. Lauloimme ja juttelimme matkalla. Rouva Csengeri ja rouva Goldenthal kertoivat säilyttävänsä Auschwitzissa käyttämänsä raidalliset vanginpukunsa ja todistavansa muulle maailmalle, mitä leirillä oli tapahtunut. ”Minä kyllä kerron vielä oman tarinani”, rouva Csengeri toisteli. ”Kerron, mitä ne hirviöt tekivät meille.” Silloin en vielä ymmärtänyt, miksi se oli-

si niin tärkeää. En osannut kuvitella, miksi kukaan haluaisi kuulla Auschwitzista, mutta naiset puhuivat asiasta usein. Esille nousi myös kysymys, olivatko naisten aviomiehet selviytyneet hengissä. Minäkin mietin, oliko meidän perheestämme elossa enää muita kuin Miriam ja minä. Kukaan ei tiennyt.

Välillä ohitimme pommituksissa tuhoutuneita kyliä ja kaupunkeja. Näimme raunioituneita tiilirakennuksia, joista oli jäänyt jäljelle pelkkää kivimurskaa. Jotkut kylät näyttivät täysin hylätyiltä. Junamatkamme, joka oli alkanut Puolan Katowicesta, päättyi lähellä Romanian rajaa sijaitsevaan Tšernivtsin kaupunkiin. Majoituimme kaupungin reunalla sijaitsevaan leiriin, joka saattoi olla entinen ghetto tai työleiri. Viivyimme siellä noin kaksi kuukautta tuntien olevamme jo lähempänä kotia.

Eräänä aamuna meidän käskettiin pakata tavaramme, ja meidät lastattiin jälleen karjavaunuun, jossa oli kerrossängyt. Junan kolistellessa aina vain eteenpäin aikuiset alkoivat olla sitä mieltä, että meidän olisi pitänyt jo saapua Romaniaan; Transilvania ei kuulunut enää Unkarille, se oli jälleen liitetty Romaniaan. Rouva Csengeri tarkkaili opaskylttejä ja sanoi meidän olevan matkalla syvemmälle Neuvostoliittoon. Kun juna alkoi nousta hitaasti ylämäkeä, jotkut matkustajista hyppäsivät kyydistä ja kierivät

sivuun junanraiteilta. ”Minne he oikein menevät?” ihmettelin. Mietin vuosikausia, mitä niille ihmisille mahtoi tapahtua. Myöhemmin ymmärsin, että monet pelkäsivät Neuvostoliittoa eivätkä halunneet elää kommunistivallan alla.

Viikon päästä saavuimme Slutskin pakolaisleirille. Se oli lähellä Neuvostoliitossa sijaitsevaa Minskin kaupunkia. Asuimme siellä muutaman kuukauden ajan yhdessä muiden eri puolilta Eurooppaa saapuneiden entisten vankien kanssa. Lopulta meidät jaoteltiin lähtömaamme perusteella eri ryhmiin.

Eräänä lokakuisena päivänä lähdimme sitten matkalle kohti Romaniaa. Ensimmäinen pysähdyspaikkamme oli Oradea, rouva Goldenthalin kotikaupunki. Hän ja hänen lapsensa pääsivät kotiin. Olin heille niin kateellinen! Kunpa minäkin olisin päässyt! Sinä iltana me muut yövyimme rautatieaseman vieressä olevassa hotellissa ja nautimme siellä illallisen. Ruoka oli todella maukasta; söimme uuniperunoita, paistettuja munia lisukkeiden kera sekä jälkiruoaksi omenoita ja jäätelöä. Saimme kerrankin vatsamme täyteen. Juutalaistoimisto oli antanut meille rahaa laskun maksamista varten. Kaikissa niissä kaupungeissa, joissa oli ollut juutalaisasutusta, oli nyt juutalaistoimisto, joka huoleh-

Rosie ja Zvi Csengerin perhe. Sivuilla kaksoset Yehudit ja Lea, Zvin sylissä poika Michael.

ti meidän kaltaisistamme pakolaisista ja auttoi perheiden yhdistämisessä.

Seuraavana päivänä nousimme toiseen junaan ja matkasimme etelämpänä sijaitsevaan Şimleu Silvanieihin, joka oli rouva Csengerin kotikaupunki. Hän pyysi meitä yöpymään luonaan. Seuraavana aamuna kiitimme häntä huolenpidosta ja nousimme ensimmäiseen junaan, joka veisi meidät kotikyläämme Portziin.

Kun juna pysähtyi ja konduktööri kuulutti ”Portz”, tunnistin aseman välittömästi. Nousimme junasta kukkulan laella ja lähdimme kulkemaan käsi kädessä kohti alhaalla olevaa kylää. ”Mennään kotiin”, sanoin. Halusin kuumeisesti nähdä kotitalomme, mutta en tiennyt, mitä odottaa. Näyttäisikö kaikki samanlaiselta kuin ennenkin, ehkä vain hieman ränsistyneeltä kuukausien poissaolon jälkeen? Mielikuvissani koti tarkoitti Miriamia ja minua, sisariamme, vanhempiamme sekä maatilaa eläimineen. Eikö iloiseen kotiinpaluuseen tulisikin sisältyä ainakin osa näistä asioista? Uskalsin toivoa, että odotettavissa tosiaan olisi jotain hyvää.

Kävelimme käsi kädessä kylän halki. Olimme pukeutuneet identtisiin neuvostosotilaiden asetakeista ommeltuihin khakinvärisiin mekkoihin, ja minulla oli vielä jaloissani leiriltä hankkimani kengät, jotka

olivat kaksi numeroa liian suuret. Kengän kärkiosa lätkähti jokaisella askeleella ensimmäisenä maahan. Kyläläiset tulivat ulos taloistaan ja kuiskuttelivat keskenään, mutta kukaan ei sanonut meille mitään. He vain tuijottivat. Miriam ja minä olimme edelleen samannäköiset. Minusta tuntui, että kyläläiset kyllä tiesivät, keitä me olimme.

Lähestyessämme kotiamme tunsin, miten sydämeni hakkasi. Maltoin tuskin odottaa, että pääsisimme portille. Olisimme kotona – vihdoinkin! Kun ajattelin kotia, mieleeni nousi aina mukavia asioita ja hetkiä: muistin lämpimän sängyn, sopivankokoiset vaatteet, äidin, joka laittoi meille ruokaa, ja isän, joka huolehti toimeentulostamme. Oman perheemme.

Mutta mitään siitä ei ollut enää jäljellä. Pelkästään viljelemättömiä peltoja ja tyhjilleen jääneen talon paljaat seinät.

Paikka näytti lohduttomalta. Hylätyltä. Ymmärsin heti, etteivät äiti ja isä olleet palanneet. He eivät ikinä olisi päästäneet rikkaruohoja rehottamaan sillä tavalla. He eivät olisi antaneet talon rapistua niin pahoin.

Sillä hetkellä Miriam ja minä tajusimme olevamme Mozesin perheen ainoat eloonjääneet. Hershin mummo ja vaari – jotka olivat olleet äiti-

ni pääasiallinen syy olla pakenematta Palestiinaan – olivat myös poissa. Jäljellä ei ollut ketään muita kuin me.

Astuimme sisälle taloon, yhä toisiamme kädestä pidellen. Yllätyimme, kun vastaan juoksi Lily, äidin pieni punainen mäyräkoira. Se riensi haukkuen ja häntäänsä heiluttaen tervehtimään meitä. Koira oli ollut siellä koko tämän ajan! Se näytti tunnistavan meidät, ja kun kumarruimme silittämään sitä, se nuoli käsiämme. Ilmeisesti juutalaisista keskitysleireille oli viety vain ihmiset, ei heidän koiriaan.

Talo oli likainen – ja tyhjä. Varkaat olivat vieneet kaiken. Huonekalut, verhot, astiat, liinavaatteet, kynttilänjalat – mitään ei ollut jäljellä. Kävelimme huoneesta toiseen yrittäen löytää jonkinlaisia muistoesineitä, jotakin, mikä muistuttaisi meitä aikaisemmasta elämästämme. Löysin vain kolme valokuvaa, jotka lojuivat rypistyneinä lattialla. Otin ne talteen.

Yhdessä kuvassa poseerasivat vanhemmat sisaremme Edit ja Aliz sekä kolme serkkuamme. Toisessa kuvassa olivat Edit, Aliz, Miriam ja minä sekä opettajamme. Se oli otettu vuonna 1942. Kolmas kuva oli viimeinen koko perheestä otettu yhteispotretti. Se oli syksyltä 1943. Miriamilla ja minul-

Seisomassa serkku Magda, sisar Edit ja serkku Aggi. Nurmikolla makaavat serkku Dvora ja sisar Aliz. Kaikki kuvan tytöt kuolivat keskitysleireillä.

la oli mustavalkoisessa kuvassa viininpunaiset mekkomme. Kuva oli ainut todisteeni siitä, että minulla oli joskus, ei edes kovin kauan sitten, ollut perhe.

Miriam ja minä vietimme kotitilallamme kuudesta seitsemään tuntia. Puutarhassa oli vielä hedelmäpuita, ja löysimme joitakin luumuja ja omenoita, mutta kyläläiset olivat poimineet suurimman osan sadosta. Iltapäivällä paikalle ilmestyi serkkumme Shmilu. Irena-täti, isämme nuorin sisko, oli ilmeisesti lähettänyt serkulle viestin ja pyytänyt tätä noutamaan meidät. Saimme myöhemmin kuulla, että täti oli jäljittänyt meidät Punaisen Ristin avustuksella. Miriam ja minä kuuluimme niihin juutalaisiin, jotka palasivat viimeisten joukossa Transilvaniaan. Irena-täti oli pitänyt sinnikkäästi silmällä listoja, joista selviäisi, oliko kukaan sukulaisistamme selviytynyt hengissä. Sen vuoksi hän tiesi tarkalleen, milloin junamme oli määrä saapua Portziin, ja oli ottanut yhteyttä Shmiluun.

Shmilu oli noin kaksikymmentävuotias ja kotoisin läheisestä kylästä. Hänkin oli ollut Auschwitzissa vankina ja oli oman perheensä ainut eloonjäänyt. Kerroin hänelle, että naapurit olivat varastaneet kodistamme kaiken. ”Niin”, hän vastasi, ”tiedän.”

Shmilu oli hakenut naapureilta takaisin sängyn, pöydän ja pari tuolia ja kunnostanut itselleen huo-

neen maatilamme puutarhamökistä. Hän teki peltotöitä ja huolehti Lilystä. Koira kulki vapaana ja söi ruoantähteitä.

Kysyimme, tiesikö Shmilu mitään vanhemmistamme. ”En ole nähnyt ketään teidän perheestänne”, hän vastasi. ”Tiedän vain, että Irena-tätinne on elossa ja odottaa tapaavansa teidät.” Irenakin oli viety keskitysleirille, mutta hän oli palannut kotiin toukokuussa.

En tuntenut oloani mukavaksi talossa, vaikka se oli nyt meidän. Minusta tuntui, etten kuulunut sinne enää. Miriamilla ja minulla ei ollut enää kotia, vanhempia eikä vanhempia sisaruksia. Mutta onneksi meillä oli sentään toisemme.

Lähdimme Shmilu-serkkumme mukaan. Kyläläiset seisoivat kotiensa porteilla ja katselivat hiljaisuuden vallitessa meidän lähtöämme. Olin heille vihainen, mutta en sanonut mitään. Nousimme junaan, joka veisi Miriamin ja minut suureen Clujin kaupunkiin, missä tapaisimme tätimme.

Pääsisimme kyllä vielä uuden elämän alkuun.

Kolmastoista luku

Seuraavat viisi vuotta, eli vuodesta 1945 vuoteen 1950, Miriam ja minä asuimme Irena-tätimme luona. Hän omisti ison talon Clujissa.

Ennen sotaa Miriam ja minä olimme mielellämme vierailleet Irena-tädin kodissa, ja meistä oli myös ollut mukavaa, kun hän kävi meillä. Täti matkusteli tuolloin paljon miehensä kanssa ja kertoili lomistaan Ranskan Rivieralla tai Monte Carlossa. Kuuntelimme häntä innoissamme, ja meistä oli myös hauska nähdä hänen korujaan ja turkiksiaan. Hänen poikansa oli lempiserkkumme.

Mutta kun Clujiin muutosta oli kulunut vuosi tai pari, aloimme huomata, ettei vapaus ollutkaan ihan sellaista kuin olimme kuvitelleet. Romanian johdossa olivat tuolloin kommunistit. Kommunistinen puolue oli maan ainoa poliittinen puolue, ja

se hallitsi maata yksinvaltaisesti. Salainen poliisi pidätti kaikki hallinnon vastustajat, takavarikoi ihmisten omaisuutta ja jakoi sitä talonpojille.

Sodan aikana natsit olivat pakottaneet Irena-tädin työskentelemään pommitehtaassa Saksassa. Hänen miehensä ja poikansa menehtyivät leireillä. Palattuaan Clujiin Irena huomasi, että kommunistit olivat takavarikoineet suurimman osan hänen omaisuudestaan. Valtio antoi hänen kuitenkin pitää talonsa, koska hän oli sotaleski ja kuului keskitysleiriltä selvinneisiin. Hän meni naimisiin farmaseutin kanssa, joka oli myöskin ollut keskitysleirillä.

Asuimme yhdessä, mutta emme olleet oikea perhe. Tiesimme, että Irena-täti välitti meistä, sillä hän oli ainut sukulaisemme, joka oli ollut halukas ottamaan meidät luokseen asumaan, mutta hän ei koskaan halannut tai suukotellut meitä eikä puhunut meille ystävällisesti. Miriam ja minä olisimme tarvinneet rakastavan äidin, ja me janosimme hellyyttä.

Irena-tädillä oli yhä persialaisia mattoja, posliiniastiasto ja joitakin designvaatteita sotaa edeltävältä ajalta. Nämä aarteet muistuttivat häntä entisestä mukavasta elämästä ja tuntuivat olevan hänelle tärkeämpiä kuin me.

Miriam ja minä tunnuimme olevan ikään kuin väärässä paikassa tädin upeassa asunnossa. Näytimme nuhjuisilta ja epäsiisteiltä. Olimme yksitoistavuotiaita ja vain vähän aikaa sitten olimme asuneet keskitysleiriparakissa. Emme kuuluneet Auschwitziin, mutta emme ihan tunteneet kuuluvamme niin hienoon kaupunkiasuntoonkaan.

Näin joka yö painajaisia. Näin unta kissan kokoisista rotista, ruumiista ja minua piikittävistä neuloista. Kun saimme tietää natsien valmistaneen saippuaa juutalaisista saadusta rasvasta, näin unta, jossa saippuapalat puhuivat minulle vanhempieni ja sisarustemme suulla ja kysyivät: ”Miksi käytät meitä peseytymiseen?”

En kertonut unistani Miriamille, koska pelkäsin, että hänelle tulisi huono olo ja hänkin alkaisi nähdä painajaisia. Olimme molemmat huonossa kunnossa ja jatkuvasti flunssassa. Kehoissamme oli joka puolella kipeitä paiseita. Ne kasvoivat omenan kokoisiksi ja aiheuttivat arpia. Olin kauhuissani, kun Irena-täti vei meidät lääkäriin, sillä muistin taas tohtori Mengelen ja hänen valkotakkiset apurinsa. En enää oikein luottanut lääkäreihin.

Kun romanialaislääkäri oli saanut tutkittua meidät, hän totesi: ”Nämä lapset kärsivät sota-ajan lapsille tyypillisestä vaivasta: aliravitsemuksesta. Heis-

sä ei ole mitään sellaista vikaa, jota vitamiinit ja hyvä ruokavalio eivät voisi korjata."

Niihin aikoihin vitamiineja ei ollut saatavilla ja ruoastakin oli pula. Yhtä leipääkin joutui jonottamaan tuntikausia. Shmilu-serkkumme toi onneksi maatilalta jauhoja, perunoita, munia, vihanneksia ja auringonkukkaöljyä. Miriam ja minä himoitsimme sitä öljyä ja joimme sitä suoraan pullosta! Irena-täti oli siitä huolissaan, mutta lääkäri sanoi öljyn juomisen olevan sallittua, koska se näytti tekevän meille hyvää.

Kun olin eräänä päivänä syömässä vaaleaa leipää asunnon verannalla, joku näki minut ja raportoi näkemästään salaiselle poliisille. Samana iltana poliisit tekivät asuntoomme ratsian ja takavarikoivat meidän ruokamme. Tätini rakennutti meille seuraavana päivänä valekaapin, joka näytti tavalliselta seinältä. Kaapin sai auki vain painamalla piilossa olevaa nappia. Siitä lähtien kätkimme ruokamme siihen kaappiin.

Eräänä yönä salainen poliisi pidätti Irena-tädin aviomiehen ilman mitään syytä. Hän katosi jäljettömiin, emmekä tienneet, oliko hän enää edes hengissä. Ulkona ollessamme pelkäsimme aina, että joku tarkkailisi tai kuuntelisi meitä ja tekisi meistä ilmoituksen poliisille.

Elämä kommunistisessa Romaniassa kävi yhä vaikeammaksi. Hallitus kontrolloi kaikkea, myös kouluja. Kun Miriam ja minä menimme yläkouluun, laitoimme ensimmäisenä päivänä yllemme khakinväriset mekkomme. Muistimme, miten olimme aikoinaan Portzissa pukeutuneet koulussa identtisiin viininpunaisiin mekkoihin. Nyt kaikki lapset nauroivat meidän vaatteillemme. Olimme olleet poissa koulusta vain puolitoista vuotta emmekä olleet jääneet paljoakaan jälkeen opinnoissa. Koulunkäynti oli meille kuitenkin nyt vaikeampaa, koska äidinkielemme oli unkari ja oppitunnit pidettiin romaniaksi.

Olimme koulun ainoat juutalaiset. Muut oppilaat pilkkasivat meitä välittämättä siitä, mitä olimme joutuneet kokemaan. Clujin kaupungin antisemitistiset tahot levittivät tarinoita juutalaisesta vampyyristä, joka vaanii öisin kristittyjä tyttöjä päästäkseen imemään näiden verta. Miriam ja minä kävimme syömässä illallisemme eräässä orpokodissa, koska Irena-tädin kodissa ei ollut tarpeeksi ruokaa meille kaikille. Kävellessämme iltaisin kotiin mietin usein: ”Mistä se vampyyri voi tietää, että olen juutalainen, ja osaa olla hyökkäämättä kimppuuni?”

Juutalaiset eivät kuitenkaan olleet ainoa vainottu kansanryhmä. Olosuhteet olivat hirveät kai-

kille muillekin. Jossain vaiheessa Miriam ja minä kävimme kyselemässä sionistijärjestöstä tietoja Palestiinasta, mutta sitten hallitus lakkautti järjestön toiminnan. Joskus saimme paketteja Yhdysvalloissa asuvalta tädiltämme. Kerran hän lähetti meille kangasta, minkä jälkeen Irena-täti vei meidät ompelijattarelle ja teetti Miriamille ja minulle kolmet identtiset leningit. Suosikkimekossamme oli sinisellä pohjalla valkoinen pallokuviointi. Nautimme huomiosta, jota identtiset mekkomme herättivät, ja meistä oli hauska härnätä poikia yhdennäköisyydellämme. Amerikan-tätimme lähetti meille myös takit, mutta ne olivat aikuisten mallia eivätkä sopineet meille.

Eräänä päivänä vuonna 1948 hallitus ilmoitti myyntiin tulevista uusista takeista. Miriam ja minä olimme tuolloin neljäntoista ja seisoimme koko yön jonossa odottamassa kaupan aukeamista, minkä oli määrä tapahtua kymmeneltä aamulla. Mutta paikalle oli saapunut kaksitoistatuhatta muutakin ostajaa – ja takkeja oli vain kaksisataa! Kun ovet aukesivat ja ihmiset ryntäsivät sisään, eräs myyjätär, joka oli tätimme ystävä, tunnisti meidät. Hän heitti meille kaksi takkia ja sysäsi meidät sitten tiskin alle piiloon. Myöhemmin maksoimme takeistamme ja kävelimme ulos identtisten ruosteenruskeiden tak-

Eva ja Miriam yläkouluikäisinä Clujissa.

kiemme kanssa. Niiden väri muistutti syksyn lehtiä. Samat takit yllä nousimme aikanaan laivaan, kun matkustimme Israeliin.

Vuonna 1948 Palestiinan alueesta tuli Israelin valtio. Minusta oli alkanut tuntua, että olisi hienoa asua paikassa, josta isäni oli unelmoinut. Olimme luvanneet hänelle erotessamme, että matkustaisimme Palestiinaan, mikäli selviäisimme hengissä.

Miriam ja minä kirjoitimme Haifassa asuvalle Aaron-sedällemme ja liitimme mukaan kuvan itsestämme. Aaron lupasi tukea meitä vaikeassa tilanteessamme ja tarjoutui avustamaan muutossa. Kirjoitimme hänelle takaisin ja tiedustelimme, olisiko Israelissa suklaata, mihin hän vastasi, että siellä saisimme syödä suklaata, kuten myös appelsiineja, niin paljon kuin ikinä haluaisimme. Ja hän pitäisi meistä huolta. Meistä Israel kuulosti paratiisilta!

Irena-täti kertoi saaneensa uutisia, joiden mukaan hänen poikansa olisi elossa ja asuisi Israelissa. Tätikin halusi muuttaa, minkä vuoksi me kaikki anoimme maastapoistumisviisumia. Täti sai sen helposti, mutta Miriamin ja minun täytyi odottaa kaksi vuotta. Hallitus ei halunnut nuorten muuttavan pois Romaniasta, sillä heitä tarvittiin sodan runteleman maan jälleenrakentamiseen.

Aloimme kaikesta huolimatta valmistautua lähtöön. Pakkasimme tavaramme jo vuotta ennen matkaamme ja elimme tavaralaatikoiden keskellä, vaikka säännöt siitä, mitä saisimme ottaa mukaamme, muuttuivat päivittäin. Päästäksemme lähtemään maasta Miriamin ja minun täytyi myös luopua jälkeen jäävästä omaisuudestamme. Kommunistit olivat jo ottaneet haltuunsa lähes kaikki perheemme pellot Portzissa ja jakaneet ne talonpojille, mutta kotitalomme ja noin hehtaarin kokoinen maapalsta olivat edelleen meidän nimissämme. Halu päästä matkaan oli kuitenkin niin kova, että luovuimme niistäkin.

Kaksi kuukautta ennen lähtöämme Irena-tädin mies vapautui vankilasta ja sai viisumin. Hän ei kertonut meille tytöille mitään siitä, mitä hänelle oli tapahtunut. Olimme pelkästään iloisia siitä, että hän oli vapaa.

Kun olimme vuonna 1950 vihdoin valmiina lähtöön, viranomaiset ilmoittivat meille, että saisimme ottaa mukaamme ainoastaan päällämme olevat vaatteet. Lähtöpäivänä Irena-täti käski meidän pukea takkiemme alle kolme mekkoa päällekkäin. Käärin perheestämme otetut rypistyneet valokuvat huolellisesti paperiin ja otin nekin mukaani.

Matkustimme ensin junalla Mustanmeren ran-

nalla sijaitsevaan Constanţan kaupunkiin. Ihmiset tönivät ja tuuppivat toisiaan, kun jonotimme laivaan pääsyä. Miriam ja minä jouduimme tungoksessa puristuksiin, ja pystyin tuskin hengittämään. Pysyttelimme kuitenkin vierekkäin käsi kädessä, jotta emme joutuisi erilleen toisistamme. Laivaan nousi lopulta kolmetuhatta ihmistä, vaikka se oli rakennettu vain tuhannelle. Jouduimme odottamaan kokonaisen vuorokauden, ennen kuin pääsimme matkaan.

Kun laiva loittoni rannasta, tiesin ettei meillä olisi enää mitään, mikä sitoisi meitä Romaniaan. Olin elätellyt viiden vuoden ajan toivoa siitä, että sisaremme tai vanhempamme tulisivat vielä takaisin. Punaisen Ristin kanssa yhteistyötä tekevät juutalaisjärjestöt olivat laatineet listoja paluumuuttajista. Olin käynyt niitä läpi orpokodissa, jossa kävimme joka ilta illallisella, mutta en ollut koskaan löytänyt mainintaa yhdestäkään perheenjäsenestämme. Miriam ja minä olimme jo kuudentoista. Meidän oli aika siirtyä elämässämme eteenpäin.

Matka oli pitkä ja uuvuttava. Emme nähneet päiväkausiin maata, mutta oli jännittävää saada olla keskellä aavaa merta. Näimme silmänkantamattomiin pelkkää vettä ja taivasta, ilma oli raikas ja hiuksissamme tuivertava tuuli tuoksui vapaudelta

ja lupaukselta. Katselimme käsi kädessä, miten delfiinit hyppelivät meressä.

Eräänä varhaisena aamuna laivamme alkoi lähestyä Haifaa. Kun alus kiinnittyi laituriin, seisoimme kannella ja katselimme, miten aurinko nousi Karmelvuoren ylle. Maisema oli yksi kauneimmista, mitä olin koskaan nähnyt. Olimme Israelissa, vapauden maassa. Suurin osa laivan matkustajista oli ollut keskitysleirillä kuten mekin. Kaikki puhkesivat laulamaan "Hatikvaa", Israelin kansallislaulua. Itkimme ilosta.

Noustuamme maihin yritimme löytää henkilön, joka näyttäisi etsivän meitä. Lopulta Aaron-setä huomasi meidät, huusi meitä nimeltä ja heilutti käsiään, jotta varmasti näkisimme hänet. Syleilimme toisiamme, ja hän suukotteli meitä. Meiltä kaksosilta pääsi itku, sillä emme olleet pitkään aikaan saaneet osaksemme aitoja rakkaudenosoituksia muilta kuin toisiltamme.

Seisoessamme siinä laiturilla ruosteenruskeissa takeissamme ja useissa päällekkäisissä vaatekerroissamme tunsimme vihdoin saapuneemme kotiin.

Neljästoista luku

Päästyämme Aaron-sedän luokse kuulimme, ettei Irena-tädin poika ollutkaan saapunut Israeliin. Tätimme oli sepittänyt koko jutun saadakseen viisumin. Miriam ja minä olimme surullisia ymmärtäessämme, että olimme menettäneet suosikkiserkkumme ikiajoiksi. Vietimme sen iltapäivän setämme ja hänen perheensä luona. Sovimme, että muuttaisimme asumaan yhdelle Youth Aliyah Villages -järjestön ylläpitämistä nuorisokylistä. Nuorisokylät olivat Israelin valtion perustamia, valtavilla maatiloilla sijaitsevia yhteisöjä, joissa meidän kaltaisemme nuoret saivat asua, viljellä maata ja kasvattaa eläimiä. Tuotettu ruoka käytettiin uuden Israelin valtion asukkaiden ruokkimiseen.

Kävimme koulua puolet päivästä ja työskentelimme maatilalla loppupäivän. Minun tehtäväni oli

Eva lypsämässä lehmää.

poimia tomaatteja ja pähkinöitä sekä lypsää lehmiä. Kylässämme asui noin kolmesataa nuorta, jotka edustivat montaa eri kansallisuutta. Kaikki eivät olleet holokaustin uhreja. Jotkut asuivat kylässämme vain, koska heidän vanhempansa olivat opiskelemassa itselleen ammattia.

Aluksi uudet tulokkaat jaettiin ryhmiin, ja saimme ryhmästämme heti uusia ystäviä. Jokaisessa asuntolassa oli oma ”asuntolanäiti”, mutta asukkaat huolehtivat itse oman huoneensa siisteydestä. Ensimmäistä kertaa Auschwitzista lähtöni jälkeen pystyin nukkumaan yöni ilman painajaisia. Minun ei tarvinnut enää pelätä henkeni tai turvallisuuteni puolesta. Vapaina antisemitismistä saimme myös noudattaa omia juutalaisia perinteitämme – itse asiassa meitä suorastaan kannustettiin siihen. Turvallisessa ympäristössä kärsimysten aiheuttamat haavat alkoivat pikkuhiljaa arpeutua.

Kylässä asuvien nuorten äidinkieli vaihteli, mutta meille kaikille opetettiin yhteisenä kielenä hepreaa. Opin muutaman sanan jo ensimmäisenä iltana. Silloin oli perjantai. Sinä iltana, kuten muinakin perjantai-iltoina, kaikki nuoret kokoontuivat suureen ruokasaliin juhlistamaan juutalaisten sapattia. Pöydillä oli kynttilöitä ja viiniä. Meillä kaikilla oli valkoiset paidat. Kaksi tytöistä oli nimetty mei-

dän ”isosiskoiksemme”; heidän tehtävänsä oli saada meidät tuntemaan olomme kotoisaksi.

Rukouksien jälkeen kaikki alkoivat laulaa ja tanssia *horaa*, slaavilaista piiritanssia. Minä en osannut sitä. ”Onkohan minusta tähän ollenkaan?” mietin. Silloin isosiskoni otti minua kädestä, ja Miriamin isosisko toimi samoin oman suojattinsa kanssa. Kaikki nuoret muodostivat yhteisen piirin. Liikuimme ensin oikealle. En osannut askelia, mutta otin mallia muista. Sitten nostimme kätemme ylös ja lauloimme yhdessä, sekä tytöt että pojat, ”Hava Nagilan”. Nauroimme ja tanssimme piirin pyöriessä yhä nopeammin. Minäkin selvisin *horasta* ja olin riemuissani. Miriamista ja minusta tuntui, että olimme vihdoin päässeet osaksi suurta, lämminhenkistä perhettä.

Evan epilogi

Eva Mozes Kor, huhtikuu 2009

Vietimme israelilaisessa nuorisokylässä kaksi vuotta. Opimme heprean kielen nopeasti ja etenimme koulussa luokalta toiselle tiivistetyssä aikataulussa siten, että olimme lähtiessämme kymmenennellä luokalla. Miriam teki peltotöitä, minä taas työskentelin navetassa karjakkona. Olin ainut tyttö kuuden pojan porukassa. Opin sanomaan ”rakastan sinua” kymmenellä eri kielellä, mikä tuntui kuusitoistavuotiaasta hyvinkin tarpeelliselta taidolta.

Vuonna 1952 saimme kutsun asepalvelukseen Israelin armeijaan, missä Miriam opiskeli hoitotyötä ja valmistui sairaanhoitajaksi. Minä opiskelin teknistä suunnittelua, ja minusta tuli tekninen piirtäjä eli henkilö, joka piirtää mallinnuksia erilaisista laitteista tai rakennuksista. Jäin Israelin armeijan pal-

velukseen kahdeksaksi vuodeksi ja etenin ylivääpeliksi. Asemapaikkani oli Tel Avivissa. Ne olivat minun kasvuvuoteni. Olin ammatissani varsin pätevä ja tiesin, että pystyisin ansaitsemaan elantoni teknisenä piirtäjänä, mutta samaan aikaan halusin saada myös kodin ja perheen.

Vuoden 1960 huhtikuussa tapasin Michael Kor -nimisen amerikkalaisturistin, joka oli tullut tapaamaan Tel Avivissa asuvaa veljeään. Kielimuurin vuoksi pystyimme hädin tuskin kommunikoimaan, mutta seurustelu eteni nopeasti. Eräänä päivänä Michael kysyi minulta englanniksi jotain, mitä en ymmärtänyt. Tarkistin asian samana iltana sanakirjasta ja vastasin sitten Michaelille ”kyllä”. Hän oli kosinut minua. Muutaman viikon päästä olimme jo naimisissa, ja pian elinkin sitten Michaelin vaimona Indianan Terre Hautessa, missä Michael oli asunut vuodesta 1947 lähtien. Myös Michael oli ollut keskitysleirillä. Hänet olivat vapauttaneet liittoutuneiden armeijan yhdysvaltalaissotilaat, ja sodan jälkeen hän oli etsiytynyt kyseiselle paikkakunnalle asuakseen pelastajansa naapurustossa.

Voin sanoa suoraan, ettei avioituminen ole välttämättä hyvä ajatus, mikäli puolisoilla ei vielä ole yhteistä kieltä. Tutustumisvaiheeseemme mahtui monenlaisia yllätyksiä. Michael oli esimerkiksi luul-

lut, että olen hyvin hiljainen! No, en ole, kuten jokainen tämän kirjan lukenut voi varmaankin päätellä. En vain aluksi osannut englantia tarpeeksi hyvin.

Kun muutin Tel Avivista Terre Hauteen, minusta tuntui kuin olisin tipahtanut Kuuhun. En tiennyt lainkaan, millaista arki Yhdysvalloissa olisi, en puhunut englantia ja olin kuvitellut kaikkien amerikkalaisten olevan rikkaita. Pian huomasin olevani raskaana. Minulla oli hirveä koti-ikävä ja kaipasin Miriamia sekä israelilaisia ystäviäni. Etsin lohtua yksinäisyyteeni televisiosta. Niihin aikoihin luulin, että amerikkalaisessa televisiossa näytetään vain uutisia ja urheilua, sillä aviomieheni katsoi pelkästään sellaisia ohjelmia.

Eräänä päivänä televisiossa näytettiinkin yllätyksekseni nuorestaparista kertova elokuva, jonka päähenkilöt kävivät treffeillä, suutelivat ja elivät tavallista nuorten ihmisten elämää. Kerrankin jotain kiinnostavaa katsottavaa! Uppouduin elokuvaan täysillä ja irrotin katseeni ruudusta ainoastaan silloin, kun raaputin minulle vieraita sanoja paperille. Tarkistin niiden merkityksen myöhemmin sanakirjasta ja painoin sanat mieleeni. Tällä menetelmällä opin sen verran englantia, että onnistuin saamaan työpaikan asuttuani kolme kuukautta Yhdysvalloissa.

Ylärivissä vasemmalta oikealle: Eva, Mickey Kor, Mickeyn veljentytär Miri, veli Shlomo ja käly Sara. Edessä Mickeyn veljenpoika Aushalom.

Poikamme Alex Kor syntyi huhtikuun 15. päivänä 1961, ja tyttäremme Rina Kor maaliskuun 1. päivänä 1963. Ajattelin elämäni olevan täydellistä. Mutta lapsuudenkokemukseni eivät jättäneet minua rauhaan. Lasten syntymäpäivien vietto oli ongelmallista, sillä lapseni alkoivat kysellä, miksei heillä ollut isovanhempia kuten kaikilla heidän ystävillään.

Kun Alex oli kuusivuotias, hänen kaverinsa tulivat halloweenin aikaan meille tekemään kepposia. Kepposet kuitenkin palauttivat mieleeni ajat, jolloin Hitler-Jugendin pojat kiusasivat meitä Portzissa. Olin silloin vielä lapsi enkä osannut puolustautua. Mutta nyt asuin Amerikassa, hienossa maassa, jossa minun ei tarvitsisi sietää sellaista! Siispä menin ulos ja ajoin kiusantekijät tiehensä. Sen seurauksena minusta tuli halloweenia juhlivien lasten suosikkikohde. Kiusanteko alkoi joka vuosi lokakuun ensimmäisenä päivänä. Talomme seinille maalattiin hakaristejä ja pihalle kannettiin valkoisia ristejä. Se oli hirveää.

Alex tuli koulusta itkien kotiin ja valitti: ”Äiti, sinua saa aina hävetä! Kaikki sanovat sinua hulluksi! Mikset voi olla niin kuin kaikki muut äidit?” Vastasin pojalleni, että en ollut hullu, mutta lisäsin, että en toisaalta ollut samanlainen kuin kaik-

kien muiden äidit. Ajattelin jo silloin, että jos voisin kertoa nuoruudenkokemuksistani, lapset ymmärtäisivät ja jättäisivät minut ja kotini rauhaan. En kuitenkaan tiennyt, kuinka ottaa puheeksi kaikki kokemani kauheudet.

Kiusaaminen jatkui yksitoista vuotta, aina vuoteen 1978 saakka, jolloin NBC-kanava esitti televisiossa sarjan *Polttouhrit*. Yhtäkkiä kaikki ymmärsivät, miksi olin erilainen. Lapset, jotka olivat tehneet minusta pilkkaa halloweenina, soittivat tai kirjoittivat minulle pyytääkseen anteeksi. Kun aloin samana vuonna luennoida aiheesta, ihmiset kysyivät minulta aina lääketieteellisten kokeiden yksityiskohdista. En saanut koskaan tietää, mitä kaikkea Auschwitzissa tapahtui, mutta oletin, että keskitysleireistä ja tohtori Mengelestä löytyisi paljonkin tietoa. Ikävä kyllä en löytänyt haluamiani tietoja yhdestäkään kirjasta. Muistin silloin Auschwitzin vapautuksen yhteydessä kuvatun elokuvan, jossa näytettiin noin kahdensadan lapsen marssi ulos leiriltä. Jos ottaisin yhteyttä niihin lapsiin – jotka olivat siinä vaiheessa jo aikuisia – voisimme jakaa kokemuksia keskenämme ja muodostaa kokonaiskuvan siitä, mitä meille tapahtui. Mutta en tiennyt, kuinka löytää nuo ihmiset.

Kului kuusi vuotta, ja sitten keksin: voisim-

me Miriamin kanssa löytää toisia Mengelen kaksosia perustamalla heidän asiaansa ajavan järjestön. Niinpä perustimme vuonna 1984 CANDLES-järjestön, jonka nimi muodostuu sanoista "Children of Auschwitz Nazi Deadly Lab Experiment Survivors" (lapset, jotka selvisivät hengissä natsien hengenvaarallisista kokeista Auschwitzissa). Löysimme 122 kohtalotoveria kymmenestä eri maasta ja neljästä eri maanosasta. CANDLES toimi vertaistukiryhmänä Mengelen kokeista selviytyneille kaksosille, joista monet painiskelivat samanlaisten ongelmien kanssa kuin mekin.

Vuosien saatossa Miriam alkoi saada erilaisia munuaisvaivoja. Tiesimme, että ongelmat liittyivät pistoksiin, joita hänelle oli annettu Auschwitzissa, mutta emme saaneet koskaan selville, mikä tarkalleen ottaen pysäytti hänen munuaistensa kasvun kymmenvuotiaana. Vuonna 1987 ne sitten lakkasivat toimimasta kokonaan. Luovutin Miriamille vasemman munuaiseni, jonka avulla hän eli 6. päivään kesäkuuta 1993 saakka. Emme tiedä vieläkään, mitä häneen tai meihin muihin leirillä olleisiin ruiskutettiin, mutta toivon löytäväni vielä vastauksen.

Miriamin kuolema oli minulle kova paikka. Tiesin, että minun oli kunnioitettava hänen muistoaan jollakin yleishyödyllisellä tavalla, joten avasin vuon-

Eva ja Miriam Auschwitzissa vuonna 1991.

na 1995 Indianan Terre Hauteen museon ja koulutuskeskuksen CANDLES Holocaust Museum and Education Center. Museoon on tutustunut tähän mennessä yli viisikymmentätuhatta kävijää, joista suurin osa on ollut nuoria.

Vuonna 1993 matkustin Saksaan ja tapasin siellä tohtori Hans Münchin, Auschwitzissa työskennelleen natsilääkärin. Hän kohteli minua, yllättävää kyllä, hyvin ystävällisesti. Ja mikä vielä ihmeellisempää: minäkin huomasin pitäväni hänestä. Kysyin, tiesikö hän mitään Auschwitzissa käytössä olleista kaasukammioista. Hän vastasi myöntävästi ja lisäsi, että se, mitä hän tiesi, kummitteli painajaisina hänen mielessään joka ikinen päivä.

Sitten hän alkoi muistella: "Vangeille kerrottiin, että he olisivat menossa suihkuun, ja heidän käskettiin painaa mieleensä vaatteidensa ripustinnumero sekä solmia kenkiensä nauhat yhteen. Kun kaasukammio oli täynnä, ovet sulkeutuivat ilmatiiviisti ja napsahtivat lukkoon. Katosta avautui tuuletusluukun kaltainen uloke, josta levisi lattialle soraa muistuttavia pellettejä. Ne toimivat kuten kuivajää ja muuttuivat kaasuksi, joka alkoi kohota lattialta ylöspäin. Ihmiset yrittivät päästä kaasua karkuun kipuamalla toinen toistensa päälle. Sikin sokin lattialla lojuvat ruumiit muodostivat ennen

Evan kädessä ampulli, jonka sisältämää ainetta oli ollut tarkoitus käyttää Mengelen tutkimuksissa. Ampullit ovat avaamattomia eikä niiden sisältöä ole koskaan tutkittu.

pitkää kasan, jonka päällimmäiseksi jäivät vahvimmat yksilöt. Kun hekin lakkasivat liikkumasta, tiesin – seurattuani tapahtumaa tarkkailuikkunasta – että kaikki olivat kuolleet." Tohtori Münch allekirjoitti joukkokuolintodistukset, joissa nimien sijaan kerrottiin pelkästään kuolleiden lukumäärä, esimerkiksi kaksi- tai kolmetuhatta.

Kerroin tohtori Münchille saaneeni häneltä tärkeää tietoa, sillä en ollut sitä ennen tiennyt, kuinka kaasukammiot toimivat. Kysyin, lähtisikö hän vuonna 1995 kanssani Auschwitziin, sillä kyseisenä vuonna vietettäisiin leirin vapauttamisen viidettäkymmenettä vuosipäivää. Kysyin häneltä lisäksi, voisiko hän allekirjoittaa valaehtoisen todistuksen siitä, mitä hän oli nähnyt, sanonut ja tehnyt, ja suorittaa toimenpiteen samalla paikalla, missä surmatyöt tapahtuivat. Münch suostui tähän mielellään.

Sitten palasin kotiin Saksasta. Olin todella iloinen siitä, että dokumentissa olisi todistajana ja allekirjoittajana entinen natsi – hirmutekoihin oikeasti osallistunut henkilö – eikä vain yksi henkiin jääneistä tai pelastajistamme. Dokumentti olisi hyvä lisä historialliseen aineistoon, jota olimme alkaneet kerätä sekä itseämme että tulevia sukupolvia varten. Olin kiitollinen tohtori Münchille siitä, että hän suostuisi lähtemään kanssani Auschwitziin ja alle-

kirjoittaisi dokumentin kaasukammioiden toiminnasta, ja halusin huomioida häntä jollakin tavalla. Mutta mitä voisin antaa lahjaksi natsilääkärille? Kuinka voisin kiittää natsia?

Pähkäilin kysymystä kymmenen kuukautta. Mieleeni juolahti jos jonkinlaisia ideoita, mutta sitten keksin: entä jos kirjoittaisin tohtori Münchille kirjeen, jossa antaisin hänelle anteeksi kaiken sen, mitä hän oli tehnyt? Laatisin hänelle eräänlaisen henkilökohtaisen armahduskirjeen? Tiesin heti, että hän arvostaisi elettäni. Samalla oivalsin myös, ettei anteeksianto hyödyttäisi niinkään pahantekijää, vaan ennemminkin uhria, eli minua. Minulla olisi valta antaa anteeksi. Kukaan toinen ei voisi antaa puolestani anteeksi, eikä kukaan voisi ottaa sitä valtaa minulta pois. Tunsin itseni vahvaksi. Holokaustin läpikäyneelle mahdollisuus päättää omaan elämään liittyvistä asioista tuntuu vapauttavalta.

Aloin väsätä kirjettä, josta syntyi aluksi useita eri versioita. Samalla kävin läpi omia kipeitä muistojani. Olin huolissani oikeinkirjoituksesta, joten pyysin entistä englanninopettajaani tarkistamaan tekstini. Tapasimmekin useita kertoja, ja näiden tapaamisten yhteydessä hän pyysi minua miettimään, voisinko antaa anteeksi myös tohtori Mengelelle. Olin ensin kauhuissani, mutta lupasin sitten nou-

Toisena vasemmalta Rina Kor, vieressä Alex Kor, edessä Eva Mozes Kor ja oikealla tohtori Münch allekirjoittamassa lausuntoa Auschwitzissa vuonna 1995.

dattaa hänen neuvoaan. Ymmärsin, että minun käsissäni olisi valta antaa anteeksi jopa Kuoleman enkelille. ”Hienoa”, ajattelin, ”pystyn siihen, ja se tuntuu minusta hyvältä. Minulla on valtaa, mutta en käytä sitä toisten vahingoittamiseen.”

Saavuimme Auschwitziin tammikuun 27. päivänä vuonna 1995. Tohtori Münchillä oli mukanaan poika, tytär sekä yksi lapsenlapsi. Minulla oli seuranani poikani Alex sekä tyttäreni Rina. Tohtori Münch allekirjoitti dokumentin. Sen jälkeen minä luin ääneen anteeksiantokirjelmäni ja allekirjoitin sen.

Minusta tuntui kuin harteiltani olisi nostettu raskas, kipeä taakka. Olin elänyt sen kivun kanssa viisikymmentä vuotta. Mutta nyt en ollut enää Auschwitzin enkä oman traagisen menneisyyteni vanki. Olin vapaa. Annoin samalla hetkellä anteeksi myös vanhemmilleni, joita olin vihannut koko ikäni siitä syystä, etteivät he olleet suojelleet meitä Auschwitzilta ja että olimme siksi jääneet orvoiksi. Ymmärsin vihdoin, että he olivat tehneet parhaansa. Annoin anteeksi myös itselleni sen, että olin ylipäätään alkanut vihata vanhempiani.

Viha ja kauna ovat sodan siemeniä. Anteeksiannosta versoo rauha. Anteeksianto on avain lopulliseen mielenrauhaan.

Anteeksianto on kuin kiipeämistä korkean vuoren huipulle. Rinne, jota kipuamme ylöspäin, on synkkä, sateinen ja vaikeakulkuinen. Mutta saavuttuamme huipulle näemme, kuinka kaunista vuoren toisella puolella on. Siellä paistaa aurinko, kukat kukkivat ja ilmassa lentelee perhosia ja valkoisia kyyhkyjä. Ylhäältä näemme vuoren molemmat puolet. Kuinka moni meistä palaisi takaisin ankeaa rinnettä pitkin, jos voisi valita aurinkoisen, kukkien peittämän puolen?

Olen pitänyt yli kolmetuhatta puhetta eri puolilla maailmaa, kirjoittanut kaksi kirjaa ja osallistunut kolmen muun kirjan tekoon kirjoittamalla niihin yhden luvun. Haluan kertoa nuorille ne elämänohjeet, jotka ovat auttaneet minua selviytymään kaiken kokemani kivun läpi:

1. Ole aina oma itsesi äläkä koskaan luovu unelmistasi. Sinun on mahdollista saavuttaa kaikki hyvä elämässäsi.
2. Arvioi toisia ihmisiä heidän tekojensa ja luonteenpiirteidensä perusteella.
3. Anna anteeksi pahimmalle viholliselleesi sekä kaikille niille, jotka ovat loukanneet sinua – se puhdistaa sielusi ja antaa sinulle vapauden.

Teini-ikäisenä en olisi ikinä uskonut, että kukaan haluaisi kuunnella minua tai että minulla olisi ylipäätään mitään tärkeää sanottavaa. Joten sanon nyt sinulle, lukijani, kuka sitten oletkin: Älä koskaan luovuta. Selviät koettelemuksistasi ja pystyt toteuttamaan unelmasi.

Liitän vielä tähän lopuksi lainauksen anteeksiantojulistuksestani, jonka esitin kokonaisuudessaan Auschwitzin vapauttamisen viidentenäkymmenentenä vuosipäivänä:

> Haluan omalta pieneltä osaltani välittää maailmalle viestin anteeksiantamuksen voimasta, viestin rauhasta, toivosta ja mahdollisuudesta uuteen alkuun.
>
> Ei enää koskaan sotia, ei lääketieteellisiä kokeita ilman asianomaisten suostumusta, ei kaasukammioita, ei pommeja, ei vihaa eikä tappamista. Eikä enää yhtään uutta Auschwitzia.

Loppusanat

Peggy Tierney, huhtikuu 2020

Eva Korin muistelmat julkaistiin ensimmäisen kerran vuonna 2009. Lisa Rojany Buccieri onnistui vangitsemaan paperille Evan äänen ja tarinan juuri tämän haluamalla tavalla. Kirjan minäkertoja päästää lukijan sisälle Evan tunne- ja ajatusmaailmaan, mutta emme välttämättä saa täydellistä kuvaa siitä, millaista oli tuntea oikea Eva ja mitä hänen kymmenenä viimeisenä elinvuotenaan tapahtui. Jokaisen kertomuksen taakse kätkeytyy myös toisia – niin iloisia kuin surullisiakin – tarinoita.

Eva, joka halusi ihmisten puhuttelevan itseään aina etunimellään, oli pienikokoinen. Elämänsä lopputaipaleella hän oli vain 145 senttiä pitkä, mutta erottui silti aina ihmisjoukosta. Pukeutumisen saralla hänen tavaramerkkinsä oli sininen housupu-

ku. Hän varioi asua erilaisilla huiveilla tai pukeutui toisinaan kuviolliseen paitapuseroon ja liiviin, mutta värisävy oli aina sama: kirkkaansininen. Hän kommentoi tyyliään näin: ”Olennaisinta on se, kuka minä olen. Enkä minä vaatteita vaihtamalla miksikään muutu. Haluan toki näyttää hyvältä ja pidän sinisestä, koska se pukee minua ja asuvalinta on helppo – tämä on kuin univormu. En myöskään halua pukeutua mustaan, koska esitelmieni aihe on niin synkkä. Haluan näyttää pirteältä.”

Kirjan perusteella Eva on luonteeltaan jääräpäinen ja määrätietoinen, ja hän saattaa tehdä tai sanoa asioita, joista muut eivät pidä. Ja sellainen hän todella onkin. Juuri edellä mainittujen ominaisuuksien ansiosta Eva ja Miriam selvisivät hengissä Auschwitzista. Evan oman näkemyksen mukaan myös isän ankaruus valmisti häntä leirioloihin; tämän lisäksi vanhempien taipumus salata tai kiistää selkeät tosiasiat oli saanut hänet ymmärtämään, etteivät aikuiset aina puhu totta. Siksi hän myös tiesi, ettei natsien sanaan ollut luottamista, mikä osoittautui moneen otteeseen kaksosten pelastukseksi. Eva oli myös aikuisena itsepäinen ja suorapuheinen, toisinaan suorastaan päällekäyvä. Hän totesi itsekin: ”En ole mikään pyhimys. Älkää nostako minua jalustalle. En halua ottaa sellaisia paineita.”

Mutta kun kuuli hänen luennoivan, kuuli hänen tarinansa ja opetuksensa ja pääsi näkemään, kuinka auliisti ja väsymättä hän oli valmis auttamaan kaikenlaisia ihmisiä, oli vaikea olla nostamatta häntä jalustalle. Mutta maininta pyhimyksistä oli totta. Hän näytti omalla esimerkillään, ettei tarvinnut olla mikään pyhimys voidakseen antaa anteeksi vihamiehilleen tai selviytyäkseen vaikeuksista voittajana. Tavallinen ihminenkin voi puhua rauhan ja hyvyyden puolesta.

Kun Eva huomasi, millainen voima anteeksiannolla oli – kuinka hän itse oli pystynyt jättämään taakseen häntä vuosikymmeniä piinanneen Auschwitzin painajaisen – hän halusi ensimmäiseksi jakaa kokemuksensa toisten keskitysleireiltä selvinneiden kanssa. Hän oli sekä ennen anteeksiantoaan että sen jälkeen väsymätön holokaustin uhrien puolestapuhuja. Eva oli esimerkiksi käynnistämässä liikettä, joka painosti eri maiden hallituksia jäljittämään ja asettamaan syytteeseen miljoonien ihmisten kuolemasta vastuussa olevia natsirikollisia. Tuolloin monet näistä rikollisista elivät vapaina, useimmat Euroopassa tai Etelä-Amerikassa.

Eva oli mukana hankkeissa, joilla pyrittiin järjestämään taloudellista tukea elossa oleville holokaus-

tin uhreille, erityisesti Mengelen kaksosille. Kaksoset saivat virallisen anteeksipyynnön Max Planck -instituutilta, jonka vuonna 1948 lakkautetun edeltäjän, Kaiser Wilhelm -instituutin, antropologian, perinnöllisyystieteen ja eugeniikan laitokselle tohtori Mengele oli lähettänyt vuodesta 1943 lähtien Auschwitzista lääketieteellisiä näytteitä. Evan nostama oikeusjuttu ihmiskokeista kemian yritys Bayeria vastaan – joka oli sodan aikana osa natseja auttanutta IG Farben -konsernia – laajeni ryhmäkanteeksi. Oikeusjutun seurauksena Saksaan perustettiin rahasto, joka jakoi korvauksia holokaustin uhreille. Eva Kor ajoi myös lakia, jonka nojalla holokaustin käsittely Yhdysvaltojen julkisissa kouluissa tulisi pakolliseksi. Jotta opettajat saisivat henkilökohtaista tuntumaa aihepiiriin, Eva kannusti heitä osallistumaan omille Auschwitziin suuntautuville ryhmämatkoilleen ja käytti omia puhujanpalkkioitaan opettajien matkojen sponsorointiin. Hän totesi anteeksiantokirjelmässään:

> Monet juuttuvat omaan tuskaansa ja vihaansa. Valitettavasti siitä ei ole mitään iloa holokaustin uhreille, minkä oivaltaminen onkin koko hankkeeni lähtökohta. Hankkeellani ei ole mitään tekemistä pahantekijöitteni kanssa.

> Se on omistettu yksinomaan oman toipumiseni, oman vapautumiseni ja oman voimaantumiseni asialle. Lääke on täysin ilmainen, sillä ei ole sivuvaikutuksia ja se toimii. Suosittelen sitä lämpimästi kaikille.

Kaikki eivät ilahtuneet Evan julkisesta anteeksiannosta, etenkään alkuvaiheessa. Useimmat keskitysleireiltä selviytyneet olivat ymmärrettävästi loukkaantuneita. He itse eivät olleet valmiita antamaan natseille anteeksi eivätkä todellakaan halunneet, että joku tekisi niin heidän puolestaan. Mutta nyt Eva vaikutti puhuneen omin luvin kaikkien holokaustin uhrien nimissä. Se oli harmillinen väärinkäsitys, mikä käy ilmi jo Evan Auschwitzissa esittämän kirjelmän alkusanoista: ”Minä, Eva Mozes Kor, puhun ainoastaan omissa nimissäni…” Eva painotti alusta asti anteeksiannon olevan henkilökohtainen päätös, jonka jokainen voi tehdä vain omalta osaltaan ja omassa aikataulussaan. Hänen kirjelmäänsä ei ollut tarkoitettu miksikään yleispäteväksi armahdukseksi. Monet keskitysleireiltä selvinneet olivat kuitenkin sitä mieltä, että holokausti oli kaikessa hirvittävyydessään sen mittaluokan rikos, ettei sitä yksinkertaisesti voinut antaa anteeksi. Se on täysin ymmärrettävää; onhan holokausti pakottanut mei-

dät tarkistamaan käsityksiämme siitä, kuinka pitkälle ihminen voi julmuudessaan, ahneudessaan ja vihassaan mennä.

Toinen asia, joka sai ihmiset karsastamaan Evan anteeksiantoprojektia, liittyi sanan 'anteeksianto' tulkintaan; vaikutti siltä kuin Eva olisi määritellyt sanan kokonaan uusiksi. Eva tiesi, ettei hänen kirjelmänsä ollut anteeksiantamista sanan perinteisessä merkityksessä. Perinteisen näkemyksen mukaan anteeksiantoon liittyy molempien osapuolten välinen sovinto tai sovitus tapahtuneesta. Evan anteeksiantoon ei liittynyt tällaista molemminpuolista sopimusta, ja hän piti myös oikeudelliset seikat erillään projektistaan. "Tiedän, että minun tapani käyttää sanaa 'anteeksianto' herättää hämmennystä. Yritin löytää sopivamman ilmaisun, mutta en keksinyt parempaa. Siksi jatkoin sanan 'anteeksianto' käyttämistä, mutta toivoin pystyväni selittämään ihmisille, mitä sillä pohjimmiltani tarkoitin, niin että he lämpenisivät ajatukselleni." Ikävä kyllä niin ei aina tapahtunut. Eva turhautui joskus sellaisiin holokaustin uhreihin, jotka hänen mielestään kärsivät aivan suotta, ja sortui joskus moittimaan tai jopa kritisoimaan heitä, jotka eivät halunneet kokeilla hänen metodiaan – mikä oli epäreilua, kuten hänen poikansa Alexkin huomautti. Jotkut al-

koivat myös kysellä, mitä Eva oikeastaan ajoi takaa.

Eniten polemiikkia Evan toiminnassa aiheutti kuitenkin hänen matkansa ”Auschwitzin kirjanpitäjänä” tunnetun Oskar Gröningin oikeudenkäyntiin Saksaan. Eva oli kirjoittanut Gröningille etukäteen kirjeen, jossa hän totesi:

> Emme voi muuttaa sitä, mitä tapahtui Auschwitzissa. Se on surullista mutta totta. Toivon silti, että me kaksi – entiset viholliset – voisimme kohdata keskinäisen kunnioituksen hengessä, koettaa ymmärtää toisiamme ja vaihtaa ajatuksia. Joka kerta, kun kaksi vihamiestä kohtaa toisensa, he oppivat paljon omasta itsestään sekä ihmisten tavasta toimia. Sellaista kohtaamista ei voi järjestää television, puhelimen tai Skypen välityksellä; sen on tapahduttava kasvotusten.
>
> Olen yksi niistä Auschwitzin selviytyjistä, jotka toimivat kantajina teitä vastaan nostetussa syytteessä, ja olen todennäköisesti ainut selviytyjä, joka on antanut omalta osaltaan anteeksi kaikille natseille, teidät mukaan lukien. Anteeksiantoni ei kuitenkaan tarkoita, etteivätkö rikoksentekijät olisi vastuussa teoistaan. Se ei myöskään poista tarvettani tai oikeutta-

ni esittää kysymyksiä siitä, mitä Auschwitzissa tapahtui.

Eva tiesi, että Gröning oli tunnustanut osallisuutensa holokaustiin ja ilmaissut katuvansa tekojaan. Gröning oli kertonut julkisuudessa leirin tapahtumista ja natsien harjoittamista julmuuksista, joten hän pystyi myös osoittamaan holokaustin kieltäjien argumentit perättömiksi. Eva uskoi Gröningin ansaitsevan rangaistuksensa, mutta hänen mielestään Gröningiä ei pitäisi passittaa vankilaan. Enemmän yleistä hyötyä olisi yhdyskuntapalvelun tyyppisestä ratkaisusta, jonka puitteissa Gröning velvoitettaisiin kertomaan kouluissa omista kokemuksistaan. Evan mielestä oikeudenkäynnin lähtökohtana tulisi olla holokaustin uhrien hyvinvoinnin kohentaminen ja uusnatsismin aatteen leviämisen estäminen.

Eva halusi keskustella Gröningin kanssa heti ensimmäisen oikeudenkäyntipäivän päätteeksi. Nähdessään Evan lähestyvän Gröning liikuttui ja yritti nousta seisomaan pyörätuolistaan. Hän kuitenkin horjahti ja oli vähällä valahtaa lattialle. Silloin Eva ja hänen asianajajansa, Markus Goldbach, riensivät apuun ja tukivat Gröningiä, kunnes vartijat ehtivät hätiin ja estivät tätä putoamasta ja satuttamasta itseään.

Seuraavana päivänä Eva astui todistajanaitioon. Hän myös luki ääneen anteeksiantokirjelmänsä ja kertoi oman näkemyksensä Gröningille sopivasta tuomiosta. Lounastauolla Eva siirtyi Gröningin luo kätelläkseen tätä ja kertoakseen, kuinka tärkeää tämän olisi kertoa totuus, niin kuin oli tehnyt aiemminkin. Silloin ”Gröning veti täysin spontaanisti Evan päätä hieman alaspäin ja suuteli tätä poskelle suuren tunnekuohun vallassa”, kuten Goldbach kuvaili tilannetta myöhemmin. Eva oli tilanteesta yllättynyt, mutta ei estellyt, eikä olisi pienikokoisena siihen kyennytkään. Sekä Eva että hänen asianajajansa kokivat, ettei Gröning ollut liikuttunut pelkästään siitä, mitä Eva oli sanonut Gröningille sopivasta rangaistuksesta. Häntä oli koskettanut myös Evan todistajanlausunto, jossa tämä kertoi omista kärsimyksistään. Goldbach oli pannut merkille, että Gröningin todistaessa tämän käyttämä verbimuoto oli vaihdellut menneen ajan aikamuodosta preesensiin. Vaikutti siltä kuin Gröning olisi elänyt muistoissaan vielä osaksi Auschwitzissa.

Kuva Gröningin suudelmasta levisi mediassa ympäri maailman, mikä oli omiaan vahvistamaan ihmisten mielikuvaa Evasta natsien ystävänä. Kuvan ohessa olevissa artikkeleissa kirjoitettiin kyllä Evan anteeksiannosta, mutta niissä mainittiin har-

voin, miksi hän oikeastaan oli paikalla: hän oli tullut antamaan todistajanlausuntoa, joka edesauttaisi Gröningin tuomitsemista. Artikkeleissa ei myöskään tarkennettu, mitä Eva anteeksiannollaan tarkoitti.

Gröningin suudelma todellakin suututti monet holokaustista selviytyneet. Uutisen nähneiltä tai lukeneilta kuvan konteksti jäi kuitenkin hämäräksi. Kun tietää Gröningin toimista sodan jälkeen, on helpompi ymmärtää, miksi Eva otti vastaan katuvan iäkkään miehen spontaanin kiitollisuudenosoituksen. Ikävä kyllä Gröningillä ei ollut, kuten ei myöskään tohtori Hans Münchillä, ensi käden tietoa leirillä tehdyistä lääketieteellisistä kokeista.

Eva ulotti myötätuntonsa koskemaan koko Saksan kansaa. Työstäessämme tätä kirjaa hän vaati, että Auschwitzissa toimineita sotilaita kutsuttaisiin natsisotilaiksi, ei saksalaissotilaiksi. Hän tiesi, etteivät kaikki saksalaiset olleet natseja. Hän ei uskonut periytyvään syyllisyyteen ja koki, että olisi epäoikeudenmukaista syyllistää asialla niitä saksalaisia, jotka eivät edes olleet vielä syntyneet toisen maailmansodan aikaan ja joilla ei siten ollut osaa eikä arpaa holokaustiin. Hän kertoi kokemuksistaan:

Matkustin vuonna 2005 Saksaan Gunda-nimisen saksalaisnaisen kanssa. Olin tutustunut häneen vuonna 2000, jolloin hän pyysi minua puhumaan Illinoisin Rockfordissa sijaitsevaan kouluunsa. Gunda oli aina ollut haluton keskustelemaan holokaustista ja toisesta maailmansodasta, sillä häntä oli nimitelty pikkutytöstä lähtien natsiksi, vaikka hän oli syntynyt sodan jälkeen eikä tiennyt natseista mitään. Hän yritti pitäytyä mahdollisimman kaukana tästä aiheesta, mutta siitä huolimatta hänen opettajakollegansa rohkaisi häntä kutsumaan minut vierailulle kouluunsa. Olisin erilainen – holokaustin uhri, joka oli antanut natseille anteeksi.

Tavatessani Gundan kerroin hänelle, ettei hänen tarvinnut kantaa syyllisyyttä siitä, että oli syntynyt saksalaiseksi. Hän olisi vastuussa pelkästään omista teoistaan. Meistä tuli hyvät ystävät, ja hän päätti lähteä mukaan Saksan-matkalleni, jonka puitteissa minun oli tarkoitus toimia Albrecht ja Brigitte Mahrin järjestämän konferenssin pääpuhujana. Puheeni sai hyvän vastaanoton, ja minulle annettiin tehtäväksi kolmituntisen työpajan ohjaaminen. Minua rehellisesti sanottuna hieman hirvit-

ti, miten keksisin viidellekymmenelle ihmiselle mielekästä tekemistä kolmeksi tunniksi. Kun olimme kävelyllä, minua lähestyi englantia puhuva Renee Levi -niminen nainen, joka kertoi olevansa holokaustin uhrin lapsi. Hän kysyi, tuntisinko natsien lapsia. Vastasin hänelle: "Kyllä, esittelen sinut Gundalle." Nautimme yhteisen lounaan, eikä näiden kahden naisen keskusteluista ollut tulla loppua. He olivat heti samalla aaltopituudella.

Ajattelin, että voisin aloittaa työpajani antamalla Reneen ja Gundan kertoa omat tarinansa. Heidän välilleen syntynyt henkinen yhteys olisi hyvä esimerkki siitä, miten sellaisilla henkilöillä, joiden vanhemmat olivat olleet pahimpia vihamiehiä, voisi olla paljon yhteistä. Juuri kun olin aloittelemassa työpajaa, luokseni tuli kymmenen ihmistä, jotka halusivat samaan tapaan jakaa ajatuksiaan muille. Sitten puheilleni tuli neljäkymmentä ihmistä lisää – ja hekin halusivat puhua kokemuksistaan ja ajatuksistaan. Kolme tuntia vierähti nopeasti, eikä työpajassa muuta ohjelmaa tarvittukaan.

Ymmärsin tuolloin, kuinka raskas taakka saksalaisilla oli kannettavanaan. Neljä naista kertoi minulle esimerkiksi välttävänsä lapsien

> hankkimista siitä syystä, että he eivät halunneet olla luomassa enää uutta saksalaissukupolvea, joka joutuisi kantamaan syyllisyyttä omasta kansalaisuudestaan. Ulkopuolisen on vaikea ymmärtää tällaista syyllisyyttä ja sitä, millaiset arvet se ihmiseen jättää. Monelle tämä on kuitenkin täyttä totta.

Evaan otti yhteyttä myös Michael Wörle -niminen saksalaismies, jonka isoisä, Otmar von Verschuer, oli ollut natsitohtori Josef Mengelen neuvonantaja. Tohtori von Verschuer työskenteli Berliinin Kaiser Wilhelm -instituutissa, mistä käsin hän johti kehittämiensä kaksoskokeiden toteutusta Auschwitzissa. Tohtori von Verschuerin perhe ei tiennyt tämän natsiyhteyksistä eikä osallisuudesta Auschwitzin kokeisiin. Kun Wörle törmäsi sattumalta isoisänsä kirjoituksiin, hän huolestui ja perehtyi asiaan tarkemmin. Vastenmielisen totuuden valjettua Wörle otti yhteyttä Evaan. Heistä tuli läheiset ystävät, ja Wörle oli usein mukana Evan Saksan-matkoilla, missä hän hoiti matkajärjestelyt Evan puolesta sekä toimi tämän oppaana ja tulkkina.

Kun Eva oli vuonna 2014 taas jokavuotisella Auschwitzin-retkellään, hänen matkaseurueensa huomasi erottelulaiturilla olevan karjavaunun vie-

ressä seisovan toisen ryhmän, joka koostui saksalaisista lukiolaistytöistä. Eva käveli saman tien tyttöjen luo, sillä he olivat silmin nähden ahdistuneita ja suruissaan. Tytöt itkivät ja heidän poskensa punoittivat, mikä vain paheni heidän kuultuaan, että Eva oli ollut leirillä vankina kymmenvuotiaana. Silloin Eva alkoi jutella tytöille lempeästi, hän halasi jokaista tyttöä erikseen ja sanoi heille: ”Älkää kantako syyllisyyttä. Ette te ole tehneet tätä. Ette olleet silloin edes syntyneet. Mutta painakaa mieleenne, mitä olette täällä nähneet, ja kertokaa siitä eteenpäin. Te olette nyt todistajia, älkää antako tämän enää toistua. Teidän velvollisuutenne on tehdä maailmasta parempi paikka.” Evan matkaseurue näki, miten tytöt lakkasivat itkemästä ja heidän kasvoilleen nousi hymy. Se oli kaikille paikalla olleille mieleenpainuva hetki.

Evaa on syytetty useaan otteeseen siitä, että hän olisi tahallaan lietsonut riitaa huomiota saadakseen. Mutta on miltei mahdotonta saada aikaan muutosta ilman, että samalla ärsyttäisi jotakuta. Ja on totta, että Evan käsitys anteeksiannosta oli radikaali. Monet ovat sitä mieltä, että pahantekijän tulisi ensin esittää anteeksipyyntö ja tarjota sitten uhrille sovintoa tai jonkinlaista hyvitystä. Vastineeksi tästä uhri voisi sitten päättää, antaako anteeksi pahan-

tekijälle. Eva näki asian toisin, sillä hänestä pahantekijälle jäisi tällöin edelleen valta uhriin nähden. Ja kun otamme huomioon Evan oman tilanteen, anteeksipyyntöä ei välttämättä tulisi koskaan: natsit joko olivat kuolleet, lymyilivät piilopaikoissaan tai kielsivät oman roolinsa sodassa. Mikäli Eva ja muut holokaustin uhrit jäisivät odottelemaan anteeksipyyntöä, he olisivat tuomittuja elinikäiseen katkeruuteen ja vihanpitoon. Evan mielestä kaikilla ihmisillä pitäisi olla oikeus onneen, oikeus elää vapaana tuskasta. Sen pitäisi kuulua jo yleisiin ihmisoikeuksiin.

Mitä taas julkisuushakuisuuteen tulee, Eva käytti saamansa huomion aina yleisönsä valistamiseen: hän kertoi kuulijoille holokaustista ja siitä, miten anteeksianto voisi tuoda onnen ja rauhan maailmaan. Etenkin elämänsä loppupuolella Eva näytti valokuvissa usein sormillaan rauhanmerkkiä.

Kaikki holokaustista selvinneet eivät suinkaan vierastaneet Evan toimia. Hänen ystäviinsä lukeutui juutalaistaustaisia holokaustin uhreja, jotka eivät hyväksyneet anteeksiantoprojektia, mutta jotka arvostivat hänen väsymätöntä uurastustaan opetusrintamalla. Yksi Evan kohtalotovereista jopa uskaltautui palaamaan tämän seurassa ensimmäistä kertaa Auschwitziin.

Monet holokaustista selviytyneet saapuivat Indianan Terre Hauten koulutuskeskukseen esitelmöimään. Tarpeen tullen selviytyjät saivat Evalta myös nopeasti sekä henkistä että taloudellista tukea. On myös huomionarvoista, että kaksi maailman merkittävintä holokaustiasiantuntijaa ovat tehneet yhteistyötä hänen kanssaan. Rabbi Michael Berenbaumin mielestä Evan anteeksiantoprojekti ei täysin vastannut juutalaisen lain näkemyksiä asiasta, mutta hän arvosti Evan valistustyötä holokaustin saralla. USC Shoah Foundation -säätiön johtaja Stephen D. Smith puolestaan kutsui Evan mukaan 3D-tekniikalla toteutettuun Dimensions in Testimony -produktioonsa. Eva kertoi ohjelmassa kokemuksistaan ja anteeksiannon merkityksestä toipumisessaan, vaikkakin Smithin itsensä mielestä se, mitä annetaan anteeksi ja kenelle, on jokaisen henkilökohtainen päätös.

Kun Eva kannusti nuorisoa etsimään avoimin mielin omaa tietään – se oli yksi hänen elämänohjeistaan – hän palasi ajatuksissaan takaisin omaan nuoruuteensa ja aikoihin, jolloin häneltä kului vuosia löytää oikea ratkaisu ongelmiinsa. Hän ei koskaan lakannut pohdiskelemasta eikä kyseenalaistamasta asioita vaan tutkiskeli loppuun saakka elämään, omaan tarinaansa, anteeksiantoon ja kans-

saihmisiin liittyviä kysymyksiä – sitä, mikä meitä ihmisiä motivoi ja auttaa eteenpäin.

Evan kutsumus näkyi hänen arjessaan, ja hän toteutti elämäntehtäväänsä poikkeuksellisella antaumuksella. Ellei hänellä ollut sovittua menoa toisaalla, hän ilmestyi päivittäin museolleen esitelmöimään ja opastamaan ryhmiä – etenkin, jos vieraat olivat lapsia. Hän myös luki kaikki saamansa sähköpostiviestit, vastasi hänelle esitettyihin kysymyksiin sekä neuvoi, lohdutti ja rohkaisi niitä, joilla oli vaikeuksia omassa elämässään.

Eniten hän piti niistä museopäivistä, jolloin hän sai opastettavakseen koululaisryhmiä. Lapset ja teini-ikäiset pitivät Evasta, sillä hän puhui heille rehellisesti, vähättelemättä heitä. Aikuiset pitävät usein lapsuutta huolettomana aikana, vaikka todellisuudessa monilla lapsilla on elämässään uskomattomia vaikeuksia kuten Evalla itselläänkin aikoinaan. Eva myös ymmärsi, ettei aikuistuminen ole helppoa, vaikka olosuhteet olisivat parhaat mahdolliset. Hän suhtautui lapsiin ja nuoriin kunnioittavasti, kuin vertaisiinsa, ja ymmärsi, millaisia haasteita heillä oli omassa elämässään. Ei ihme, että lapset rakastivat häntä. Evalla oli omissa tilaisuuksissaan aina aikaa kaikille, jotka tulivat hänen puheilleen.

Voisi kuvitella, että ihminen, joka on saanut

osakseen niin julmaa kohtelua kuin Eva, menettäisi luottamuksensa ihmisiin ja kasvattaisi ympärilleen kovan suojamuurin. Mutta tämä juuri olikin Evan luonteeseen liittyvä erikoispiirre: hän osasi olla myös kova. Hän eteni yliväpeliksi Israelin armeijassa, ja joskus se näkyi myös päällepäin. Toisaalta hän oli tavattoman avarakatseinen, ja ellei oteta lukuun nuoria, jotka pukeutuvat risaisiin farkkuihin – ne olivat hänelle kauhistus – hän toivotti kaikki tervetulleiksi museoonsa, ryhmämatkoilleen ja faniklubiinsa.

Lista Evan elämänviisauksista on pidentynyt siitä, mitä saitte lukea tämän kirjan epilogissa. Yksi viimeisimmistä oli: ”Ole oma itsesi, paras mahdollinen sinä.”

Eva eli omien oppiensa mukaisesti. Hän oli rehellisesti oma itsensä ja oman ikäisensä, edusti kunniakkaasti omaa sukupuoltaan, uskontokuntaansa ja perhetaustaansa, käytti juuri oikean sinistä polyesterihousupukuaan, vihasi risaisia farkkuja, rakasti kananugetteja ja inhosi hienoja ravintoloita. Hän ei koskaan peitellyt tatuointiaan – ennemminkin päinvastoin. Hän käytti tatuointia hyväkseen päästäkseen jutun alkuun, olipa keskustelukumppanina sitten museokävijä, ravintolan tarjoilija, lentoemäntä tai vieressä istuva kanssamatkustaja. Ei

ollut sellaista hetkeä, etteikö puheeksi olisi voinut ottaa Auschwitzista selviytymistä tai natseille anteeksi antamista. Hän puolusti joka tilanteessa oikeuttaan olla oma itsensä ja tehdä sitä, mihin uskoi, ja puhui sinnikkäästi holokaustista ja anteeksiantamisesta, vaikkei saanutkaan aina vastakaikua. Tällainen tinkimättömyys vetosi moniin ihmisiin, etenkin nuoriin.

Ehkä yllättävin piirre Evassa oli hänen huumorintajunsa. Eva oli luonnostaan hauska. Joskus huumori oli spontaania – Eva oli vain oma hauska itsensä –, toisinaan taas sillä oli oma tarkoituksensa. Holokausti on niin synkkä aihepiiri, että siitä on vaikea keskustella, ovatpa olosuhteet mitkä tahansa. Evalle huumori, kuten myös pirteä vaatetus, oli tapa saada ihmiset rentoutumaan, esittämään kysymyksiä ja keskustelemaan. Hän halusi osoittaa olevansa valmis jakamaan niin iloiset kuin ikävätkin puolet elämästään.

Evan pojalla Alexilla oli antaa monia esimerkkejä äitinsä viljelemästä huumorista. Vuonna 1984 Eva päätti matkustaa Auschwitziin yksin. Matka oli pitkä, joten perhe oli hyvin huolissaan Evan turvallisuudesta. Eva kuitenkin lähti matkaan, ja kaikki meni hyvin. Perillä Eva teetti Alexille ja Rinalle collegepaidat, joiden etupuolella oli kuva Evan ja Mi-

riamin vapautumisesta Auschwitzista. Puseron selkäpuolella oli teksti: ”Äitini selvisi Auschwitzista, mutta minä sain vain tämän surkean paidan.”

Auschwitzin vapauttamisen viidentenäkymmenentenä vuosipäivänä Eva oli opastamassa leirillä vierailevaa ryhmää, johon oli liittynyt myös hänen poikansa Alex. Menomatkalla Eva sai tietää, ettei häntä päästettäisi sisään leirille, koska hänellä ei ollut turistibussille vaadittavia asiakirjoja. Silloin Eva marssi bussin etuosaan, vetäisi ylös paidanhihansa, osoitti tatuointiaan ja puuskahti: ”Viisikymmentä vuotta sitten minua ei päästetty täältä ulos. Ja nytkö minua ei siis päästetä sisään?” Ryhmä pääsi leirille sinä päivänä.

Kuinka Auschwitzista selviytynyt voi vitsailla holokaustista? Antamalla anteeksi pahantekijöilleen ja parantamalla siten sisintään painaneen pohjattoman tuskan. Terre Hauten asukkaiden mukaan Eva oli ennen anteeksiantoa vihainen ja katkeroitunut; jälkeenpäin hän oli kuin toinen ihminen.

Eva alkoi järjestää opastettuja Auschwitzin-matkoja vuonna 1985 ja jatkoi toimintaa elämänsä loppuun saakka. Auschwitz-käyntiin on vaikea valmistautua etukäteen; kokemus on henkisesti raastava ja syvällekäyvä. Mutta vaikka Eva suhtautuikin vierailuihin tilanteen vaatimalla vakavuudella, hän ei

antanut osallistujien jäädä vellomaan synkkyyteen. ”Miksi sinä itket?” hän saattoi kysyä kyynelehtivältä ryhmän jäseneltä. ”Enhän minäkään itke. Olen elossa ja onnellinen. Sinun tehtäväsi on oppia näkemästäsi. Olet todistaja, ja voit kotiin päästyäsi tehdä maailmasta paremman paikan. Voit hyödyntää sillä tavoin kaikkea sitä, mitä olet oppinut täällä. Mutta ei sinun tarvitse itkeä.”

Eva ei todellakaan halunnut näyttäytyä Auschwitz-vierailujensa aikana minään kärsivänä uhrina. Mieluummin hän oli voitokas selviytyjä. Kesällä 2007 eräs turisti otti Evan ja tämän matkaseurueen puhutteluun, kun ryhmä oli Auschwitzin osasto 6:ssa ottamassa valokuvia Evasta, joka seisoi seinälle ripustetun, vuodelta 1945 peräisin olevan vapautuskuvan vieressä. Turisti julisti: ”Käytöksenne on törkeää. Ei täällä sovi nauraa, hymyillä eikä ottaa kuvia.” Eva osoitti välittömästi sormella itseään ja sanoi: ”Tuo pikkutyttö tuossa kuvassa olen minä, ja sen ansiosta minulla on oikeus hymyillä täällä.” Välikohtauksen loppuvaiheessa kyseinen turistikin hymyili ja itki, ja sai sitten puolestaan moitteet Evalta, tosin halausten kera.

Eva säteili ulospäin iloa, johon riittivät pienet asiat, kuten kukkaan puhkeavat keväiset puut, perheen ja ystävien tapaamiset ja hänen jokapäiväinen

työnsä museolla. Joskus iloisuuteen liittyi hiven ilkikurisuutta. Kun Eva oli esimerkiksi esiintymässä opettajien konferenssissa Albuquerquessa, hotellin aulassa oli tuntematon pariskunta otattamassa itsestään hääkuvaa. Eva käytti tilaisuutta hyväkseen ja livahti linssiluteena mukaan potrettiin lainattuaan sitä ennen kuvausrekvisiitasta itselleen silinterihatun ja irtoviikset. Kun taas Evasta kertovaa dokumenttifilmiä kuvattiin Israelissa, kuvausryhmä päätti tehdä ex tempore -retken Kuolleellemerelle. Kaikilla muilla paitsi Evalla oli mukanaan shortsit tai uimapuku, mutta Eva ei antanut asian häiritä. Hän kahlasi veteen sinisessä housupuvussaan, kellui meressä ja nautti jokaisesta hetkestä. Tyylistä tinkimättä.

Elämänsä viimeisinä vuosina Evalla oli monenlaisia ilonaiheita. Yksi suurimmista oli vuonna 2018 julkaistu dokumenttielokuva *Eva: A-7063*. Sen tuottivat Indianapolisin tv-kanava PBS, radiokanava WFYI ja Ted Green Films. Elokuva taustoittaa mielenkiintoisella tavalla Evan tarinaa, etenkin hänen elämänsä keskivaiheita, jolloin hän kamppaili vihan, katkeruuden ja hylkäämisen kokemusten kanssa. Elokuvaa esitettiin sekä yhdysvaltalaisilla että saksalaisilla tv-kanavilla, ja se sai useita palkintoja. Sitä, kuten myös Evan kirjaa, on käytetty

kouluissa opetusmateriaalina. Eva ystävystyi myös skottimuusikko Raymond Meaden kanssa, joka oli ottanut Evaan yhteyttä luettuaan tämän elämäntarinan. BBC tuotti dokumentin, joka kertoi Evan elämästä sekä näiden kahden henkilön ystävyydestä.

Evan saama kohtelu omassa kotiosavaltiossaan ei ollut aina ollut kovin hyvää, etenkään alkuvaiheessa. Siksi hän oli erityisen ylpeä saatuaan kuvernööri Eric Holcombilta korkeimman huomionosoituksen, jonka Indianan osavaltio voi kansalaiselle myöntää: The Sachem Award -palkinnon. Evan palkintoseremoniassa pitämä puhe paljasti, että hänellä oli kunnianhimoisempiakin poliittisia pyrkimyksiä. Hän olisi halunnut päästä Washingtonissa kokoontuvan kongressin puheille voidakseen antaa edustajille läksytyksen; hänen mielestään edustajien pitäisi lopettaa turhanpäiväinen kinastelu ja saada jotain näkyvää aikaiseksi. Hän oli vakuuttunut siitä, että kykenisi pistämään poliitikot ojennukseen.

Lisää tunnustusta sateli Evan osallistuttua aikaisemmin mainittuun Shoah Foundation -säätiön produktioon. Kyseessä oli hologrammiteknologiaa hyödyntävä näyttely, jossa vieraat pystyivät olemaan vuorovaikutuksessa holokaustin uhrien

kanssa kysymys–vastaus-periaatteella 3D-videon välityksellä. Omaa osuuttaan työstäessään Eva joutui istumaan viikon ajan yhdessä huoneessa kameroiden ja lukemattomien lamppujen keskellä ja vastaamaan yli tuhanteen omaa elämäänsä käsittelevään kysymykseen. Näitä holokaustin uhrien selviytymiskertomuksia voi kuunnella useissa yhdysvaltalaisissa museoissa sekä Shoah Foundation -säätiön päätoimipaikassa Los Angelesissa.

Myös Anti-Defamation League, antisemitismiä ja viharikoksia vastaan taisteleva kansalaisjärjestö, myönsi Evalle tunnustuksen tämän holokaustiin liittyvän valistustyön perusteella. Vaikka Eva levittikin eteenpäin omaa tarinaansa ja anteeksiannon sanomaansa tietoisena siitä, etteivät kaikki olleet hänen kanssaan samoilla linjoilla, hän oli aina toivonut tämänkaltaista hyväksyntää juutalaisyhteisöltä ja holokaustin uhrien järjestöiltä. Kun hän vastaanotti palkintonsa Washington DC:n Kennedy Centerissä, häntä harmitti ainoastaan kiitospuheelle määrätty viiden minuutin aikaraja. Eva oli helppo saada puhumaan; paljon vaikeampi tehtävä oli saada hänet hiljenemään.

Evalla riitti monenlaista syvällistä pohdittavaa elämän loppumetreille saakka. Hänen luentonsa kävivät yhä pidemmiksi, sillä elämänohjeet, joi-

ta hän mielellään jakoi nuorelle yleisölleen, lisääntyivät päivä päivältä. Hän löysi uusia kiinnostuksenkohteita – hän ei pelkästään kannustanut muita parantamaan maailmaa, vaan kehitti myös omia projektejaan jatkuvasti eteenpäin ja keskittyi etenkin nuorten auttamiseen. Hän toivoi, että meidän aikamme traumatisoituneilla lapsilla ja nuorilla aikuisilla olisi mahdollisuus elää maalaisyhteisössä samaan tapaan kuin hänellä itsellään aikoinaan Israelissa. Tuolloin yhteisön tuki, puutarhassa työskentely ja eläimistä huolehtiminen olivat auttaneet häntä tervehtymään. Vieraillessaan kouluissa hän muistutti aina, miten tärkeää kaikkien lasten olisi käyttää koulupukuja: ensinnäkin koulupuvut näyttivät hyviltä ja toisekseen ne estivät lapsen arvostelemisen pelkän vaatetuksen pohjalta, niin hyvässä kuin pahassa. Vaatteilla oli Evalle suuri merkitys, mikä kävi ilmi monissa tilanteissa. Ehkä siihen vaikuttivat Evan lämpimät muistot äidistään, joka halusi tyttäriensä olevan aina kauniisti puettuja.

Eva Mozes Kor nukkui pois aamun varhaisina tunteina 4. heinäkuuta 2019. Hän oli ilmaissut moneen kertaan haluavansa elää 110-vuotiaaksi, jotta voisi osallistua Auschwitzin vapauttamisen satavuotismuistojuhlaan. Hän oli 85-vuotias vuonna 2019 ja oli joutunut terveydellisten ongelmien

vuoksi useita kertoja sairaalaan, mutta jatkoi edelleen matkustelua, esitelmöi, järjesti ryhmämatkoja, kävi vastaanottamassa palkintoja ja työskenteli täyttä päätä museonsa toimistossa. Jos joku pystyi sinnittelemään hengissä pelkällä tahdonvoimalla, niin sitten varmaankin Eva Kor.

Eva oli opastanut museokierroksia vielä saman kesän Auschwitzin-matkoillaan ja ollut silloin iloinen ja hyväkuntoinen. Mistään ei olisi voinut päätellä, että hänen viimeiset elinpäivänsä olivat käsillä. Hän twiittasi innoissaan löydettyään lähistöltä herkkuruokaansa: ”Voitteko kuvitella, että Auschwitzin liepeiltäkin saa nykyään McDonald’sin kananugetteja? Olisipa saanut seitsemänkymmentäviisi vuotta sitten! Ne maistuvat samalta joka paikassa ja ovat aina yhtä herkullisia.”

Evan poismeno oli äkillinen ja odottamaton. Se oli järkytys sekä hänen läheisilleen että monille tuttavilleen ympäri maailman. Kuolemasta uutisoitiin laajalti.

Tavallaan oli osuvaa, että Eva kuoli juuri neljäntenä päivänä elokuuta, Yhdysvaltain itsenäisyyspäivänä. Hän edusti maahanmuuttajien mukanaan tuomaa monimuotoisuutta ja tulevaisuudenuskoa ja oli malliesimerkki siitä, miten muualta tulleet voivat rikastuttaa elämäämme ja kulttuuriamme

ennalta-arvaamattomalla tavalla. Monien maahanmuuttajien tavoin hän oli äärettömän ylpeä Yhdysvaltain kansalaisuudestaan, jonka eteen oli joutunut taistelemaan. Hän arvosti amerikkalaista vapautta ja kulttuuria. Vaikka Auschwitzin vapauttajat olivat olleet neuvostoliittolaisia sotilaita, hän puhui aina taivaalla näkemistään lentokoneista, joihin maalatut Amerikan liput olivat antaneet hänelle toivoa. Jo silloin hän oli yhdistänyt Amerikan lipun vapauteen.

Tieto siitä, että Eva kuoli Krakovassa, Auschwitzin naapurikaupungissa, oli monien mielestä hämmentävä. Heidän mielestään oli traagista, että Evan piti kuolla lähes samassa paikassa, missä hän oli lapsena urheasti taistellut henkiinjäämisensä puolesta. Toisaalta voi myös ajatella, että paikka oli Evalle juuri sopiva. Evalle Auschwitz oli riemuvoitto, hänen elämänsä suurin onnistuminen. Hän, pieni lapsi, oli päihittänyt natsit. Hän sanoi itsekin aina: ”Natsit ovat kuolleet. Minä olen elossa.” Joidenkin mielestä näytti todellakin siltä, että Eva oli iloisimmillaan ja elävimmillään juuri silloin, kun hän oli käymässä Auschwitzissa. Jokainen matka oli hänelle pieni juhla, muistutus siitä, että hän oli hengissä. Retkillä oli toki myös vakavat hetkensä. Eva vei leirille aina kukkia ja sytytti kynttilän per-

heensä muistoksi. Kaikkien näiden vuosien jälkeen hetki oli joka kerta yhtä liikuttava. Äidin menettäminen oli ollut Evalle erityisen raskasta; se suru ei ollut suostunut koskaan täysin väistymään.

Vahva ja määrätietoinen Eva Kor – suuri ihmisystävä ja rauhan, oikeudenmukaisuuden ja sovinnon puolestapuhuja – muovautui tavallaan omaksi itsekseen juuri keskitysleirillä. Hän kielsi lähes koko elämänsä ajan uskovansa Jumalaan – mikä on hyvin tavallista holokaustista selviytyneiden keskuudessa – mutta muutti näkemystään elämänsä viimeisinä vuosina. Hän kertoi usealle henkilölle ajattelevansa, että Jumala saattoi sittenkin olla olemassa ja että ehkä hänen oli ollut tarkoitus käydä elämässään läpi se mitä hän kävi, löytää anteeksiannon parantava voima ja levittää sitä sanomaa kaikkialle maailmaan.

Eva liikkui vielä viimeisenä elinpäivänäänkin Auschwitzin alueella. Leirillä oli vierailemassa samaan aikaan poikakuoro, jonka jäsenet kuulivat hänen olevan tulossa paikalle. Matkan järjestäjä ja Evan läheinen ystävä, Beth Nairn, lähetti Evalle tekstiviestin, jossa hän kertoi, että kolmekymmentäkuusi komeaa nuorukaista odotti näkevänsä Evan ja halusi laulaa tälle. Eva saapui muutaman minuutin päästä ja toivoi pojilta lempikappalettaan ”The

Impossible Dream", jonka sanat kuvastivat Evan käsitystä siitä, miten kaikki on mahdollista. Kuin ihmeen kaupalla kuoronjohtaja ja pojat löysivät jostakin kappaleen sanat ja esittivät toivekappaleen lisäksi myös kaksi muuta harjoittelemaansa laulua. Eva nautti esityksestä suunnattomasti.

Eva suunnitteli myös vierailua Katowicen nunnaluostariin, jossa hän ei ollut käynyt kertaakaan keskitysleiriltä vapautumisensa jälkeen, mutta sattuneesta syystä vierailu ei koskaan toteutunut. Evan museon henkilökunnan jäsenet olivat käyneet muutamaa päivää aiemmin luostarissa, jotta löytäisivät varmasti perille siinä vaiheessa, kun lähtisivät matkaan yhdessä Evan kanssa. Heidän suureksi ihmetyksekseen nunnien kaavut olivat – kuten olivat olleet jo vuonna 1945 – täsmälleen samaa sinisen sävyä kuin Evan myöhemmässä vaiheessa käyttämät asut. Nähtyään nunnista otetut valokuvat Eva myönsi, että hänen mieltymyksensä juuri kyseiseen väriin saattoi johtua siitä, että hän alitajuisesti yhdisti värin vapauteen ja turvallisuuteen.

Eva tapasi matkallaan myös rabbi Yaakov Bleichin, Juutalaisten maailmankongressin varapuheenjohtajan. Kun Eva kertoi anteeksiantoprojektistaan, rabbi kysyi häneltä, oliko hän antanut an-

teeksi pelkästään omasta puolestaan vaiko myös muiden osalta. Eva vakuutti antaneensa anteeksi pelkästään omissa nimissään, minkä jälkeen rabbi totesi anteeksiannon olevan hänen mielestään hyväksyttävä. Eva ilmoitti pitävänsä miehestä.

Ennen poismenoaan 4. heinäkuuta Eva oli saanut vastikään arvovaltaiselta rabbilta siunauksen anteeksiantoprojektilleen ja yksityisesityksen poikakuorolta. Sen lisäksi hän oli tehnyt sitä, mistä eniten piti – opastanut matkaseurueensa läpi Auschwitzin, kertonut osallistujille oman tarinansa, tuntenut siitä hyvästä iloa ja kiitollisuutta ja parantanut maailmaa jakamalla eteenpäin anteeksiannon sanomaansa.

Kun dokumenttielokuvantekijä Ted Green pyysi kuvernööri Holcombia kuvittelemaan, mitä olisi tapahtunut, jos Evan toive kongressin edessä puhumisesta olisi toteutunut, tämä vastasi: ”No, salissa olisi ollut yksi hengen jättiläinen, ja se olisi ollut Eva.” Epäilemättä Evaa voi pitää yhtenä meidän aikamme suurista persoonista.

Evalla oli tapana kertoa lapsille ja nuorille, että heillä oli valta muuttaa maailmaa. Hän kyllä ymmärsi ihmisten – niin vanhojen kuin nuorien – uskovan, että muutosten aikaansaaminen vaatisi jonkinlaista massaliikettä. Eva oli kuitenkin opettanut

meille sekä sanoillaan että teoillaan, millainen valta yhdellä pienellä ihmiselläkin voi olla.

Jos 145-senttinen orvoksi jäänyt ja Auschwitzista selvinnyt slaavilaisaksentilla puhuva maahanmuuttajataustainen kiinteistönvälittäjä Indianan Terre Hautesta onnistuu saamaan tarinalleen ja sanomalleen maailmanlaajuisen yleisön, silloin kuka tahansa meistä voi saada aikaan muutoksen.

Eva lopetti aina esitelmänsä sanoihin: ”Vihassa on sodan siemen, anteeksiannosta versoo rauha.” Toivon, että te lukijat seuraatte Eva Mozes Korin esimerkkiä ja valitsette rauhan.

Kirjailijan huomioita

Lisa Rojany Buccieri, huhtikuu 2009

Tämä kirja on syntynyt usean ihmisen työpanoksen ansiosta, mutta sen ytimessä ovat yhden henkilön, Eva Mozes Korin, muistot. Eva on ollut todistamassa omin silmin monenlaisia rikoksia ihmisyyttä vastaan. Luennoidessaan kouluissa ja perustamassaan holokaustimuseossa hän huomasi, kuinka paljon nuorilla olisi opittavaa hänen tarinastaan. Kun Peggy Tierney lähestyi Evaa kirjaprojektin merkeissä, Eva suostui välittömästi. Evan suurin unelma oli, että hänen kirjaansa käytettäisiin kouluissa holokaustiin liittyvänä oppimateriaalina ja että nuoret voisivat hyödyntää kirjan ajatuksia myös omassa elämässään.

Katie McKye haastatteli ensin Evaa pitkään ja laajalti esittäen tälle kaikki olennaisimmat kysy-

mykset. Hän sai Evan avautumaan ja kertomaan tarinansa tavalla, joka tulee lähelle lukijaa.

Susan Goldman Rubin laati kirjalle laajan, yksityiskohtaisen rungon. Hän tapasi Evan henkilökohtaisesti ja teki myös paljon arvokasta taustatutkimusta kirjan aihepiiriin liittyen. Ilman Susania kirja ei olisi valmistunut sille määrätyssä ajassa.

Peggy Tierney, Tanglewood Booksin kustannustoimittajamme, toimi vuosikausia Evan taustatukena käyden läpi lukemattomia luonnoksia ja tavaten useita kirjailijakandidaatteja. Hän tiesi, että Evalla oli tärkeä tarina kerrottavanaan, ja hän koki, että muiden pitäisi tämä tarina myös kuulla. Haluan kiittää Peggyä siitä, että hän uskoi minun kykyyni koostaa saamastani aineistosta kirja, joka pitäytyy Evan kertomissa tosiasioissa mutta herättää hänen kertomuksensa eloon siten, että myös nuoret lukijat pystyvät eläytymään tapahtumiin turvallisin mielin. Toivon, että vaivannäkömme on tuottanut hedelmää.

Minulle oli kunnia saada olla mukana projektissa, jonka avulla Eva Mozes Korin tarina voitiin välittää eteenpäin uudelle lukijasukupolvelle. Maailmassa ei ole kovin monia keskitysleireiltä selvinneitä lapsia, eikä varsinkaan Mengelen kaksosia, jotka olisivat kertomassa jälkipolville elämäntari-

naansa. Mutta onneksi meillä oli Eva. Tarina etenee ensimmäisessä persoonassa ja sen minäkertojana on aikuinen Eva, joka palaa muistoissaan takaisin kuudenkymmenenviiden vuoden takaisiin tapahtumiin ja hetkeen, jolloin hän pikkutyttönä asteli käsi kädessä identtisen kaksossiskonsa kanssa kauhujen portille – ja selvisi hengissä.

Kirjan tekijöistä

EVA MOZES KOR (1939–2019) perusti vuonna 1985 yhdistyksen Mengelen kaksosille ja oli mukana vaatimassa, että eri maiden hallitukset ryhtyisivät jäljittämään Josef Mengeleä. Vuonna 1995 hän avasi Indianan Terre Hauteen pienen holokaustimuseon, joka laajeni myöhemmin CANDLES-koulutuskeskukseksi. Eva esitelmöi museossaan ja järjesti siellä opastettuja kierroksia, etenkin koululaisille. Hänen esitelmiensä aiheet liittyivät holokaustiin, lääketieteen etiikkaan, anteeksiantoon ja rauhaan, ja hän oli arvostettu puhuja niin kotimaassaan kuin ulkomaillakin. Eva on esiintynyt useissa eri tiedotusvälineissä – hänet nähtiin esimerkiksi television ajankohtaisohjel-

missa *60 Minutes* ja *20/20* – ja hänestä on tehty dokumenttielokuva *Forgiving Dr. Mengele*.
Evan museon nettisivun osoite on
www.candlesholocaustmuseum.org.

LISA ROJANY BUCCIERI on kirjoittanut yli sata lastenkirjaa, joista monet ovat palkittuja myyntimenestyksiä – hän on esimerkiksi kirjan *Writing Children's Books for Dummies* päätekijä. Lisalla on yli kolmenkymmenen vuoden kokemus alalta. Tällä hetkellä hän toimii kustantajana ja johtaa omaa yritystään Editorial Services of L. A., ja on sen ohessa luotsannut neljää oman alansa startup-yritystä. Hän on työskennellyt aikaisemmin toimitus- ja kustannuspäällikkönä yrityksissä Golden Books, Price Stern Sloan / Penguin Group USA, Intervisual Books ja Gateway Learning Group (Hooked on Phonics -oppimateriaalit). Lisa asuu perheensä kanssa Los Angelesissa.

Kuvien käyttöoikeudet

Sivu 12: Kartta: Yad Vashem, The World Holocaust Remembrance Center.
Sivu 15: Eva Korin yksityiskokoelma.
Sivu 17: Eva Korin yksityiskokoelma.
Sivu 22: Eva Korin yksityiskokoelma.
Sivu 27: Eva Korin yksityiskokoelma.
Sivu 45: Yksityiskohta sivulla 12 olevasta kartasta. Lisätty viiva Şimleu Silvaniein ghetosta Auschwitziin.
Sivu 51: United States Holocaust Memorial Museum.
Sivu 53: United States Holocaust Memorial Museum.
Sivu 57: Auschwitz-Birkenaun keskitysleirimuseo, Oświęcim, Puola.
Sivu 58: United States Holocaust Memorial Museum.

Sivu 75: Yad Vashem, The World Holocaust Remembrance Center. Valokuvaaja: Wilhelm Brasse. Kuvaan lisätty vaakasuora musta palkki.
Sivu 77: Auschwitz-Birkenaun keskitysleirimuseo, Oświęcim, Puola.
Sivu 81: Valokuva otettu Auschwitz-Birkenaun keskitysleirimuseossa sijaitsevasta dokumentista. Eva Korin yksityiskokoelma.
Sivu 82: Eva Korin yksityiskokoelmassa olevasta dokumentista otettu valokuva.
Sivu 129: Auschwitz-Birkenaun keskitysleirimuseo, Oświęcim, Puola.
Sivu 145: United States Holocaust Memorial Museum.
Sivu 149: Eva Korin yksityiskokoelma.
Sivu 158: Eva Korin yksityiskokoelma.
Sivu 164: Eva Korin yksityiskokoelma.
Sivu 170: Eva Korin yksityiskokoelma.
Sivu 174: Eva Korin yksityiskokoelma.
Sivu 176: Eva Korin yksityiskokoelma.
Sivu 179: Eva Korin yksityiskokoelma.

Tässä kirjassa esitetyt näkemykset tai mielipiteet sekä asiayhteys, jossa kuvia on käytetty, eivät välttämättä vastaa United States Holocaust Memo-

rial Museumin näkemyksiä tai linjauksia eivätkä ne välttämättä ole museon hyväksymiä tai tukemia.

Muuta lähdeaineistoa

Tietoa Evasta kertovasta dokumentista sekä muuta aiheeseen liittyvää materiaalia osoitteessa:
www.thestoryofeva.com

Vieraile Evan museon nettisivuilla osoitteessa:
www.candlesholocaustmuseum.org